

T. C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

TEFSİR BİLİM DALI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

ESBÂB-I NÜZÛL AÇISINDAN AHZÂB SÛRESİNİN DEĞERİ

Abdülhak HAZNEVİ

ŞANLIURFA – 2019

T. C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

TEFSİR BİLİM DALI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

ESBÂB-I NÜZÛL AÇISINDAN AHZÂB SÛRESİNİN DEĞERİ

Abdülhak HAZNEVİ

Danışman

Prof. Dr. Musa Kazım Yılmaz

ŞANLIURFA – 2019

T. C.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı Tefsir Bilim Dalı 175230010 numaralı **Abdülhak HAZNEVİ**'nin hazırladığı "ESBAB-I NÜZUL AÇISINDAN AHZÂB SURESİNİN DEĞERİ" konulu **yüksek lisans** tezi ile ilgili tez savunması **11/11/2019** tarihinde, saat 10'te yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin KABUL (başarılı) olduğuna oybirliği/oy çokluğu ile karar verilmiştir.

11/11/2019

Sınav Jürisi	Unvan, Adı Soyadı	Kanaati	İmzası
Danışman	Prof. Dr. Musa Kazım YILMAZ	Kabul	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi M. Yusuf HAKLI	Kabul	
Üye	Doç. Dr. Mahmut ÖZTÜRK	Kabul	

Bu tezin Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı Tefsir Bilim Dalında yapıldığını ve Enstitümüz kurallarına göre düzenlendiğini onaylarım.

08.12/2019

Prof. Dr. Şevket ÖKTEN

Müdür

Not:

a) Bu tez de kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan alıntılar, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

b) Tez, HÜBAK'tan Bilimsel Araştırma Projesi mali destek

Almıştır

Almamıştır.

HARRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ

Adı-Soyadı : Abdülhak HAZNEVİ
Öğrenci Numarası : 175230010
Enstitü Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı
Programı : Tefsir
Başlık (Türkçe) : Esbab-I Nüzul Açısından Ahzâb Suresinin Değeri

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Yukarıda başlığı belirtilen ESBAB-I NÜZUL AÇISINDAN AHZÂB SURESİNİN DEĞERİ çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 80 sayfalık kısmına ilişkin, 17/09/2019 tarihinde şahsım/ danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, benzerlik oranı % 29'dür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç,
- 2- Kaynakça hariç
- 3- Alıntılar hariç/dâhil
- 4- 6 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Yukarıda bilgileri verilen tezli/tezsiz lisansüstü programlarda seminer, dönem projesi, tez vb Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu tarafından kabul edilen lisansüstü orijinallik raporu alınması uygulama esasları ile belirlenen azami benzerlik oranlarını aşmadığımı ve bütün bilgilerin, akademik kurallara uygun olarak toplanıp sunulduğunu, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı, blok şeklinde alıntılar yapmadığımı ve tüm alıntıların bilimsel atıf kuralları çerçevesinde kaynağını gösterdiğimi, Yükseköğretim kurulu bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesi ile Harran Üniversitesi bilimsel araştırma ve yayın etiği yönergesinin 8. maddesinde yer alan etik ihlallerden her hangi birisinin yer almadığını, etik ihlal tespiti halinde, Enstitü yönetim kurulunca, diplomamın iptal edilmesini kabul ediyorum.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

17/09/2019
Abdülhak Haznevi

Yukarıda yer alan raporun ve beyanın doğruluğunu onaylarım. 17/09/2019

Prof. Dr. Musa Kazım YILMAZ

ÖZET

ESBÂB-I NÜZÛL AÇISINDAN AHZÂB SÛRESİNİN DEĞERİ

HAZNEVÎ, Abdülhak

Yüksek Lisans Tezi

Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Musa Kazım YILMAZ

Kasım, 2019, 80 Sayfa

Bu çalışmada, Medine'de nâzil olmuş, yetmiş üç ayet, bin yüz seksen kelime ve beş bin yedi yüz doksan altı harften ibaret, Kur'an-ı Kerîm'in otuz üçüncü sûresi olan Ahzâb Sûresi, esbâb-ı nüzûl bağlamında ele alınmıştır. Ayrıca çalışmada, klasik ve modern müfessirlerin bu sûreye olan yaklaşımları da incelenmiştir.

Ahzâb Sûresi'nin incelenmesinin nedenleri arasında şunlar yer almaktadır: sûre, Medine'ye inen ilk sûrelerden biridir ve her yüzyıla uygun birçok ilâhî kod ve prensip içerir. Ayrıca sûrede en çok bahsedilen konulardan biri olan Hendek Savaşındaki tarihsel sürecin günümüzde Müslümanların yaşadığı duruma çok benzemesi ve Allâh Resûlü'nün, pek çok açıdan bütün insanlara iyi bir örnek olarak görülmesi de bu sûrenin incelenme nedenleri arasındadır.

Ahzâb Sûresi'nin esbâb-ı nüzûl bağlamında değerinin incelenmesiyle, bu ayetlerde genel olarak Hz. Peygamber'e ve onun şahsında ümmetine takvâ, tevekkül ve ilâhî emirlere itaat tavsiyesi, ana baba ve çocuklar arasındaki meşrû ve hukukî bağ, evlât edinme âdeti, kan hısımlığı dışındaki velâyet bağı gibi konuların anlatıldığı tespit edilmiştir.

Ayrıca, Ahzâb Savaşı, münafıkların savaşa yönelik psikolojileri ve davranışlarıyla ilgili açıklamalar, Hz. Peygamber'in müstesnâ şahsiyeti, Allâh nezdindeki durumu ve derecesi, aile hayatı, kendisine ve eşlerine mahsus evlenme, boşanma, örtünme, sosyal ilişkiler konularına ait hükümler, emânet kavramı ve emânete riâyet etmenin önemi ile ilgili hususlara yer verildiği görülmüştür.

Çalışmada elde edilen en önemli sonuçlar ise şu şekildedir: insanın hayatı, ancak Allâh'a karşı olan sorumluluklarını yerine getirdiğinde amacına ulaşmış olur. Toplumun fertleri arasında soya dayanan bir övünmenin İslam'da yeri yoktur. İslam

dininde üstünlük ve övgü sebebi ancak takvâdır. Yalan haberlerin yayılması toplum için ölümcül bir zehirdir ve Ahzâb Sûresi yalan haberleri yayanlar konusunda müminleri uyarmaktadır. Peygamber, müminlerin kendi kişisel tercihlerinden daha ön planda olmalıdır. Peygamber eşleri sevgi ve hürmet noktasında müminlerin annesi konumundadır.

Anahtar Kelimeler: Kur'an, Ahzâb Sûresi, Esbâb-ı Nüzûl, Tefsir

ABSTRACT
THE VALUE OF AHZÂB SURAH IN TERMS OF THE REASON OF
REVEALING

HAZNEVÎ, Abdulhak

Master's Thesis

Department of Basic Islamic Sciences

Advisor: Prof. Dr. Musa Kazım YILMAZ

November, 2019, 80 Pages

In this study, the thirty-third surah of the Holy Quran, Surah al-Ahzab, which was revealed in Medina and consists of seventy-three verses, a thousand hundred and eighty words and five thousand and seven hundred and ninety-six letters, was examined in the context of the reasons of revealing. The approaches of classical and modern commentators to this surah were also discussed in the study.

Among the reasons for the study of Surah al-Ahzab are: This surah is one of the first surahs revealed in Medina and contains many divine codes and principles that are appropriate for each century. In addition, the fact that the historical process in the War of Trench, which is one of the most mentioned issues in the surah, is very similar to the situation of Muslims today and that the Messenger of Allah is seen as a good example for all people in many respects is among the reasons why this surah was chosen and examined.

By examining the value of Surah al-Ahzab in the context of the reasons of revealing, it was determined that the verses handle the subjects such as devotion to the Prophet and his ummah, submission, obedience to the divine orders, legitimate and legal bond between parents and children, the bond of custody other than blood in general.

In addition, it was identified that the issues regarding the Battle of Ahzab, the hypocrites' psychology and behavior towards war, the exceptional personality of the Prophet, his status and degree before God, family life, marriage for himself and his spouses, divorce, hijab and social relations, importance of ensuring safety were dealt with.

The most important results obtained in the study are as follows: man's life can only be achieved when he fulfills his responsibilities towards Allah. There is no place in Islam for soy-based pride among members of society. The reason for the superiority and praise in the Islamic religion is only piousness. The spread of false news is a deadly poison for society, and Surah al-Ahzab warns believers about people who spread false news. The Prophet should be more prominent than the personal preferences of the believers. The Prophet's wives are the mother of the believers in the point of love and reverence.

Key Words: The Koran, The Surah *Ahzâb*, Asbab Al-Nuzul, *Tafsir*

ESBÂB-I NÜZÛL AÇISINDAN AHZÂB SÛRESİNİN DEĞERİ

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	II
ORJİNALLİK RAPORU VE BEYAN BELGESİ	III
ÖZET	IV
ABSTRACT	VI
İÇİNDEKİLER	VIII
KISALTMALAR	XIII
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM ESBÂB-I NÜZÛL İLMİ

1.1. “ESBÂB-I NÜZÛL” KELİMESİNİN LÜGAT VE TERİM ANLAMLARI	6
1.1.1. “Esbâb” Kelimesinin Lügat ve Terim Anlamı	6
1.1.2. “Nüzûl” Kelimesinin Lügat ve Terim Anlamı	7
1.1.3. “Esbâb-ı Nüzûl” Kelimesinin Terim Anlamı	8
1.2. ESBÂB-I NÜZÛL İLMİNİN GELİŞİMİ	8
1.3. ESBÂB-I NÜZÛL’ÜN İLMÎ DEĞERİ	9
1.3.1. Sahâbenin Esbâb-ı Nüzûle İlgisi ve Ona Verdiği Önem	9
1.3.2. Tâbiinin Esbâb-ı Nüzûl İlmine İlgisi ve Ona Verdiği Önem	10
1.4. ESBÂB-I NÜZÛL İLMİNİ ÖĞRENMENİN FAYDALARI	11

İKİNCİ BÖLÜM

AHZÂB SÛRESİ

2.1. SÛRENİN KİMLİĞİ	13
2.2. AHZÂB SÛRESİNİN İNİŞ ZAMANI, YERİ VE SEBEB-İ NÜZÛLÜ	14
2.3. AHZÂB SÛRESİNİN FAZİLETLERİ VE ÖZELLİKLERİ	15
2.3.1. Ahzâb Sûresinin Fazîleti	15
2.3.2. Ahzâb Sûresinin Özellikleri	16
2.4. SEBEB-İ NÜZÛL AÇISINDAN AHZÂB SÛRESİNİN DEĞERİNİN AÇIKLANMASI	18
2.4.1. Birinci Konu: Kâfir ve Münâfıklara İtâati Yasaklama ve Vahye Uymayı Emretme	18
2.4.1.1. Âyetlerin Sebeb-i Nüzûlü	18
2.4.1.2. Âyetlerin Tefsiri	19
2.4.1.3. Âyetlerden Çıkarılan Hüküm ve Hikmetler	19
2.4.2. İkinci Konu: Câhiliye Âdetlerinin Hükümsüz Kılınması (İptali)	20
2.4.2.1. Sebeb-i Nüzûl	21
2.4.2.2. Âyetlerin Tefsiri	22
2.4.2.3. Âyetlerden Çıkarılan Hükümler ve Hikmetler	23
2.4.3. Üçüncü Konu: Ahzâb Gazvesi'nde, Allah'ın Müminlere Yardımı ve Münâfıkların Tutumu	25
2.4.3.1. Âyetlerin Sebeb-i Nüzûlü	26
2.4.3.2. Âyetlerin Tefsiri	27
2.4.3.3. Âyetlerden Çıkarılan Hükümler ve Hikmetler	30
2.4.4. Dördüncü Konu: Hendek Savaşından Sahneler	30
2.4.4.1. Âyetlerin Tefsiri	31

2.4.4.2. Âyetlerden Çıkarılan Hükümler ve Hikmetler	33
2.4.5. Beşinci Konu: Sözlerinde Durmayan Beni Kurayza Kabîlesinin Sonu	34
2.4.5.1. Âyetlerin Tefsiri	34
2.4.5.2. Âyetlerden Çıkarılabilecek Hükümler ve Hikmetler	34
2.4.6. Altıncı Konu: Hz. Peygamber'in Eşleri	35
2.4.6.1. Âyetlerin Sebeb-i Nüzûlü	36
2.4.6.2. Âyetlerin Tefsiri	36
2.4.6.3. Âyetten Çıkarılan Hükümler ve Hikmetler	38
2.4.7. Yedinci Konu: Allah'ın Hükümü Karşısında Müminin Tercih Hakkı Yoktur	39
2.4.7.1. Âyetlerin Sebeb-i Nüzûlü	40
2.4.7.2. Âyetlerin Tefsiri	40
2.4.7.3. Âyetten Çıkarılan Hüküm ve Hikmetler	41
2.4.8. Sekizinci Konu: Evlatlığın Eşi	42
2.4.8.1. Âyetlerin Sebeb-i Nüzûlü	43
2.4.8.2. Âyetlerin Tefsiri	44
2.4.8.3. Âyetlerden Çıkarılacak Hüküm ve Hikmetler	45
2.4.9. Dokuzuncu Konu: Allah'ın Müminlere Verdiği Nimetler	47
2.4.9.1. Âyetlerin Sebeb-i Nüzûlü	47
2.4.9.2. Âyetlerin Tefsiri	48
2.4.9.3. Âyetlerden Çıkarılan Hüküm ve Hikmetler	49
2.4.10. Onuncu Konu: Cinsi Münasebetten Önce Boşanmış Kadının İddeti	50
2.4.10.1. Âyetlerin Tefsiri	50
2.4.10.2. Âyetten Çıkarılan Hüküm ve Hikmetler	51
2.4.11. On birinci Konu: Allah'ın Hz. Peygamber'e Evlenme Hususunda Helâl Kıldığı Hanımlar	53

2.4.11.1. Âyetlerin Sebeb-i Nüzûlü	54
2.4.11.2. Âyetlerin Tefsiri	55
2.4.11.3. Âyetten Çıkarılan Hüküm ve Hikmetler	56
2.4.12. On ikinci Konu: Hz. Peygamberin Evine Girerken İzin İstemek	58
2.4.12.1. Âyetlerin Sebeb-i Nüzûlü	59
2.4.12.2. Âyetlerin Tefsiri	59
2.4.12.3. Âyetten Çıkarılan Hüküm ve Hikmetler	60
2.4.13. On üçüncü Konu: Hz. Peygamber'e Salât Etme Emri	63
2.4.13.1. Âyetlerin Tefsiri	63
2.4.13.2. Âyetlerden Çıkarılan Hüküm ve Hikmetler	64
2.4.14. On Dördüncü Konu: Hz. Peygamber'e ve Müminlere Eziyet Etmenin Harâm Olması	64
2.4.14.1. Âyetlerin Sebeb-i Nüzûlü	64
2.4.14.2. Âyetlerin Tefsiri	65
2.4.14.3. Âyetlerden Çıkarılan Hüküm ve Hikmetler	65
2.4.15. On Beşinci Konu: Hicâp (Örtü)	66
2.4.15.1. Âyetin Sebeb-i Nüzûlü	66
2.4.15.2. Âyetlerin Tefsiri	66
2.4.15.3. Âyetlerden Çıkarılan Hüküm ve Hikmetler	67
2.4.16. On altıncı Konu: Allah Katında Münâfıklar	67
2.4.16.1. Âyetlerin Tefsiri	67
2.4.16.2. Âyetlerden Çıkarılan Hüküm ve Hikmetler	68
2.4.17. On Yedinci Konu: Kâfirlerin Kıyâmetin Yakın Olmasıyla Tehdit Edilmeleri ve Cezâlarının Cinsinin Açıklanması	69
2.4.17.1. Âyetlerin Tefsiri	69
2.4.17.2. Âyetten Çıkarılan Hüküm ve Hikmetler	70

2.4.18. On Sekizinci Konu: Hz. Peygamber'i (s.a.v) Sıkıntıya Sokmanın Yasaklanması ve İnsanın Emâneti Yüklenmesinin İzâhı	71
2.4.18.1. Âyetlerin Tefsiri	71
2.4.18.2. Âyetten Çıkarılan Hüküm ve Hikmetler	72
2.4.19. On Dokuzuncu Konu: İnsana Emânetin Yüklenmesinin İzâhı	72
2.4.19.1. Âyetlerin Tefsiri	72
2.4.19.2. Âyetlerden Çıkarılan Hükümler ve Hikmetler	73
SONUÇ	74
KAYNAKÇA	76

KISALTMALAR

a.s	Aleyhi Selâm
b.	İbn (Oğlu)
bt.	Binti (Kızı)
bs.	Baskı
c.c	Celle Celalühü
Haz.	Hazırlayan
Hz.	Hazret
ö.	Ölümü
r.a	Radıyallahu anh
(s.a.v)	Sallallahu Aleyhi ve Sellem
thk.	Tahkık eden
Trc.	Tercüme eden
vb.	Ve Benzerleri
ts.	Baskı tarihi belirtilmemiş/tarihsiz
y.y.	Basım Yeri Belirtilmemiş

GİRİŞ

İslâm öncesi Hicâz bölgesinde toplumsal yapı, göçebe yaşayanlar ve yerleşik hayata sahip olanlar şeklinde iki kısma ayrılmaktaydı ve adına devlet diyebileceğimiz bir yapılanma söz konusu değildi. Bu iki zümre arasında -Kureyş Kabîlesi gibi- yarı göçebeler olarak nitelendirebileceğimiz bir kesim bulunsa da hem çölde hem de şehirdeki yaşam şekline göçebe adetleri hâkimdi.¹

Yerleşik olanlar, Mekke, Medine ve Tâif gibi şehirlerle, köylerde yaşayanlardı. Bunlar, geçimlerini tarım, hayvancılık ve ticaretle temin ediyorlardı. Göçebe olanlar ise çölde yaşıyorlar ve geçimlerini hayvancılıkla sağlıyorlardı.²

İslâm öncesi Arap toplum yapısının temeli, aynı babadan gelmiş olan fertlerin oluşturduğu Kabîlelerden meydana gelmekteydi. Kabîleyi, aynı babadan gelenlerin yazılı olmayan örfî kurallar etrâfında toplanması şeklinde tarif etmek mümkündür.³

Kur'ân-ı Kerîm gelenekçi Câhili putperest bir toplum kültürünün Hâkim olduğu Mekke toplumuna inmeye başladı. Hz. Peygamber doğup büyüdüğü, yaşadığı ve nübüvvetle görevlendirilerek tebliğe başladığı, gelenekçi Câhili Mekke ve çevresinde, getirdiği vahye dayalı yeni kültürü yaşama ve yaşatma imkânı bulamayınca, on üç yıllık bir mücâdeleden sonra başka bir çevreye, coğrafyaya taşınmak, göç etmek zorunda kaldı.

Hz. Peygamber'in: "Bana hicret yurdunuz, iki siyah kayalığın arasında hurmalık bir arazi gösterildi. Önce orasını Yemame veya Hicr zannettim. Birde baktım ki, O Yesrib şehridir"⁴ buyurmasıyla, ilk olarak hicret 622 yılının Zilhicce ayının sonlarına doğru Ebû Seleme ile başlamış, gruplar halinde devam etmiş ve üç ay sonra Hz. Peygamber'in, Hz. Ebû Bekir ile Yesrib'e ulaşmasıyla tamamlanmıştır.

Hz. Peygamber'in bu hicret yurduna (Yesrib'e) Medine ismini özel olarak vermesi, bu muhteşem değişimin tek kelime ile özetlenmesi yani yeni bir

¹ Ali, Cevâd, *el-Mufassal fi tarihi'l-Arab Kable'l-İslâm*, 1. bs. (Beyrût: Dâru's-Sâkî, 2001), 7: 271.

² Ali, Cevâd, *el-Mufassal fi tarihi'l-Arab Kable'l-İslâm*, 7: 271.

³ Mahmûd, Mahmûd Arafa, *el-Arabu Kable'l-İslâm*, 1. bs. (Kâhire: Ayn li'd-Dirasât ve'l-Buhûsi'l-İnsaniyye, ve'l-İctimaiyye, 1995), 49; Ali, Cevâd, *el-Mufassal fi tarihi'l-Arab Kable'l-İslâm*, 7: 271.

⁴ İbn Hâcer, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Ahmed el-Askalânî, *Fethu'l-Bari Şerhu Sahihi'l-Buhârî*, 1. bs. (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1989), 12: 251.

medenîyetin ilanıydı. Medine kelimesi etimolojik olarak Din ve Medenîyet kelimeleriyle aynı kökten gelir. Ebû Leys Medine isminin özellikle Hz. Peygamber'in şehri için kullanıldığını ve buna nispetle Medine'de oturanlara da Medenî denildiğini zikreder.⁵ Medenî olmak bir arada yaşamayı, toplanmayı mümkün kılan Medine yani şehir gerçeğinin oluşmasına imkân sağlayan en önemli faktördür. Medenîlik ve medenîyet köklü bir bilinç değişimine işaret eder. Modern manâda Medenîyet terimi, daha iyi ve müreffeh yaşama arzusuna yönelik olarak en erken on yedinci yüzyılda kullanılmaya başlanmışken, din ise ilk insandan beri vardır. Onun için din, daima temel vasfı medenî olan insanın yaşadığı Medine ile doğrudan bir ilişki halinde olmuştur.

Hız. Peygamber Yesrib şehrine Medine ismini vermekle, bu toplumun geçmişle, eskiyle ilişkisini kesiyor toplumu yeni döneme hazırlıyordu. Eski telakkiler (kavramlar) değişiyor, yeni anlayış ve bilinçlenme dönemi başlıyordu. İslâm'la tanışan bu insanların ilişkileri, ilgi alanları değişiyor, Kabîleye, reise, aşirete bağlılıktan Allah'ın ve Resûlünün velâyetine tabi oluyordu. Yeni ilişkilerde dostluk ve düşmanlık anlayışı artık İslâm'a göre şekilleniyordu. Kabîleden, cemâatten cemiyete (toplum olmaya) geçiş başlıyordu. Hicret yeni bir medenîyetin doğuşuna hizmet eden en önemli faktördür. Tarihte bilinen yirmi yedi medenîyetin istisnâsız hepsi bir hicretten sonra ortaya çıkmıştır. Yani ilkel bir topluluğun yaşadığı yeri ve topluluğu bırakıp bir başka yere göçmedikçe medenîleştiği görülmemiştir. Bu, Kur'ân'ın hicretten söz eden âyetlerinden de anlaşılmaktadır.⁶

Hız. Peygamber'in Medine'ye hicretiyle başlayıp vefâtına kadar geçen on yıllık sürede Medine çok hızlı nüfus hareketliliğine maruz kaldı. Hicret'in ilk iki ayında Muhâcirlerin sayısı 45-50 kişiyi geçmedi. Bunlar yapılan kardeşleşme (muâhât) ile yerli toplumla çok kısa sürede kaynaştılar. Birçoğu Ensar kadınlarıyla evlendiler ve yeni topluma intibakları daha çabuk gerçekleşti.⁷

Yerleşmek gâyesiyle gelen sahabiler de bu şehrin sosyal hayatına uyum sağlayamadıkları ya da havasından rahatsız oldukları için yurtlarına geri

⁵ Bağdâdî, Şihabüddin Ebu Abdullâh Yâkut, *Mucemü'l-Buldan*, 1. bs. (Beyrût: Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1989), 5: 83.

⁶ Şeriatî, Ali, "*İslâm Sosyolojisi Üzerine*", Trc. Kâmil Can, 2. bs. (İstanbul: Düşünce Yayınları, 1980), 50-51.

⁷ Bedr, Abdülbasit, *et-Tarihu 'ş-Sâmîl li'l-Medineti'l-Münevvere*, 3. bs. (Medine: Dârü'l-Kütüb, 1993), 1: 240.

dönüyorlardı. Ukil ve Müzeyne'den gelen gruplar bir müddet Medine'de kaldıktan sonra, Hz. Peygamber'e gelerek; "Ya RasûlAllah! Biz şehirli değiliz, mezra ehliyiz, Medine bize ağır geldi" diyerek izin istediler. Hz. Peygamber yanlarına azık alarak hayvanlarıyla beraber Medine'yi terk etmelerine müsâade etti.⁸

Hz. Peygamber hicreti müteakip Medine'nin, dolayısıyla yeni devletin sınırlarını belirlemek maksadıyla; "İbrâhîm Mekke'yi nasıl haremleştirdiyse, ben de Medine'nin iki kara taşılığı (tepesi) arasını haremleştirdim. Medine'nin şuradan şuraya kadar olan mahâlli haremdir. Bu hududun ağacı kesilmez, otu biçilmez, avı kovalanmaz, sahibinden başkası bulunan eşyayı alamaz, içinde savaş için silahla gezilmez. Bu sahada bid'at ihdas edilmez. Kim Medine haremindedir bir bid'at ihdas ederse, Allah'ın azâbı, Meleklerin laneti ve bütün insanların nefreti o kimseye olsun!" buyurmuştur.⁹

Hz. Peygamber'in Mekke gibi Medine'de de bir harem/güvenli bölge ihdas ve ilan etmesinde birçok sosyal gâyeler bulunmaktadır: Medine Zâten Hz. Peygamber'in hicretiyle ve oraya yerleşmesiyle özel bir hürmet kazanmıştı. Arap yarımadasında Mekke'den başka hürmet ve hareme nâil bir şehir daha yokken, Hz. Peygamber tarafından Medine'nin de harem sahâsına alınması buraya hem Müslümanlar hem de Müslüman olmayanlar nazarında özel bir hürmet ve kutsiyet kazandırıyordu.

Hz. Peygamber'in Medine'ye hicretiyle beraber gerçekleştirmeye başladığı yeni uygulamalar ve büyük değişimler, adım adım bir devlet teşekkülünü hazırlıyordu. Mescidin inşasıyla bir merkezin oluşturulması, Muhâcirle Ensar arasında kardeşliğin tesisi, Medine hudutlarının tespit edilmesi ve nüfûs sayımı yaptırılarak fiziki güç dengelerinin tespiti; bütün bunlar kurulacak devletin alt yapısını, temellerini oluşturacak girişimlerdi.

Ayrıca sınırların tespit edilmesi, dış güvenlik için gerekiyordu. Orada bir devlet teşekkül ediyordu ve bu devletin sınırları halkı tarafından bilinmeliydi. Daha sonra Müslümanlarla Yahûdîler arasında yapılacak saldırmazlık ve savunma anlaşmasına bir ön hazırlık sayılırdı.

⁸ Taberî, Ebû Cafer İbn Cerîr Muhammed b. Cerîr b. Yezîd, *Câmi 'u'l-Beyân 'an Te'v'ili Ayi'l-Kur'ân*, thk. Abdullâh b. Abdulmuhsin et-Türkî, 1. bs. (Medine: Dâru'l-Meâsir, 1999), 6: 206-207.

⁹ Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu 'fî, *Sahîhu'l-Buhârî*, thk. Muhammed Zuheyr b. Nâsır, 1.bs. (Beyrût: Dâru Tavku'n-Necât, 1422), 2: 220-221.

Hız. Peygamber Muhâcirle Ensâr'ı bir araya getiren manevî kardeşliği (muâhât) ikame etmekle kalmamış; Enes b. Malik'in evinde akdedilen yazılı bir anlaşmayla da Müslümanlarla diğerleri arasındaki ilişkileri düzenleyen esâsları tespit etmiştir.¹⁰ İşte "Medine Sözleşmesi" dediğimiz bu anlaşmanın ilk 23 maddesi bu toplantıda tespit edilmiş olup yeni Müslüman blokun sosyal ve hukuki ilişkilerini yazılı hükümlere bağlamaktadır.

Medine'de herkesin sözünü dinleyeceği veya yaptırım gücü olan, alınan ortak bir karara uymak istemeyen kişi veya Kabîleye boyun eğdirebilecek merkezi bir otorite yoktu. Mekke'dekine benzer, asgari müştereklerde birleşmeyi temin edecek Dâru'n-Nedve benzeri bir yapılanma da mevcut değildi; tamamen Kabîle gelenekleri sosyal hayata hâkimdi.¹¹

Ağırlıklı olarak ziraat ile uğraşmakla beraber Şam ticaret yolu üzerinde olmaları hâsebiyle ticaretle de uğraşıyorlar ve tıpkı Mekkeliler gibi Şam'a kervanlarla gidip geliyorlardı.¹²

Yahûdiler, Medine'nin merkezinde ve özellikle Şam yolu üzerinde yoğunlukla ikamet ediyorlardı. Evs Kabîlesi Medine'nin güneydoğusundaki nisbeten yüksek kesimleri oluşturan yerlerde ikamet ediyorlardı. Hız. Muhammed (s.a.v) hicret ettiğinde liderleri Sa'd b. Muâz'dı. Hazrecliler de Medine'nin orta bölgelerinde ve kuzey bölgesine doğru uzanan yerlerde ikâmet ediyorlardı. Hız. Muhammed (s.a.v) hicret ettiğinde liderleri Ebû Eyyub Hâlid b. Zeyd idi.

Bu iki Kabîle uzun seneler boyu birbirleri ile savaşmışlardı. Hız. Muhammed (s.a.v) hicret ettiğinde, iki Kabîle arasında uzun yıllar süren "Buas Savaşı" sona erele de henüz beş sene olmuştu.¹³

İşte böyle bir sosyal tabana sahip olan Medine şehrinde oluşturulacak olan yeni yapılanmanın sağlam temellerinin olması stratejik öneme sahipti. Çünkü farklı ırklara ve dinlere ev sahipliği yapan Medine şehrinin, tarihinden de anlaşılacağı üzere kırılğan bir yapısı vardı. Eğer toplumu oluşturan farklı kesimleri bir araya getirecek ve onlara gâye birliği verecek ortak bir zemin oluşturulamazsa bu durum ilerde, özellikle Müslümanların Medine'deki varlıklarının kalıcılığı açısından, büyük

¹⁰ Buhârî, *el-Câmi 'u's-Sahîh*, 8: 154.

¹¹ Hâlid, Hasen, *Muctemeu'l-Medine Kable'l-Hicre ve Ba'deha*, 1. bs. (Beyrût: Dâru'n-Nahda el-Arabiyye, 1986), 68.

¹² Hâlid, Hasen, *Muctemeu'l-Medine*, 50.

¹³ Hâlid, Hasen, *Muctemeu'l-Medine*, 29.

bir tehlike arz edebilirdi. Hz. Muhammed (s.a.v) teşkilatlı bir sosyal alt yapının İslâm'ın tebliği açısından elzem olduğunun farkında olduğu için ilk icraatları bu yönde olmuştur. Bu nedenle teşkilatlanmanın ilk adımı olarak dinî ve siyasî bir merkez niteliğini taşımakta olan Mescid-i Nebevî'nin inşaatına başlandı. Mescidin inşası yedi ay sürdü. Bu esnada Hz. Muhammed (s.a.v), Ebû Eyyûb el-Ensârî'nin evinde kaldı ve burada Medineli Müslüman erkeklerden, bir başka evde de kadınlardan bey'at aldı.¹⁴

¹⁴ İbn Hanbel, Ahmed Ebû Abdullâh Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî, *Müsned*, (Kâhire: Müessesetu Kurtuba, ts.), 6: 379, 408, 415; Heysemî, Nûreddîn Ali b. Ebî Bekr, *Mecmau'z-Zevâid*, (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1412), 6: 37-38.

BİRİNCİ BÖLÜM

ESBÂB-I NÜZÛL İLMİ

1.1. “ESBÂB-I NÜZÛL” KELİMESİNİN LÛGAT VE TERİM ANLAMLARI

Esbâb-ı Nüzûl, birleşik bir kelimedir. Bu ifade özel bir ilim için kullanılan kendine özgü isim yani istilâhî bir kavramdır. “Esbâb” ve “Nüzûl” olarak iki kelimededen oluşmuştur; “Esbâb-ı Nüzûl”ün sözlük manâsı ile kastedilen; bu birleşik haldeki iki kelimenin tek başlarına içerdikleri anlamdır.¹⁵ Bundan dolayı; öncelikle bu kelimelerin ayrı ayrı tanımını yapmak faydalı olacaktır.

1.1.1. “Esbâb” Kelimesinin Lügat ve Terim Anlamı

a- “Sebep” kelimesinin lügat anlamı: Esbâb; sebep kelimesinin çoğuludur. Sebep; ip, bağ anlamındadır. Ayrıca “kendisiyle başka bir şeye ulaşılan her şeye” de sebep denilir.¹⁶ İbn Manzûr (ö. 711/1311) sebebi şöyle tarif eder: Sebep; kendisi ile suya ulaşılan ipe denilmektedir. Daha sonraları benzetme yapılarak kendisi ile başka bir şeye ulaşılan her şey için sebep ifâdesi kullanılır olmuştur. Mesela bir âyette şöyle buyrulmaktadır: (وَتَقَطَّعَتْ بِهِمُ الْأَسْبَابُ) “Aralarındaki bağlar (sebepler) kopmuştur.”¹⁷ Burada “esbâb” ifâdesi ile dostlarla kurulan bağlar ve dostluklar kastedilmektedir.¹⁸

Fîrûzâbâdî (ö. 817/1415) ise “Sebep” kelimesi ile alakalı şunları söylemektedir: “Sebep; ip ve kendisi ile başka bir şeye ulaşılan bir şey manâsında kullanılmaktadır. Sebep kelimesinin çoğulu esbaptır. Esbâbu’s-Semâ (semanın sebepleri) ifâdesi ile; onun merdivenleri, etrâfı ve kapıları kastedilmektedir. (وَتَقَطَّعَتْ بِهِمُ الْأَسْبَابُ) “Aralarındaki bağlar (sebepler) kopmuştur.” ifâdesi ile Allah’ın, (c.c) sema ile olan bağı (Sebebi) yani “hayat bağı” kesmesi kastedilmektedir. Diğer bir âyette “Esbab” kelimesi (فَلْيَرْتَفُوا فِي الْأَسْبَابِ) “Öyle ise sebeplere yapışarak semaya

¹⁵ er-Reşîd, ‘İmâdüddîn Muhammed, *Esbâbü’n-Nuzûl ve Eseruhâ fî Beyâni’n-Nusûs*, 1. bs. (Şam: Dâru’ş-Şihâb, 1999), 17.

¹⁶ İbn Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensârî, *Lisânü’l- ‘Arab*, 1. bs. (Beyrût: Dâru’s-sadr, 1990), 458; Zebîdî, Muhammed Murtażâ el-Hüseynî, *Tâcu’l- ‘Arûs min Cevâhiri’l-Kâmûs*, thk. Abdüssettâr Ahmed Ferrâc, (Kuveyt: Matbaatü Kuveyt, 1965) 3: 37.

¹⁷ Bakara, 2/166.

¹⁸ İbn Manzûr, *Lisânü’l- ‘Arab*, 458; Zebîdî, *Tâcu’l- ‘Arûs*, 3: 37.

yükselsinler (bakalım!)”¹⁹ şeklinde bir başka sûredeki şu âyete işâretle kullanılmaktadır: (أَمْ لَهُمْ سُلَّمٌ يَسْتَمِعُونَ فِيهِ فَلْيَأْتِ مُسْتَمِعُهُمْ بِسُلْطَانٍ مُّبِينٍ) “Yoksa onların, üstüne çıkıp gizli şeyleri dinleyecekleri bir merdivenleri mi var? Eğer öyleyse, içlerinden dinleyen biri açık bir kanıt getirsin.”²⁰ Bu kelime başka bir sûrede ise şöyle geçmektedir: (وَأَتَيْنَاهُ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ سَبَبًا * فَأَتْبَعَ سَبَبًا) “Kendisine her konuda (amacına ulaşabileceği) bir yol verdik. O da bir yol tutup gitti.”²¹ Burada kastedilen şey: Allah’ın (c.c), ona, ulaşabileceği her türlü bilgi ve vasıtayı vermesi ve onun da bu yollardan (Esbâb) birini takip etmesidir. Bununla ilgili başka bir âyette şöyle buyrulmaktadır: (36) وَقَالَ فِرْعَوْنُ يَا هَامَانَ ابْنِ لِي صِرْحًا لَعَلِّي أَلْبُغُ الْأَسْبَابَ) “Firavun, "Ey Hâmân!" dedi, "Bana yüksek bir kule inşa et; belki bazı yollara, göklerin yollarına ulaşırım da bu sayede Mûsâ'nın ilâhını görebilirim!”²² Yani: “Belki göğe bu bariz vasıtalarla ve yollarla erişip Mûsâ'nın iddiâ ettiği şeyin bilgisine bu sayede ulaşabilirim.”²³

b- “Sebeb” kelimesinin terim anlamı: Hükümü etkilemeksizin, ona (hükme) ulaştırır yoldur.²⁴ Örneğin; güneşin batması, namazın vacibiyetine işârettir. Ayrıca hilâlin doğuşu (görülmesi), âyette de geçtiği üzere: (فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ) “Sizden kim ayı görürse oruç tutsun”²⁵ Ramazan orucunun vacibiyetine işârettir.

1.1.2. “Nüzûl” Kelimesinin Lügat ve Terim Anlamı

a- “Nüzûl” Kelimesinin Lügat Anlamı: (نزل ينزل نزولا) “n-z-l” kelimesinin masdarıdır. “Nüzûl”, aşağı inmek (hulûl) anlamında yukarıdan aşağıya inmek demektir. Ragıb el-İsfâhânî'nin (ö. XI. yüzyılın ilk çeyreği) tarifine göre; “Aslında nüzûl, yüksek bir yerden aşağıya inmek demektir. Mesela, ‘atından indi’ ifâdesi için bu kelime kullanılır. Veya bir yerden indirmek anlamında kullanılır. ‘Yükünü ondan

¹⁹ Sâd, 38/10.

²⁰ Tûr, 52/38.

²¹ Kehf, 18/84,85.

²² Gâfir (Mû'min), 40/36-37.

²³ Fîrûzâbâdî, Mecdüddîn b. Muhammed b. Ya ‘kub, *el-Kâmûsu'l-Mühît*, thk. Muhammed b. Naîm el-‘Arkasvesî, 8. bs. (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2005), 1062.

²⁴ Cürçânî, Ali b. Muhammed, *et-Ta'rifât*, thk. İbrâhîm el-Ebyârî, 1. bs. (Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-‘Arabî, 1405), 117; el-Kefevî, Ebu'l-Bekâ Eyyüb b. Mûsâ el-Hüseynî, *el-Külliyât Mu'cemun fi'l-Mustalahât ve'l-Furûki'l-Lüğaviyye*, thk. Adnân Dervîş ve Muhammed el-Mısırî, (Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, ts.), 503.

²⁵ Bakara, 2/185.

indirdi' ifâdesinde olduğu gibi...²⁶ Ancak burada kastedilen yüksek bir yerden inmektir. Ayrıca onunla bir yerden inmek de kastedilir.”

b- “Nüzûl” Kelimesinin Terim Anlamı: Manâda genişleme üzerine, yüksek bir yerden aşağı bir yere hareket etmek demektir.²⁷

1.1.3. “Esbâb-ı Nüzûl” Kelimesinin Terim Anlamı

Suyûtî (ö. 911/1505) bu ifâdeyi şöyle tarif eder: “Gerçekleştiği günlerde âyet inmesine sebep olan olay ve durumlardır.”²⁸ Zerkânî (ö. 1367/1948) ise: “Sebeb-i Nüzûl; âyetin inmesine Sebep olan şey veya âyetlerin kendisi hakkında bahsettiği durum ya da o günlerde gerçekleşmiş olan hükmü âyetle açıklanan hadiselerdir”²⁹ demiştir. Kattân (ö. 1999) da Sebep-i Nüzûlü şu şekilde tanımlar: “Bir olayın vuku bulması ya da bir sorunun sorulması durumlarda olduğu gibi, o konuyla ilgili âyet inmesine Sebep olan şeylerdir.”³⁰

1.2. ESBÂB-I NÜZÛL İLMİNİN GELİŞİMİ

Esbâb-ı Nüzûl; diğer ilimlerde de görüldüğü üzere, vasıfları ve özellikleri ilk asırda mevcut olmayan bir ilimdir. Yani bu ilim, alimlerin kitaplarında yazılı olmayıp onların hâfızalarında bulunmaktadır. İslâm'ın ikinci asrına gelindiğinde ise ilimlerin tedvin devri başlar ve bununla birlikte Esbâb-ı Nüzûl ilmi de ortaya çıkar. Esbâb-ı Nüzûl hakkında kitap te'lif edenlerin ilki, Ali b. Medîni (ö. 234/849)'dir. Fakat bu kitap bize kadar ulaşmamıştır. Bu konuda yazılı olarak telif edilmiş ve bize kadar ulaşan ilk kitap ise Meymûn b. Mihrân'a (ö. 117/735) ait yazma eser *Tafsîlün li'Esâbî't-Tenzîl*'dir.³¹ Her ne kadar ilk eserlerden olmasa da Vâhidî'nin (ö. 468/1076) *Esâbü'n-Nüzûl* adlı eseri, bu konuda yazılan kitaplarının en meşhurdur. Diğer eserler ondan sonra gelir.

²⁶ Isfahânî, Ebu'l-Kâsım el-Hüseyn b. Muhammed, *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*, thk. Safvân Adnân ed-Dâvudî, 1. bs. (Şam-Beyrût: Dâru'l-Kalem-Dâru's-Sâmîyye, 1412), 799.

²⁷ Sefîr, Ali Şevkî Hasan Ali, Medhal li Dirâseti Esâbî'n-Nüzûl, *Mecelletü Endülüs li'l-Ulûli'l-İnsâniyye ve'l-İctimâiyye*, 17/17, 136.

²⁸ Suyûtî, Ebu'l-Fadl Celâleddîn b. Ebî Bekr, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, 1. bs. (Suudi Arabistan: Mecme'u'l-Melik Fahd li't-Tibâ'ati'l-Mushâfi's-Şerîf, 1426), 1: 208.

²⁹ Zerkânî, Muhammed Abdülazîm, *Menâhilü'l-İrfân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, thk. Fevâz Ahmed Zemirli, 1. bs. (Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1995), 1: 89.

³⁰ Kattân, Mennâ', *Mebâhisün fî Ulûmi'l-Kur'ân*, 11. bs. (Kâhire: Mektebetü Vehbe, 2000), 74.

³¹ Mezîni, Hâlid, *el-Muharraru fî Esâbî'n-Nüzûl*, 1. bs. (Suudi Arabistan: Dâru İbni'l-Cevzî, 1427/2006), 1: 41.

1.3. ESBÂB-I NÜZÛL'ÜN İLMÎ DEĞERİ

Esbâb-ı Nüzûlün önemi, şu meselelerde ortaya çıkmaktadır:

1.3.1. Sahâbenin Esbâb-ı Nüzûle İlgisi ve Ona Verdiği Önem

1) Sahâbeden, bu ilme verilen değeri gösteren rivâyetler zikredilmiştir. Onlar Sebeb-i Nüzûl bilgisine ulaşma ve onu anlama konusunda çok istekli ve hırslı idiler. Buhârî ve Müslim'den Târik b. Şihâb kanalı ile nakledilen hadiste şöyle geçer: “Yahûdîlerden bir adam Ömer'e geldi ve dedi ki 'ey mü'minlerin emiri! Sizin okuduğunuz kitapta öyle bir âyet var ki eğer bizim hakkımızda yani Yahûdî kavmi hakkında nâzil olsaydı, biz bugünü bayram ilan ederdik.' Hz. Ömer: 'hangi âyet?' dedi. O da: (الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي وَرَضِيْتُ لَكُمُ الْإِسْلَامَ دِينًا) “Bugün sizin için dininizi kemâle erdirdim. Size nimetimi tamamladım ve sizin için din olarak İslâm'ı seçtim.”³² ve Hz. Ömer: ‘Ben onun nâzil olduğu günü ve nerede nâzil olduğunu biliyorum. Bu âyet, Resûlullah'a Arafât'ta iken ve cuma günü nâzil oldu” dedi.³³

2) Hz. Al kendisinden nakledilen bir rivâyette şöyle söylemektedir: “Vallahi hiçbir âyet nâzil olmasın ki ne hakkında nâzil olmuş, nerede nâzil olmuş bilmiş olmayayım. Rabbim bana akleden bir kalp ve soran bir dil vermiştir.”³⁴ Yani Kur'an'daki bütün âyetlerin hepsinin Sebeb-i Nüzûl bilgisi kastedilmektedir. Bu da sahâbenin Kur'an'ın nüzûlüne verdiği öneme işâret etmektedir.

3) Yine İbn Mesûd'dan aktarılan bir sözde şöyle buyrulmaktadır: “Kendisinden başka ilah olmayan Allah'a yemin ederim ki, Kitabında indirmiş olduğu hangi sûre varsa ben onun nerede nâzil olduğunu bilirim. Yine Allah'ın Kitabından hangi âyet inmişse ben onun nerede nâzil olduğunu bilirim. Şâyet Kur'an'ı benden daha iyi bilen biri olduğunu bilirim, bineğime biner onun yanına

³² Mâide, 5/3.

³³ Buhârî, *Sahîhu'l-Buhârî*, Kitâbu Tefsiri'l-Kur'an, 6: 50; Müslim, Ebû'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî, *Sahîhu Müslim*, thk. Muhammed Fuad Abdulbaki, Beyrut: Dâru İhyau't-Turasi'l-Arabî, ts.

Müslim, *Sahîhu Müslim*, Kitâbu't-Tefsir, 4: 2313, hadis no: 3017.

³⁴ Suyûtî, *el-İtkân*, 4: 233.

giderim (ondan o bilgiyi öğrenirim) .”³⁵ Buhârî’de İbn Ömer’den aktarılan bir rivâyete göre; insanların Esbâb-ı Nüzûl konusundaki Câhilliğinin onları helâke sürükleyeceğinin işareti olarak nakledilmiştir. Buhârî “Haricilerle ve mülhitlerle (inkârcılarla) delilleri ortaya koyduktan sonra savaş” konusunda şu âyeti zikreder: (وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُضِلَّ قَوْمًا بَعْدَ إِذْ هَدَاهُمْ حَتَّىٰ يُبَيِّنَ لَهُم مَّا يَتَّقُونَ إِنَّ اللَّهَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ) “Doğru yola ilettikten sonra, sakınacakları şeyleri kendilerine apaçık bildirmedikçe, Allah bir toplumu saptıracak değildir. Şüphesiz Allah, her şeyi hakkıyla bilendir.”³⁶ Hz. Ömer, onları (harici ve mülhitleri) Allah’ın yarattıklarının en şerlisi görüyordu, bunun nedenini ise onun şu sözünden anlıyoruz: “Onlar, kâfirler hakkında inen âyeti, mü’minler için inmiş gibi gösteriyorlardı.”³⁷

1.3.2. Tâbiinin Esbâb-ı Nüzûl İlimine İlgisi ve Ona Verdiği Önem

1) Esbâb-ı Nüzûl ilmine tabiinin ilgisi ve ona verdiği öneme gelince; bu konuda Suyûtî’nin zikrettiği şu sözü nakledebiliriz: “Eyyûb’ten rivâyetle; bir adam İkrime’ye (ö. 105/723) Kur’ân’dan bir âyet hakkında soru sordu. İkrime de: ‘Şu dağın eteğinde indi’ dedi ve bir yarığa işaret etti.”³⁸

2) Kurtubî (ö. 671/1273), (وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ) “Kim Allah’a ve Peygamberine hicret etmek amacıyla evinden çıkarsa...”³⁹ âyeti hakkında, İkrime’nin şöyle söylediğini aktarmaktadır: “On dört sene bu kişinin (âyette bahsedilen) kim olduğunu aradım, ta ki onun İbn Abdi’l-Berr b. Damra b. Hubeyb olduğunu bulana kadar.”⁴⁰

3) Mücâhid (ö. 103/721): “Mahlukâtın Allah (c.c) katında en sevimlileri, indirdiği âyetleri en iyi bilenlerdir.” beyânı ile sebep-i nüzûl ile meşgul olan alimin yüksek mertebesine işaret etmiştir.⁴¹

³⁵ Buhârî, *Sahihu’l-Buhârî*, Kitâbu Fedâilî’l-Kur’ân, Bâbu’l-Kurrâi min Ashâbi’n-Nebî, 6: 187, Hadis no: 5002.

³⁶ Tevbe, 9/115.

³⁷ Buhârî, *Sahihu’l-Buhârî*, Kitâbu İstîtâbeti’l-Mürteddîn ve’l-Mu’ânidîn ve Kitâlihîm, 9: 16.

³⁸ Suyûtî, *el-İtkân*, 38.

³⁹ Nisâ, 4/100.

⁴⁰ Kurtubî, Ebu Abdullâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh, *el-Câmî ‘u li Ahkâmi’l-Kur’ân*, thk. Sıdkî Cemîl el- ‘Attâr, (Beyrût: Dâru’l-Fikr, 1423/2003), 1: 26, 5: 348,349.

⁴¹ İbn Hâcer, Ebu’l-Fadl Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Askalânî, *el-İcâb fi Beyâni’l-Esbâb*, thk. Abdülhakîm Muhammed Enîs, 1. bs. (Suudi Arabistan: Dâru İbn Cevzî, 1997), 1: 9; İbn Atiyye, Ebû Muhammed Abdulhak b. Gâlib b. Abdurrahmân b. Temmâm el-Endulusî el- Muhâribî,

4) Hasan hakkında şöyle rivâyet edilir: “Allah (c.c) hangi âyeti indirdi ise onun ne hakkında nâzil olduğunu ve bu âyetle ne murat edildiğini öğrenmek için çabalandı.”⁴²

Esbâb-ı nüzûl ilmi, ulemânın çoğunun önem verdiği bir alandır. Onların kendilerinin sözleri bu duruma işâret eder: Mesela Vâhidî’den esbâb-ı nüzûl hakkında bize ulaşan söz buna örnek verilebilir: “... Çünkü o (esbâb-ı nüzûl), âyetlerin inişiyle ilgili olaylar ile durumları bilmeksizin âyetleri yoRûm lamaktan kaçınmak için bilinmesi ve kendisinden yardım alınması gereken en yeterli ilimdir.”⁴³

1.4. ESBÂB-I NÜZÛL İLMİNİ ÖĞRENMENİN FAYDALARI

Esbâb-ı nüzûlü bilmenin elbette ki çok faydası vardır. Bu ilmin faydalarını şöyle sıralayabiliriz:

1) Manâyı Anlama ve Anlam Karışıklığını Çözme:⁴⁴ Şüphesiz sebab-i nüzûl ilmi, âyetleri doğru anlamaya yardım eder. Âyetin sebab-i nüzûlünü bilmemek ise âyetlerin doğru Tefsirini bulma mevzuunda hataya düşmeye sebebiyet verir.

2) Allah’ın Vahiy ile Hükümünü Koyduğu Şey Hakkında, Tayin Ettiği Hikmetin Bilinmesi: Bu durum mü’minin, imânını artırır. Onu, Allah’ın hükümlerini uygulama ve O’nun kitabıyla amel etme hususunda canla başla gayrete sevk eder.

3) Bununla beraber; insâf sahibi ve hakkı gözeten kâfir birisi, İslâmî kanunların baskıya, zorbalığa, zülme değil de insanın maslahatını gözetme düşüncesine dayandığını bildiğinde bu hükümler onun imân etmesine sebep olur.⁴⁵

4) Âyeti ezberlemeyi, anlamayı kolaylaştırma ve vahyin zihne yerleşmesi:⁴⁶ Hükümlerin arasını hadiseler, şahıslar ve geçtiği zamanlar ile bağlamak onları ezberlemeyi kolaylaştırır ve unutmayı zorlaştırır.

Muharraru’l-Vecîz fî Tefsiri’l-Kitâbi’l- ‘Azîz, thk. Abdusselâm Abduşşâfi Muhammed, 1. bs. (Beyrût: Daru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 2001), 1: 40; Kurtubî, *el-Câmi ‘u li Ahkâmi’l-Kur’ân*, 1: 26.

⁴² Buhârî, *Sahihu’l-Buhârî, Fedâilü’l-Kur’ân*, 97; İbn Hâcer, *el-İcâb fî Beyâni’l-Esbâb*, 1: 105.

⁴³ Vâhidî, Ebu’l-Hasan Ali b. Ahmed, *Esbâbü’n-Nüzûl*, haz. Mervân Nüreddîn Sevâr, 10. bs. (Şam: Dâru’l-Fecri’l-İslâmî, 2002), 10.

⁴⁴ Suyûtî, *el-İtkân*, 1: 121,122; Zerkeşî, *Burhân*, 1: 22-27; Zerkânî, *Menâhilü’l- ‘İrfân*, 1: 91; İsmâil, Muhammed b. Bekr, *Dirâsâtün fî Ulûmi’l-Kur’ân*, 2. bs. (Kâhire: Dâru’l-Menâr, 1999), 157.

⁴⁵ Zerkânî, *Menâhilü’l- ‘İrfân*, 1: 91; Suyûtî, *el-İtkân*, 1: 120; Zerkeşî, *Burhân*, 1: 22; İsmâil, *Dirâsâtün fî Ulûmi’l-Kur’ân*, 157.

5) Şüpheyi Ortadan Kaldırması: Âyetin kim hakkında nâzil olduğunu bilmek, başka biriyle karıştırma şüphesine düşürmez.⁴⁷

6) Lafız umûmî olduğu durumlarda onun aslında husûsî olduğuna dair delil ortaya koyulur.⁴⁸ Sebeb-i nüzûl bilindiğinde ve göz önünde bulundurulduğunda âyet onun başka biçimde anlamaya engel olur.

6) Lafzın umûmî olup husûsî bir manâya işâret ediyormuş gibi görüldüğü yerlerde, husûsîlik tevehhümünü gidermesi.⁴⁹ En'âm Sûresi'ndeki âyet bu duruma örnek gösterilebilir.⁵⁰

⁴⁶ Zerkânî, *Menâhilü'l- 'İrfân*, 1: 95; İsmâil, *Dirâsâtün fî Ulûmi'l-Kur'ân*, 157.

⁴⁷ Suyûtî, *el-İtkân*, 1: 121; İsmâil, *Dirâsâtün fî Ulûmi'l-Kur'ân*, 160-165; Zerkânî, *Menâhilü'l- 'İrfân*, 1: 95.

⁴⁸ Suyûtî, *el-İtkân*, 1: 120; Zerkeşî, *Burhân*, 1: 22,23; Zerkânî, *Menâhilü'l- 'İrfân*, 1: 95; İsmâil, *Dirâsâtün fî Ulûmi'l-Kur'ân*, 162.

⁴⁹ Suyûtî, *el-İtkân*, 1: 122; Zerkeşî, *Burhân*, 1: 23,24; Zerkânî, *Menâhilü'l- 'İrfân*, 1: 94; İsmâil, *Dirâsâtün fî Ulûmi'l-Kur'ân*, 162.

⁵⁰ En 'âm, 6/145.

İKİNCİ BÖLÜM

AHZÂB SÛRESİ

2.1. SÛRENİN KİMLİĞİ

a) Ahzâb sûresi adını, (يَحْسُبُونَ الْأَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُوا...) “*Düşman birliklerinin gitmediğini sanıyorlar...*” âyetindeki Ahzâb savaşıyla ilgili olaylar ele alınması sebebi ile almıştır. İbn Abbâs ve Übeyy b. Ka’b’tan gelen rivâyetlerde, onun böyle isimlendirildiği rivâyet edilmiştir. Genelde başka bir isim ile bilinmez. Bu ismin verilmesindeki sebep de şudur: Sûrede; Kureyş müşriklerinden Gatafân Kabîlesi ile birlikte aynı cephede yer alan münâfık ve Beni Kurayza Yahûdîlerinden oluşan gruplardan bahsedilmiştir. Bunlar Müslümanları yok etme teşebbüsü ile Medine’de savaşmak istiyorlardı. Allah, onların bu tuzaklarını başlarına çevirdi ve mü’minlere savaşta kâfi geldi.⁵¹

Bu sûre; münâfıkların rezilliklerini ortaya çıkardığı, Hz. Peygamber’in eşlerine dil uZâttıkları ve bu olayda da yani gazvede O’na (s.a.v) karşı besledikleri düşmanlığı ayan beyân açıkladığı için sûre “fadiha” olarak da isimlendirilmiştir.⁵²

b) Âyetlerinin sayısı, sahâbenin ittifâkı ile de yetmiş üçtür. Fakat bazı kişiler yetmiş iki olduğunu da söylemektedir. Müfessirlerin ve alimlerin tamamına yakını onun toplamda yetmiş üç âyet olduğunu zikretmiştir.⁵³ Zâten, bu şekli ile bugünkü mushaflarımızda yer almaktadır. Müfessirler veya alimler arasında bu sûrenin âyetlerinin sayısı konusunda Hicazî’nin görüşü dışında ihtilâf bulunmamaktadır. O da sûrenin yetmiş âyet olduğunu söylemektedir. Halbuki, Tefsirinde ise yetmiş üç âyet olduğu yer almaktadır. Belki de kitabından bu söz çıkartılmıştır.⁵⁴

⁵¹ İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir, *et-Tahrîr ve’t-Tenvîr*, (Tunus: Dâru’s-Sahnûn, 1997), 21: 245; Mahmûd, Ali Abdulhalîm, *et-Terbiyetü’l-İslâmiyye fî Sûreti’l-Ahzâb*, 1. bs. (Dâru’t-Tevzî ‘ve’n-Neşri’l-İslâmî, 1996), 18; Zühaylî, Vehbe b. Mustafa, *et-Tefsirü’l-Münîr*, 2. bs. (Beyrût: Dâru’l-Fikri’l-Mu ‘âsir, 1418/1998), 2: 225.

⁵² Zühaylî, *et-Tefsirü’l-Münîr*, 2: 225

⁵³ Dâni, Os mân b. Sa ‘id, *el-Beyânü fî Adedi Ayâti’l-Kur’ân*, thk. Gânim Kudûrî, (Kuveyt: y.y., 1999), 208.

⁵⁴ Hicazî, Muhammed Mahmûd, *et-Tefsirü’l-Vâdih*, 10. bs. (Beyrût: Dâru’l-Cebeli’l-Cedîd, 1453), 3: 71.

2.2. AHZÂB SÛRESİNİN İNİŞ ZAMANI, YERİ VE SEBEB-İ NÜZÛLÜ

Nûr sûresi; imânın kalplere yerleşip karar kılması ve Müslümanların Medine dönemi hayatlarının daha sonraki aşamalarında nâzil olmuştur. Müslümanlara, bu sûrenin hükümlerini (İslâm'daki örtü âyetinin hükmü gibi) kabul ettirmek için, nefisleri hazırlanmıştır. Nûr sûresi ile Beni Mustalık gazvesinin birbirleriyle ilişkilendirilmesi gibi, Ahzâb (Hendek) savaşı da Ahzâb sûresi ile irtibatlandırılır. Ayrıca; Benî Mustalık gazvesinde, Hz. Âişe'nin ordunun gerisinden gelmesi sonucu, münâfikların ortaya attığı iftirâ hadisesini konu alır. Nûr sûresindeki on üç âyet, bu mevzunun durumu hakkında nâzil olmuştur. Benî Mustalık gazvesi, Ahzâb savaşından önce yani hicretin beşinci senesinde mi, yoksa ondan sonra yani hicretin altıncı senesinde mi olduğu ihtilâfıdır. Eğer Ahzâb savaşı, Beni Mustalık gazvesinden önce ise bu yani İslâm'da örtü âyetinin hükmü; Ahzâb sûresinde yer alan bilgilerle başlar ve Nûr sûresinde geçen hükümlerle tamama erer. Fakat Beni Mustalık gazvesi, Ahzâb Savaşından önce ise örtü âyetinin hükümlerinin Nüzûlündeki sıralama tam tersine dönüşür ve Nûr sûresi ile başlayıp Ahzâb sûresi ile tamamlanır.⁵⁵

Ahzâb sûresi medenîdir.⁵⁶ Kur'ân'ın nüzûl sıralamasına göre doksanıncı sûredir. Enfâl sûresinden sonra ve Mâide sûresinden önce nâzil olmuştur. İbn İshâk'a (ö. 151/768)⁵⁷ göre onun Nüzûlü, hicretin beşinci senesinin sonları idi. Müşriklerden Kureyş, Habeş, Kinâne ve Gatafân Kabîleleri gibi farklı farklı gruplar birleşerek Müslümanları muhâsara altına almıştı. Bu nedenle Hendek Gazvesi'ne "gruplar, hizipler" anlamında "Ahzâb" da denmiştir. Müslümanların sayıları üç bin iken onların sayıları on bin idi. Daha sonra Benî Nadîr ve Benî Kurayza Yahûdîleri de savaşa katıldı.⁵⁸ İbn İshâk (ö. 151/768) bu olayı âyetlerle ele alarak şöyle anlatır: "Allah u Taâlâ Hendek ve Benî Kurayza olayını, Kur'ân'da kıssa olarak nâzil buyurdu. Müslümanların başlarına gelen Musîbeti, buna karşın onlara verdiği nimetini ve sıkıntılarını gidererek Kendi Zât'ının onlara kâfi geldiğini bu sûrede

⁵⁵ İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî, *Tefsirü'l-Kur'âni'l-Azîm*, thk. Muhammed Hüseyin Şemseddîn, (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1419), 17: 3527.

⁵⁶ Kurtubî, *el-Câmi 'u li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 7: 3997; İbn Kesîr, *Tefsirü'l-Kur'âni'l-Azîm*, 6: 399.

⁵⁷ Ziriklî, Hayruddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Ali b. Fâris ed-Dımaşkî (1396/1976), *el-A'lâm*, 5. bs. (Beyrût: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1980), 6: 27, 28.

⁵⁸ İbn Âşûr, *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, 20: 245.

zikretti: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَاءَتْكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا)
 (لَمْ تَرَوْهَا وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا) “Ey imân edenler! Allah’ın size olan nimetini hatırlayın. Hani (düşman) ordular üzerinize gelmişti de biz onların üzerine bir rüzgâr ve göremediğiniz ordular göndermiştik. Allah, yaptıklarınızı hakkıyla görmektedir”⁵⁹ Âyette ilk kullanılan ‘الجنود’ (ordu) kelimesi ile Kureyş, Gatafân ve Benî Kurayza, ikinci sefer geçen ‘الجنود’ (ordu) kelimesi ile Allah’ın şiddetli bir fırtına beraberinde gönderdiği melekler kastedilmektedir.⁶⁰ Bu âyetlerden sonra Allah, münâfiklara sesleniyor: (إِذْ جَاءَكُمْ مِّنْ فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنْكُمْ وَإِذْ زَاغَتِ الْأَبْصَارُ) (وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونًا) “Hani onlar size hem üst tarafınızdan hem alt tarafınızdan gelmişlerdi. Hani gözler kaymış ve yürekler ağızlara gelmişti. Siz de Allah’a karşı çeşitli zanlarda bulunuyordunuz.”⁶¹

2.3. AHZÂB SÛRESİNİN FAZİLETLERİ VE ÖZELLİKLERİ

2.3.1. Ahzâb Sûresinin Fazîleti

Kur’ân-ı Kerîm, bu dünya hayatı sonrasında tek dönüşümüz olan Allah’ın kitabıdır. Bundan dolayı bir Müslümanın bütün sûreleri bilmesi ve yüce manâlarının, âli hükümlerini anlamaya gayret etmesi gerekir. Kur’ân’daki her bir sûreye, içinde hayatımıza pek çok fayda sağlayacak hükümler ve nasihatler barındıran bir kıssa veya tayin edilmiş bir yer (durum, mahâl) hamledilir. Ahzâb sûresinin fazîleti, Kur’ân’ın diğer sûrelerinin fazîleti gibidir. Bu sûrenin kıraati de Kur’ân’ın bütünün kıraati gibi yalnız Allah’ın bildiği azîm bir sevâbı ve büyük fazîleti var. Resûlullâh’ın dediği meşhur bir hadis-i şerifte geçtiği üzere: “Kitabullâh’tan bir harf okuyan kimseye on ve misli sevâp vardır. Ben size ‘الم’ bir harftir demiyorum. Elif bir harftir, lam bir harftir, mim bir harftir.”⁶²

Kur’ân’da Müslümanlar için Allah Taâlâ’nın koyduğu hükümlerle beyân ettiği şeyler, aynı şekilde Ahzâb sûresinin fazîleti hakkında da geçerlidir. O da şudur ki; Kur’ân’da beyân edilen, insanı mutluluğa, huzura, başarıya ve selâmete

⁵⁹ Ahzâb, 33/9.

⁶⁰ İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâleddin Abdümelik, *es-Siretü’n-Nebeviyye*, thk. Mustafâ es-Sakâ, 2. bs. (Kâhire: Mustafa Matbaatü’l-Bâbi’l-Halebî, 1955) 3: 179,180.

⁶¹ Ahzâb, 33/10.

⁶² Albânî, Muhammed Nâsiruddîn, *Sahîhü’t-Tergîb ve’t-Terhîb*, 1. bs. (Riyâd: Mektebetü’l-Me ‘ârif, 2000), 2: 296.

ulaştıracak hükümlerle amel etmeksizin yapılan kıraatin fazîleti yoktur. Bundan dolayı Ahzâb sûresinin tilâveti; Müslümanlara, Ahzâb gazvesindeki yardımı, Müslümanların sebâtının devamlılığını ve kalplerine yerleştirilen itminân duygusunu hatırlatır. Bunun yanı sıra mü'minlerin izzetine, sıdklarına ve Allah'ın inâyetiyle imân ve sabırdan sonra nasıl mükâfât alacaklarına işâret eder. İşte bu sebeplerden ötürü, Ahzâb sûresinin fazîleti büyüktür.

2.3.2. Ahzâb Sûresinin Özellikleri

1) Ahzâb Sûresi, nidâ ile başlar. Bu sûre Kur'ân'da yer alan nidâ çeşitlerinin pek çoğunu toplamıştır. Mesela; Peygamber'e nidâ: (... يا أيها النبي “ey peygamber”⁶³, Peygamber eşlerine nidâ: (... يا نساء النبي “ey peygamber hanımları”⁶⁴ Bu nidâ şekli, sadece bu sûreye hâs olup Kur'ân'ın başka sûresinde yer almaz.

2) Sosyal, siyasî ve askerî gibi çeşitli pek çok konuyu kapsar. Bunların en önemlileri ise Hz. Peygamber'in eş ve kızlarından oluşan Ehl-i Beyt'in hayatı ve Peygamberin sosyal ve husûsî hayatıdır

3) Bu sûre; Peygamber dönemindeki İslâm ümmetinin hayatındaki en önemli savaşı ayrıntıları ile kaydetmiştir.

4) Ahzâb sûresindeki en önemli İslâmî mesele; sıdktır. Yani sâdık kimsenin; tasdik ettiği şeyin farkında olması, ona imân etmesi ve sorumluluğunu bilmesi demektir. Allah'tan gelen emirleri tasdik eden (imân eden) kimsenin darılmadan, gücenmeden sabırlı ve O'dan (cc) hoşnut olması gerekir.⁶⁵

5) Ahzâb sûresi, takvânın amelî metodunu ve ona ters düşecek meseleleri ayrıntıları ile açıklamıştır.

6) Ahzâb sûresi, Medine İslâm devletinin maruz kaldığı savaşın tehlikelerinden bahseder. Bununla birlikte bu sûre Şefkat ve yardım içeren hükümleri te'kit etmek üzere indiği de aşıkârdır. Âyetlerinin pek çoğunun (إِنَّ اللَّهَ كَانَ غَفُورًا) (رحيمًا) ile bitmesi veya sûrenin bütünün bu âyetle sona erdirilmesi misâl verilebilir.

⁶³ Ahzâb, 33/1.

⁶⁴ Ahzâb, 33/30.

⁶⁵ Nazzâl, Umrân Semîh, *el-Vahdetü't-Târihiyye li's-Süveri'l-Kur'âniyye*, 1. bs. (Ürdün: Dâru'l-Kurrâ, 1427/2006), 100.

Aynı zamanda bu, medenî sûrelerinin de genel özelliğini göstermektedir. Yine medenî sûre özelliğindedir ki; dinî yeni bir mükellefiyet nâzil olacak ise Nebî (s.a.v), eşleri, mü'minler ve mü'min kadınlar muhatap alınır. Bu mükellefiyet zor ve ağır görünse de onun gâyesi; mü'minlere şefkat, letâfet, af ve mağfiret esâslarına dayalıdır. Ancak bu şefkat ve rahmeti, imân esâslarında takvâ ve sıdk ile güvenilirlik sahibi kimseler hissedebilir.⁶⁶

7) Ahzâb sûresi; yakın bir zaman içinde imânî, fikri, ahlâkî, toplumsal, emniyet, siyasî, askerî, fikhî vb. pek çok sorunlara çare bulmuştur. Bu çeşitli sorunların hepsinin nedenlerine, ortak bir hedef ve gâye ile cevap verilir. O da şudur; İslâm'ın doğal tebliğ sürecidir ve İslâm devletini, emniyet ve toplumsal hayat için sürekli ilerlemeye ihtiyâç duyulan ve onun muhâfazası için yerine getirilmesi gereken düzenli kurallara ulaştıran bir aşamadır.⁶⁷

8) Sûre; olayları ve düzenlemeleri, en büyük hakikate bağlar. O da Allah'a imân ve onun takdirine teslim olmaktır.

9) Sûre; başka sûrelerde yer almayan inançla ilgili önemli meselelerden bahsetmektedir. Son Peygamber akîdesi, ulu'l-azm peygamberler ve tathîr âyeti gibi.

⁶⁶ Nazzâl, *el-Vahdetü't-Târihiyye li's-Süveri'l-Kur'âniyye*, 101.

⁶⁷ Nazzâl, *el-Vahdetü't-Târihiyye li's-Süveri'l-Kur'âniyye*, 102.

2.4. SEBEB-İ NÜZÛL AÇISINDAN AHZÂB SÛRESİNİN DEĞERİNİN AÇIKLANMASI

2.4.1. Birinci Konu: Kâfir ve Münâfıklara İtâati Yasaklama ve Vahye Uymayı Emretme (1-3)

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلِيمًا حَكِيمًا (1) وَاتَّبِعْ مَا يُوحَىٰ
إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبِيرًا (2) وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَكِيلًا (3)

“1. Ey Peygamber! Allah'tan kork, kâfirlere ve münâfıklara boyun eğme. Elbette Allah her şeyi bilmekte ve yerli yerince yapmaktadır. 2. Rabbinden sana vahyedilene uy. Şüphesiz Allah, bütün yaptıklarınızdan haberdardır. 3. Allah'a güven. Vekil olarak Allah yeter.”

2.4.1.1. Âyetlerin Sebeb-i Nüzûlü

İbn Cerîr (ö.310), İbn Abbâs'tan rivâyet ettiği bir hadis şöyle der: “İçlerinde Velîd b. Muğîre, Şeybe b. Rebîa gibi kimselerin de bulunduğu Mekkeli bir grup Resûlullâh'a gelerek: ‘Bu davandan vazgeçersen sana mallarımızın yarısını veririz.’ demişler. Medine'deki Yahûdî ve münâfıklar da: ‘Davandan dön yoksa seni öldürürüz’ diye korkutmuşlar. Âyet bunun üzerine nâzil olmuştur.”⁶⁸

Vâhidî ise bu âyetin sebeb-i Nüzûlü hakkında şöyle der: “Âyetler Ebû Süfyân, İkrime b. Ebî Cehil ve Ebû'l-A ‘ver es-Sülemî hakkında indi. Onlar bir savaştan sonra Medine'ye geldiler. Abdullâh b. Ubeyy'in (münâfıkların lideri) evine indiler. Kendisiyle konuşabilmeleri için Resûlullâh (s.a.v) onlara müsâade etti. Onlarla beraber Abdullâh b. Sa'd b. Ebî Serh ve Tu'me b. Ubeyrik de Resûlullâh'a (s.a.v) geldiler ve O'na Hz. Ömer de yanındayken şöyle dediler: ‘İlahlarımız olan Lât, Menât ve Uzza'yı zemmetmeyi terk et ve de ki: ‘Onların şefâati vardır ve onların kendilerine ibâdet edenlere de menfaati vardır. Biz de senin Rabbin'e ibâdet ederiz.’ Onların bu sözleri Resûlullâh'a (s.a.v) ağır geldi. Bunun üzerine Ömer b. Hattâb: ‘Onların öldürülmeleri hususunda bize izin ver’ dedi. Resûlullâh (s.a.v) buyurdu ki: ‘Ben onlara emân verdim.’ Hz. Ömer dedi ki: ‘Allah'ın laneti ve

⁶⁸ Suyûtî, *Lübâbü'n-Nükûl fî Esbâbi'l-Nüzûl*, 155.

gazâbıyla buradan çıkınız.’ Resâlullâh (s.a.v) da Hz. Ömer’e: onların Medine’den çıkarılmaları emrini verdi. Bunun üzerine Allah (c.c) bu âyeti indirdi.”⁶⁹

2.4.1.2. Âyetlerin Tefsiri

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ اتَّقِ اللَّهَ وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ Ey Peygamber! Allah’tan kork ve takvâ üzere ol! Allah’ın emirlerine uyan ve yasaklarından sakınan mü’minler ile birlikte ol! Allah’tan başka kimseden korkma! Rabbinin emirlerine ve dinîne muhâlefet eden münâfik ve kâfirlere uyma! Allah, gerçekleşmeden önce her şeyi ve kâfirler ile münâfikların kurdukları tuzakları bilendir. O, yarattığı şeylerde ve onlarla ilgili işlerin düzenlemesinde hikmet sahibidir.⁷⁰

وَاتَّبِعْ مَا يُوحَىٰ إِلَيْكَ مِن رَّبِّكَ Vahyin gerektirdiği şekilde amel et! Kitap ve sünnetten Rabbinden sana ne vahyoldu ise ona tabi ol! O’na hiçbir şey gizli kalmaz. O, amellerinizin karşılığını size eksiksiz verecektir.⁷¹

وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَكِيلًا Her türlü noksanlıktan uzak Allah’a dayan! Her işini ve hâlini ona havâle et. Allah (c.c), ona tevekkül edenlere kâfidir. Sana fayda sağlayacak olan ancak Allah’tır. Senden zararı da ancak o uzaklaştırabilir.⁷²

2.4.1.3. Âyetlerden Çıkarılan Hüküm ve Hikmetler

1) Yeryüzünde Allah’a (c.c) karşı takvâlı olup emirlerine tâbi yaşamak bütün insanların vazifesidir. Nebîler, peygamberler ve melekler ile diğerleri eşit olabilirler mi? Ancak gûnahtan masûm nebîler ve melekler; en alçaktan en yükseğe uyarıda bulunarak diğerlerine irşât ve talîm ile takvâyı emrederler. Bu bağlamda; Allah (c.c) Hz. Peygamber’e, risâlet ve nübüvvet ile ilgili lafızlarla hitâpta bulundu. (يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ) gibi. Diğer peygamberlere (يَا نُوحُ اهْبِطْ بِسَلَامٍ مِنَّا) “Ey Nûh! Bizden esenlik ve bereketlerle (gemiden) in” (Hûd, 11/48) âyetinde olduğu gibi Hz. Nûh’un ismiyle hitâp etmesine rağmen Onun durumunu yüceltmek, makâmını senâ etmek ve ona karşı bize edebi öğretmek için ismi ile hitâp etmemiştir.⁷³

⁶⁹ Vâhidî, *Esbâbü’-n-Nüzûl*, 351.

⁷⁰ İbn Kesîr, *Tefsirü’l-Kur’ân’il-Azîm*, thk. Sâmî b. Muhammed Salâma, 2. bs. (Riyâd: Dâru’l-Tıybe, 1999), 6: 375.

⁷¹ Heyet, *Tefsirü’l-Muyesser*, 2. bs. (Suudi Arabistan: Mecme ‘u’l-Melik Fahd li’t-Tibâ ‘ati’l-Mushâfi’ş-Şerîf, 2009), 418.

⁷² Suyûtî, *Tefsirü’l-Celâleyn*, 549.

⁷³ Zühaylî, *et-Tefsirü’l-Münîr*, 21: 229.

2) Allah (c.c) bir şeyi emrettiğinde, bu şeyin zıddı hükmen yasaklanmış olur. Bundan dolayı Allah (c.c), yasakladığı şeyler hakkında, Mekke'deki kâfirler ile onların benzeri olan Medine'deki münâfiklara ve emsâllerine İtâat etmekten men edip onların hevâ ve heveslerine meyletmekten sakındırdı.

3) İlâhî vahiy ile gelen Kur'ân ve sünnet ile amel etmek bir vecibedir (vâciptir). Câhiliye törelerine tabi olmak ise câiz değildir. Câhiliye âdetlerine karşı koyma ve onlarla mücâdele (cihât) elzemedir.⁷⁴

4) Mü'min, Allah'a tevekkül eder; ancak sebepleri yerine getirip sonra işini İlâhî meşiete bırakır. Menfaati verecek de zararı engelleyecek de O'dur. İnsanlardan veya yarattıklarından hiç kimse, ona muhâlefet ederek zarar veremez. Bütün işlerde ve hâllerde hâfız (koruyucu) olarak Allah yeter.⁷⁵

2.4.2. İkinci Konu: Câhiliye Âdetlerinin Hükümsüz Kılınması (İptali)

مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِّن قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ وَمَا جَعَلَ أَرْوَاجَكُمْ اللَّائِي تَظَاهِرُونَ مِنْهُنَّ أُمَّهَاتِكُمْ وَمَا جَعَلَ أَدْعِيَاءَكُمْ أَبْنَاءَكُمْ ذَلِكَ قَوْلُكُمْ بِأَفْوَاهِكُمْ وَاللَّهُ يَقُولُ الْحَقَّ وَهُوَ يَهْدِي السَّبِيلَ (4) ادْعُوهُمْ لِآبَائِهِمْ هُوَ أَقْسَطُ عِنْدَ اللَّهِ فَإِن لَّمْ تَعْلَمُوا آبَاءَهُمْ فَاِخْوَانُكُمْ فِي الدِّينِ وَمَوَالِيكُمْ وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَا أَخْطَأْتُمْ بِهِ وَلَكِن مَّا تَعَمَّدَتْ قُلُوبُكُمْ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَّحِيمًا (5) النَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ وَأُولُو الْأَرْحَامِ بَعْضُهُمْ أَوْلَىٰ بِبَعْضٍ فِي كِتَابِ اللَّهِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُهَاجِرِينَ إِلَّا أَن تَفْعَلُوا إِلَىٰ أَوْلِيَائِكُمْ مَّعْرُوفًا كَانَ ذَلِكَ فِي الْكِتَابِ مَسْطُورًا (6)

“Allah, hiçbir adamın içine iki kalp koymamıştır. Kendilerine zihâr yaptığınız eşlerinizi de anneleriniz yapmamıştır. Yine evlatlıklarınızı da öz çocuklarınız (gibi) kılmamıştır. Bu, sizin ağızlarınızla söylediğiniz (fakat gerçekliği olmayan) sözünüzdür. Allah ise gerçeği söyler ve doğru yola iletir. Onları babalarına nispet ederek çağırın. Bu, Allah katında daha (doğru ve) adâletlidir. Eğer babalarını bilmiyorsanız, onlar sizin din kardeşleriniz ve dostlarınızdır. Hata ile yaptığınız bir işte size hiçbir günah yoktur. Fakat kasten yaptığınız şeylerde size günah vardır. Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir. Peygamber, mü'minlere kendi canlarından daha önce gelir. Onun eşleri de mü'minlerin analarıdır. Aralarında

⁷⁴ Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 21: 230.

⁷⁵ Tabersî, *Emînü'l-İslâm Ebî Ali el-Fadl b. Hasan, Mecme 'ul-Beyân fî Tefsiri'l-Kur'ân*, 1. bs. (Beyrût: Dâru'l-Murtazâ, 2006), 8: 88; Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 21: 230.

akrabalık bağı olanlar, Allah'ın Kitab'ına göre, (mirâs konusunda) birbirleri için (diğer) mü'minlerden ve muhâcirlerden daha önceliklidirler. Ancak dostlarınıza bir iyilik yapmanız başka. Bu (hüküm) Kitap'ta yazılıdır.”

2.4.2.1. Sebeb-i Nüzûl

(مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِّن قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ) “Allah, hiçbir adamın içine iki kalp koymamıştır.” Âyetinin sebeb-i nüzûlü: Bu âyetle ilgili Tirmizî'nin naklettiği İbn Abbâs hadisinde şöyle geçer: “Allah'ın Resûlü (s.a.v) bir gün namaz kıldırmaya kalktı, o esnada aklına başka bir şey geldi de onunla birlikte namaza kalkan münâfiklar.” Görmüyor musunuz; Muhammed'in iki kalbi var, birisi sizinle, diğeri de onlarla birlikte.” dediler de Allah Taalâ: "Allah, bir kişi içinde iki kalb yaratmadı." âyet-i kerîmesini indirdi.”

Bu âyet, İbn Ebî Hâtim'in Süddî'den rivâyetle naklettiği ettiği bir hadiste de şöyle denilmiştir: “Kureyş'ten Cemîl b. Ma'mer el-Fihri denilen kişi hakkında nâzil olmuştur. Hâfizası çok kuvvetli, akıllı bir adam olan Cemîl hakkında Kureyş: "Bu kadar şeyi ancak iki kalbi olan birisi ezberleyebilir." derlerdi. Bizzât kendisi de: "Benim iki kalbim var ve her bireriyle Muhammed'in akletmesinden daha iyi aklederim." dermiş. Bedr günü müşrikler bozguna uğradığında, bozguna uğrayanlar arasında bu Cemîl b. Ma'mer de varmış; ayakkabılarının biri ayağında, biri elinde kaçıyormuş. Onu bu hâlde gören Ebû Süfyân: "Ey Ebû Ma'mer, bu insanların hâli nicedir?" diye sormuş, o da: "Bozguna uğradılar." demiş. Ebû Süfyân: "Senin bu hâlin ne peki; ayakkabılarından biri ayağında biri elinde." diye sormuş ve Cemîl de: "İkisini de ayağımda hissediyordum." demiş ve insanlar da o gün anlamışlar ki iki kalbi olsa, ayakkabısını elinde unutmaz, onu da diğeri gibi ayağına giyerdi.”⁷⁶

“Yine evlatlıklarınızı da öz çocuklarınız (gibi) kalmamıştır.” Âyetinin sebeb-i nüzûlü: Zeyd b. Hâris hakkında nâzil olmuştur. Şöyle ki: O, Hz. Peygamber'in (s.a.v) yanında idi; onu azât etmiş ve kendisine henüz vahy gelmediği dönemde onu evlatlık edinmişti. Hz. Peygamber daha sonra, önceden Zeyd'in eşi iken onun boşamasından sonra Zeyneb ile evlenince Yahûdiler ve münâfiklar: "Muhammed, oğlunun karısı ile

⁷⁶ Vâhidî, *Esbâbü'n-Nüzûl*, 251,252.

evlendi. Halbuki insanlara bunu yasaklıyor." dediler de bunun üzerine Allah (c.c) bu âyet-i kerîmeyi indirdi.⁷⁷

Buhârî, Müslim, Tirmizî ve Nesâî'nin İbn Ömer'den naklettiği rivâyette: “Biz Zeyd b. Hârise'yi, 'Muhammed'in oğlu Zeyd' olarak çağırıyorduk. Tâ ki (اَدْعُوهُمْ) (لَابَائِهِمْ هُوَ اَقْسَطُ عِنْدَ اللّٰهِ هُوَ اَقْسَطُ عِنْدَ اللّٰهِ) “Onları babalarına nispet ederek çağırın. Bu, Allah katında daha (doğru ve) adâletlidir” âyeti nâzil olana kadar⁷⁸. Bunun üzerine Nebî (s.a.v) da ona: ‘Sen Zeyd b. Hârise b. Şerahil'sin’ demiştir.”⁷⁹

2.4.2.2. Âyetlerin Tefsiri

Dördüncü âyetin Tefsiri: (لم يجعل الله قلوبين في صدر رجل واحد) “Allah, hiçbir adamın içine iki kalp koymamıştır.” Bu âyet ile; harâm kılınma noktasında eşlerin, annelerin yerine ve evlatlıkların, kendi neslinden gelen oğullar yerine konulamayacağı beyân edildi. Zihâr yani adamın eşini, kendine harâm kılması ve bunun gibi evlatlık meselesi de İslâm ile birlikte hükmü geçersiz hâle gelen Câhiliye adetlerindedir. Yani âyet şöyle demektedir: “Zihâr ve evlatlık meselesi; ağızlarınızla tekrar ettiğiniz bir sözdür. Bunun gerçekliği yoktur. Eş, anne gibi değildir. Evlatlık da seslendiğiniz oğlunuz gibi değildir. Allah noksanlıklardan uzaktır. Kullarının ona uyması için hakkı söyler ve O, doğru yola iletendir.”⁸⁰

اَدْعُوهُمْ لِابَائِهِمْ هُوَ اَقْسَطُ عِنْدَ اللّٰهِ Beşinci âyetin Tefsiri: Oğlunuz olduğunu iddiâ ettiklerinizi, gerçek babalarının adıyla anın! Onları bu şekilde nispet etmeniz, Allah katında en adâletli olandır. Eğer nispet edeceğiniz babalarını bilmiyorsanız; onlar sizin kölelikten âzâd ettiğiniz din kardeşinizdir. Bundan dolayı; onlara “ey kardeşim”, “ey amcamın oğlu” diye seslenin! Eğer biriniz hata ile, onu çağrıldığı isme nispet ederse (evlatlıklığı olduğu kimseye), bunda bir günah yoktur. Fakat kasıtlı olarak bu şekilde konuşur ve seslenirse günaha girmiş olur. Allah kullarından

⁷⁷ Vâhidî, *Esbâbü'n-Nüzûl*, 251,252.

⁷⁸ Buhârî, *Sahihu'l-Buhârî*, Tefsirü Sureti'l-Ahzâb, 8: 517; Müslim, *Sahihu Müslim*, Fadâilü's-Sahâbe, Bâbu Fadâilü Zeyd b. Hârise, Hadis no: 2425, 4: 1884.

⁷⁹ Vâhidî, *Esbâbü'n-Nüzûl*, 352.

⁸⁰ İbn Kesîr, *Tefsirü'l-Kur'an'il-Azîm*, 6:376; Zühaylî, *Tefsirü'l Vasît*, (Beyrût: Dâru'l-Fikr, 2000), 3: 2054.

tövbe edenlerin günahlarını affeder ve çok merhametlidir zira hatalı davranışından dolayı onları sorgulamaz, kınamaz.⁸¹

النَّبِيِّ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ وَأَزْوَاجُهُ أُمَّهَاتُهُمْ وَأُولُو الْأَرْحَامِ

Tefsiri: Mü'minler başka bir şey istese bile Hz. Peygamber'in davet ettiği ve istediği her şey, mü'minler nazarında, kendi nefislerinden daha öncelikli olmalıdır. Peygamberin eşleri de bütün mü'minlerin anneleri konumundadır ve bu yüzden onlara harâmıdır. Yani bir mü'min, Hz. Peygamber'in ölümünden sonra dahi onlardan biriyle evlenemez. Allah'ın hükmüne göre; aralarında akrabalık bağı bulunanlar, (diğer) mü'min ve rızâ-ı ilâhî için hicret eden muhâcirlerden mirâs konusunda daha önceliklidir. İslâmiyet'in başlangıcında ise mü'minler ve muhâcirler birbirlerine varis idiler. Fakat bu âyet ile, böyle bir mirâslaşma nesh olunmuştur. Ancak; dostlarınıza mirâs dışında bir iyilik, güzellik veya vasiyyet yapmanız size kalmıştır. Bu hüküm, levh-i mahfûzda yazılıdır ve onunla amel etmek gerekir.⁸²

2.4.2.3. Âyetlerden Çıkarılan Hükümler ve Hikmetler

Âyetlerden çıkarılan hükümler şunlardır:

1) Allah (c.c); bir adamda iki kalbin bulunmasının imkânsız olduğunu, kalbin bir tane bulunduğu bildirdi. Bu kalp ya mü'mindir ya kâfirdir. Bir kalpte imân ve küfrün; hidâyet ve dalâletin, tövbe ve ısrarın bir arada olması imkansızdır.

2) Allah, Câhiliyye'nin Zihâr hükmünü geçersiz kıldı. Zihâr; adamın karısına: "Sen bana annemin sırtı gibisin." diyerek, eşini kendisine ebedîyen harâm kılmasıdır. Fakat İslâm'da böyle bir harâm kılma geçicidir, keffâretle sona erer.

3) İslâm'da evlatlığa cevâz olmaması, hakikate zıt olmasındandır. En adil ve en uygun olanı; kişilerin öz babalarına nispet edilmesidir. Câhiliyyede vâki olan; kasıtlı olarak çocuğun, babası dışında biriyle çağrılması; İslâm'da harâm kabul edilmiştir.⁸³

⁸¹ Suyûtî, *Tefsirü'l-Celâleyn*, 550; Heyet, *Tefsirü'l-Muyesser*, 418.

⁸² es-Sa'dî, Abdurrahman b. Nâsir, *Tefsirü'l-Kerîmi'r-Rahmân fi Tefsiri'l-Kelâmi'l-Mennân*, Araştırmacı: Abdurrahman b. Ma'ala el-Luvâhik, 1. bs. (Beyrût: er-Risâle, 2000) 659; Tantâvî, Muhhamed Seyyid, *et-Tefsirü'l Vasît*, (Kâhire: Dâru'n-Nahda, 1998), 11:175.

⁸³ Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 21: 240.

4) Kasıt olmaksızın şahsın, evlatlık alan babasına nispet edilmesine gelince; bunda bir günah yoktur ve bundan dolayı kınanmazlar. Bundan dolayı; kişinin, evlatlık yoluyla olan babasına nispet edilmesinde aslında günah yoktur.

5) Câhiliyede olduğu gibi; babasının başka biri olduğu bilindiği hâlde kişi, evlatlık alan babasının dışında başka birine nispet edilirse; büyük günahlardandır. Onlardan biri, babasının ve akrabalarının dışında, başkasına nispet ediliyordu. Sünnetin, bu duruma şiddetle tehdit getirdiğini görüyoruz. Ebû Davûd'un, Sad b. Ebî Vakkâs ve Ebû Bekre'den rivâyette Nebî (s.a.v) şöyle der: ""Kim babası olmadığını bildiği hâlde, birisini baba iddiâ ederse, Cennet ona harâm dır." 84

6) Burada; yasaklanmış tebennî (evlât edinme hükmü) ile, İslâm'da mubâh görünen istilhâk (çocuğun nesebini kendi nesebine katmak) arasında fark vardır. Tebennî (evlât edinme); çocuğun kesinlikle babası olmadığı hâlde, çocuğun kendisine ait olduğunu iddiâ etmektir. Dine göre istilhâkın hükmüne gelince, bilinir ki; alenî olmayan eski bir nikâh bağı sebebiyle; kişinin, babası veya kuvvetle ihtimâl babası olduğunu düşündüğü çocuğu, nesebine katmasıdır. Fakat bu zinâ yoluyla olursa, istilhâk câiz değildir.

7) Babası bilinmeyen kişilere, dindeki kardeşlik ve dostluk kastedilerek; "ey kardeşim" veya "ey dostum" diye seslenmek câizdir. Fakat bunda da çağrılan kişinin dindar olması şartı vardır. Yoksa; o kişi fasık ise bu şekilde nidâda bulunulmaz ve bir fasığı tazîm ettiği için harâm olur. 85

8) (وَاللَّهُ يَقُولُ الْحَقَّ) "Allah ise gerçeği söyler ve doğru yola iletir." âyeti şuna işâret eder: insanın sözünün; sâbit dinî hükümlere veya selim aklın kabul ettiği hakikate, uygun olması gerekir. Kim bir kadınla evlenir, altı ay sonra bir çocuk dünyaya gelir ve bu kadın da öncesinde başka biri ile evli ise; doğan çocuğun daha önceki adamın olma ihtimâli vardır. Bu durumda; evlilik bağının devamından dolayı, biz çocuğu ikinci eşin nesebine katarız. 86

⁸⁴ Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 21: 241.

⁸⁵ Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 21: 242.

⁸⁶ Tabersî, *Mecme'u'l-Beyân*, 94; Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 21: 242.

2.4.3. Üçüncü Konu: Ahzâb Gazvesi'nde, Allah'ın Müminlere Yardımı ve Münâfıkların Tutumu

وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ وَمِنْكَ وَمِنْ نُوحٍ وَإِبْرَاهِيمَ وَمُوسَىٰ وَعِيسَىٰ ابْنِ مَرْيَمَ وَأَخَذْنَا مِنْهُمْ مِيثَاقًا غَلِيظًا (7) لِّيَسْأَلَ الصَّادِقِينَ عَنْ صِدْقِهِمْ وَأَعَدَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابًا أَلِيمًا (8) يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ إِذْ جَاءَتْكُمْ جُنُودٌ فَأَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا وَجُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا وَكَانَ اللَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرًا (9) إِذْ جَاءَكُمْ مِّنْ فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنكُمْ وَإِذْ زَاغَتِ الْأَبْصَارُ وَبَلَغَتِ الْقُلُوبُ الْحَنَاجِرَ وَتَظُنُّونَ بِاللَّهِ الظُّنُونًا (10) هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زِلْزَالًا شَدِيدًا (11) وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ مَّا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ إِلَّا غُرُورًا (12) وَإِذْ قَالَتْ طَائِفَةٌ مِّنْهُمْ يَا أَهْلَ يَثْرِبَ لَا مُقَامَ لَكُمْ فَارْجِعُوا وَيَسْتَأْذِنُ فَرِيقٌ مِّنْهُمُ النَّبِيَّ يَقُولُونَ إِنَّ بُيُوتَنَا عَوْرَةٌ وَمَا هِيَ بِعَوْرَةٍ إِن يُرِيدُونَ إِلَّا فِرَارًا (13) وَلَوْ دُخِلَتْ عَلَيْهِمْ مِّنْ أَقْطَارِهَا ثُمَّ سُئِلُوا الْفِتْنَةَ لَاتَوَّاهَا وَمَا تَلَبَّثُوا فِيهَا إِلَّا بَسِيرًا (14) وَلَقَدْ كَانُوا عَاهَدُوا اللَّهَ مِنْ قَبْلُ لَا يُولُونَ الدِّبَارَ وَكَانَ عَهْدُ اللَّهِ مَسْئُولًا (15) قُلْ لَنْ يَنْفَعَكُمْ الْفِرَارُ إِن فَرَرْتُمْ مِّنَ الْمَوْتِ أَوِ الْقَتْلِ وَإِذَا لَا تُمْتَعُونَ إِلَّا قَلِيلًا (16) قُلْ مَنْ ذَا الَّذِي يَعْصِمُكُم مِّنَ اللَّهِ إِن أَرَادَ بِكُمْ سُوءًا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ رَحْمَةً وَلَا يَجِدُونَ لَهُم مِّن دُونِ اللَّهِ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا (17)

“7. Hani biz peygamberlerden söz almıştık; senden, Nûh'tan, İbrâhîm'den, Mûsâ'dan ve Meryem oğlu İsâ'dan da. (Evet) biz onlardan pek sağlam bir söz aldık. 8. Allah bu sözü doğruları doğruluklarıyla soRûm lu kılmak için aldı. Kâfirler için de çok acıklı bir azâp hazırladı. 9. Ey imân edenler! Allah'ın size olan nimetini hatırlayın; hani size ordular saldırmıştı da biz onlara karşı bir rüzgâr ve sizin görmediğiniz ordular göndermiştik. Allah ne yaptığınızı çok iyi görmekteydi.10. Onlar hem yukarınızdan hem aşağı tarafınızdan (vâdinin üstünden ve alt yanından) üzerinize yürüdükleri zaman; gözler yıldığı, yürekler gırtlığa geldiği ve siz Allah hakkında türlü türlü şeyler düşündüğünüz zaman; 11. İşte orada imân sahipleri imtihândan geçirilmiş ve şiddetli bir sarsıntıya uğratılmışlardı.12. Ve o zaman, münâfıklar ile kalplerinde hastalık (imân zayıflığı) bulunanlar: Meğer Allah ve Resûlü bize sadece kuru vaadlerde bulunmuşlar! diyorlardı. 13. Onlardan bir gurup da demişti ki: Ey Yesribliler (Medineliler)! Artık sizin için durmanın sırası değil, haydi dönün! İçlerinden bir kısmı ise: Gerçekten evlerimiz emniyette değil, diyerek Peygamber'den izin istiyordu; oysa evleri tehlikede değildi, sadece kaçmayı arzuluyorlardı. 14. Medine'nin her yanından üzerlerine saldırılsaydı da o zaman

savaşmaları istenseydi, şüphesiz hemen savaşa katılırlar ve evlerinde pek eğlenmezlerdi.15. Andolsun ki daha önce onlar, sırt çevirip kaçmayacaklarına dair Allah'a söz vermişlerdi. Allah'a verilen söz mesuliyeti gerektirir! 16. (Resûlüm!) De ki: Eğer ölümden veya öldürülmekten kaçırıyorsanız, kaçmanın size asla faydası olmaz! (Eceliniz gelmemiş ise) o takdirde de yaşatılacağınız süre çok değildir. 17. De ki: Allah size bir kötülük dilerse, O'na karşı sizi kim korur; ya da size rahmet dilerse (size kim zarar verebilir)? Onlar, kendilerine Allah'tan başka ne bir dost bulurlar ne de bir yardımcı.”

2.4.3.1. Âyetlerin Sebeb-i Nüzûlü

Huzeyfe'nin naklettiği hadis-i şerifte şöyle geçer: “Ahzâb (Hendek Gazvesi) günü olan hâlimizi, sanki şimdi görür gibiyim: Biz oturarak saf tutmuştuk. Karşımızda Ebû Süfyân ve beraberindekiler üstümüzde, Beni Kurayza da altımızda idiler. Kökümüzü keseceklerinden korkuyorduk. O gece kadar karanlık ve o geceki rüzgâr kadar şiddetli bir rüzgâr görmedik. Saflarımızdan birileri; evleri açık ve tehlikede olmadığı hâlde "Evlerimiz düşman baskınına açık." deyip Hz. Peygamber (s.a.v)'den izin isteyerek ayrıldılar. Bunun yanında; aradan, izin almayıp sessizce sıvışanlar da vardı. Birer birer Hz. Peygamber (s.a.v)'in karşısına geçtik. Sonunda sıra bana geldi ve Allah'ın Resûlü (s.a.v) bana: "Kavmin (düşman ordusunun) haberini, ne hâlde oldukları bilgisini bana getir." buyurdu. Ben de düşman ordugâhına gittim. Bir de baktım ki ordugâhlarında şiddetli bir rüzgâr her şeyi altüst etmiş, yüklerinin ve örtülerinin üzerinde taşların sesleri geliyor, kimse yerinden bir karış bile kıyılamıyordu. Rüzgâr hepsini vurmuş ve herkes birbirine: "Göç, göç!" diye bağırıyorlar. Geri döndüm ve bu perîsân hâllerini Hz. Peygamber'e (s.a.v) haber verdim ve bunun üzerine Allah Taalâ "Ey imân edenler, Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Hani size ordular gelmişti de biz, onların üzerine rüzgâr ve sizin görmediğiniz ordular göndermiştik." âyet-i kerîmesini indirdi.”⁸⁷

(وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ) “Hatırla o zamanı ki münâfiklar...” Âyetinin Nüzûlü:

İbn Hâtim ve Beyhakî'nin *Delâil*'de zikrettiği hadiste; Amr el-Muzenî, rivâyetinde şöyle anlatıyor: “Allah'ın Resûlü (s.a.v) Ahzâb Gazvesi senesi, hendeği çizdi. Allah hendeğin içinden karşımıza beyaz, yuvarlak bir kaya çıkardı. Efendimiz

⁸⁷ Suyûtî, *Lübâbü'n-Nükûl*, 2: 20.

(s.a.v) kazmayı aldı ve kayaya öyle bir vurdu ki ondan bir şimşek çaktı sanki karanlık bir evin ortasındaki bir lamba gibi Medine vâdîsini aydınlattı. Allah'ın Resûlü (s.a.v) bir tekbîr getirdi, Müslümanlar da peşinden tekbîr getirdiler. Sonra Resûlullâh (s.a.v) kayaya ikinci kere vurdu. Kazmanın kayaya çarpmasıyla yine bir şimşek çaktı ki sanki karanlık bir evdeki lamba gibi Medine vâdîsini aydınlattı. Resûlullâh (s.a.v) bir daha tekbîr getirdi, Müslümanlar da peşinden tekbîr getirdiler. Sonra Allah'ın Resûlü (s.a.v) üçüncü kez kayaya vurdu ve onu kırdı, ondan yine bir şimşek çakıp Medine vâdîsini aydınlattı, sanki karanlık bir evin ortasındaki bir lamba gibi. Allah'ın Resûlü (s.a.v) yine bir tekbîr getirdi. Bu durum Hz. Peygamber'e soruldu ve Allah'ın Resûlü (s.a.v): "İlk vuruşumda gördüğünüz şimşek bana Hîre saraylarını ve Kısra'nın Medâin'ini aydınlattı. Cibrîl bana haber verdi ki ümmetim onlara gâlip gelecek. Sonra ikinci vuruşumda gördüğünüz şimşek bana Rûm ülkesindeki kırmızı sarayları aydınlattı. Cibrîl bana haber verdi ki ümmetim onlara gâlip gelecek ve onları ele geçirecek. Sonra üçüncü vuruşumda gördüğünüz şimşek bana San'â saraylarını aydınlattı. Cibrîl bana haber verdi ki ümmetim onları ele geçirecek. Münâfiklar da: "Hiç şaşırıyor musunuz? Size hikâye anlatıyor, sizi olmayacak umutlara sevk ediyor, size bâtil va'dlerde bulunuyor. Size Yesrib'den Hîre saraylarını, Kısra'nın şehirlerini gördüğünü ve siz korkudan hendek kazar, yüz yüze savaşmaya güç yetiremezken sizin bunları fethedeceğinizi haber veriyor." dediler de "Hatırla o zamanı ki münâfiklar ve kalblerinde hastalık olanlar: Allah ve Resûlü'nün bize va'dettikleri boş bir aldatmadan ibaretmiş, diyorlardı." âyetleri nâzil oldu."⁸⁸

2.4.3.2. Âyetlerin Tefsiri

7) وَإِذْ أَخَذْنَا مِنَ النَّبِيِّينَ مِيثَاقَهُمْ Hatırla ki ey Resûl! Biz; yalnız Allah'a ibâdet etmeleri, O'na hiçbir şeyi ortak koşmamaları ve onlara indirdiğimiz ne varsa tebliğ etmeleri hususunda, peygamberlerden kesin bir söz almıştık. O sözü özellikle Nûh, İbrâhîm, Mûsâ ve Meryem oğlu İsâ ve senden de aldık. Bununla beraber onlardan, Allah'tan aldıkları risâleti tebliğ etme görevini yerine getirmeleri hususunda kesin bir söz aldık.⁸⁹

⁸⁸ Suyûtî, *Lübâbü'n-Nükûl*, 221.

⁸⁹ es-Sa'dî, *Tefysiru'l-Kerîmi'r-Rahmân fi Tefsiri'l-Kelâmi'l-Mennân*, 659.

8) لَيْسَ أَلِ الصَّادِقِينَ عَن صِدْقِهِمْ Allah, nebîlerden aldığı bu kesin söz ile peygamberlere inanan sâdıkları doğruluklarıyla sorumlu kılmak için aldı. Kâfirler için de Peygamberleri doğrulamadıkları için çok acıklı bir azâp olan cehennem azâbını hazırladı.⁹⁰

9) يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ Ey Allah'a imân edenler ve dinîn hükümleri ile amel edenler! Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Münâfıklar ve Yahûdîlerin de destek verdiği Kâfir orduları, gruplar halinde, sizi öldürmek için Medine'ye geldiklerinde; biz, Nebî'ye yardım etsin diye, onların üzerine Sabâ rüzgarını ve sizin göremeyeceğiniz meleklerden bir ordu gönderdik. Bunun üzerine düşman kaçarak dönüp gitti ve hiçbir şeye güç yetiremediler. Allah (c.c), yaptıklarınızı görendir, O'na hiçbir şey gizli kalmaz ve amellerinizin karşılığını göreceksiniz.⁹¹

10) إِذْ جَاءَكُمْ مِنْ فَوْقِكُمْ وَمِنْ أَسْفَلَ مِنْكُمْ Kâfirler; doğu ve batıdan, vâdînin yukarı tarafından ve aşağı tarafından geldiği zaman, gözler hiçbir şey görmeyip sadece düşmana çevrildiği ve korkudan yürekler gırtlığa geldiği zaman, Allah hakkında türlü türlü şeyler düşündünüz. Bazınız fethi, bazınız ümitsizliği düşündünüz.⁹²

11) هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زِلْزَالًا شَدِيدًا İşte bunda, Hendek Gazvesi'ndeki bu tutumda; düşmanlarının onlara karşı olan aşırı hırslarıyla karşılaşmaları, şiddetli bir korkudan dolayı sarsılmaları ile mü'minler imtihândan geçirilmiştir. Bu imtihânla da mü'min ve münâfık belli olmuştur.⁹³

12) وَإِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ O gün; münâfıklar ve kalplerinde şüphe bulunan imânı zayıf kimseler dediler ki: “Allah ve Resûlünün; bize yeryüzünde düşmana karşı zafer ve fetih vaadi esâsı olmayan, bir uydurmadan ibarettir.”⁹⁴

⁹⁰ Suyûtî, *Tefsirü'l-Celâleyn*, 550; Tantâvî, *Tefsirü'l Vasît*, 11: 178.

⁹¹ İbn Kesîr, *Tefsirü'l-Kur'an'il-Azîm*, 6: 383; Zühaylî, *Tefsirü'l Vasît*, 3: 3059.

⁹² Makdisî, Mucirü'd-Din b. Muhammed el-'Alimî El-Makdisî el-Hanbalî, *Fethurrahmân fî Tefsiri'l-Kur'an*, Araştırma ve kayıt ve düzenleme: Nûreddin Tâlib, 1. bs. (Suriye: Dâru'l-Nevâdir, 2009), 5: 345; Şa 'râvî, Muhammed Mütevelli eş-Şa'râvî (ö: 1998), *Tefsirü's-Şa'ravî*, (Mısır: el-ahbâr el-yevm), 19: 11959.

⁹³ İbn Kesîr, *Tefsirü'l-Kur'an'il-Azîm*, 6: 388; Zühaylî, *Tefsirü'l Vasît*, 3: 2059.

⁹⁴ Makdisî, *Fethurrahmân fî Tefsiri'l-Kur'an*, 5:346; Şa 'râvî, *Tefsirü's-Şa'ravî*, 19: 11962.

13) وَإِذْ قَالَتْ طَائِفَةٌ مِّنْهُمْ يَا أَهْلَ يَثْرِبَ لَا مُقَامَ لَكُمْ 13) Ey Resûl! Hatırla ki; münâfıklardan bir grup, Medine halkına şöyle diyordu: “Ey Yesribliler (Medine’nin İslâm’dan önceki ismi)! Artık sizin için, Hendek yakınındaki dağın eteğinde durmanın sırası değil, haydi evlerinize dönün! İçlerinden bir kısmı; evlerinin düşmana açık olduğunu iddiâ ederek, Peygamber’den izin istediler. Oysa iddiâ ettikleri gibi evleri tehlikede değildi; sadece bu yalan bahanesiyle, düşmandan kaçmayı arzuluyorlardı.⁹⁵

14) وَلَوْ دَخَلَتْ عَلَيْهِمْ مِنْ أَقْطَارِهَا 14) Düşman, Medine’nin her yanından üzerlerine saldırsaydı da onlardan Allah’a inkâr etmeleri ve şirke dönmeleri istenseydi; düşmanlarına bunu verirlerdi. Çok az kişi dışında onlar, imândan yüz çevirip küfre dönerdi.⁹⁶

15) وَلَقَدْ كَانُوا عَاهَدُوا اللَّهَ مِنْ قَبْلُ 15) Halbuki o münâfıklar; Uhud günü savaştan sonra, sırt çevirip kaçmayacaklarına dair Allah’a söz vermişlerdi. Allah’a; başka bir savaş için (savaşmak için) onlar şahitlik ettiyse (yemin ettiyse), onların muhakkak düşmanla savaşması gerekirdi ve korkudan kaçmamaları gerekirdi. Kul, Allah’a verdiği sözden mesuldür ve bu ondan sorulacaktır.⁹⁷

16) قُلْ لَنْ يَنْفَعَكُمْ الْفِرَارُ إِنْ فَرَرْتُمْ مِنَ الْمَوْتِ أَوِ الْقَتْلِ 16) Ey Resûl! Onlara de ki: “Eğer ölüm veya öldürülme korkusundan dolayı savaştan kaçırıyorsanız, kaçmanın size asla faydası olmaz! Eceliniz gelmiş ise ve eceliniz yaklaştığı hâlde kaçırıyorsanız, yaşatılacağınız süre çok değildir.”⁹⁸

17) قُلْ مَنْ ذَا الَّذِي يَعْصِمُكُم مِّنَ اللَّهِ إِنْ أَرَادَ بِكُمْ سُوءًا أَوْ أَرَادَ بِكُمْ رَحْمَةً 17) Ey Resûl! Onlara de ki: “Kötü gördüğünüz o ölümü veya öldürülmeyi, Allah sizin için dilerse, sizi O’na karşı kim koruyabilir; ya da size iyilik ve selâmet dilerse, kimse sizi bundan alıkoyamaz. O münâfıklar, kendilerine Allah’tan başka, işlerini havâle edebilecekleri bir dost bulamazlar ve Allah’ın azâbından onları koruyacak bir yardımcı da bulamazlar.”⁹⁹

⁹⁵ es-Sa’dî, *Tefsîru’l-Kerîmi’r-Rahmân fî Tefsîri’l-Kelâmi’l-Mennân*, 660; Tantâvî, *Tefsîrü’l Vasît*, 11:184.

⁹⁶ Sâbûnî, Muhammed Ali, *Safvetu’t-tefâsîr*, 1. bs. (Kâhire: Dâru’s-Sâbûnî, 1997), 2: 473.

⁹⁷ Suyûtî, *Tefsîrü’l-Celâleyn*, 551.

⁹⁸ Zühaylî, *Tefsîrü’l-Vasît*, 3: 2061.

⁹⁹ Heyet, *Tefsîrü’l-Muyesser*, 420.

2.4.3.3. Âyetlerden Çıkarılan Hükümler ve Hikmetler

1) Ahzâb (Hendek) gazvesi, Müslümanlar için gerçekleşen kesin zafer ve müşrikler için korkunç bir yenilgi oldu. Bu durum, anlaşmayı bozan Beni Kurayza Yahûdîlerine rağmen, şüphesiz büyük bir nimettir. Bu zafer, Allah (c.c) katındandır. Zira, O, Müslümanların hüznünü giderip onlara destek olmak ve savaşta sebât üzere durmaları için rüzgârı ve melekleri gönderdi. Bu durum, savaşmak ve İslâm'ın başkentini savunmak için, mü'minlerin azmine kuvvet verdi.¹⁰⁰

2) Hz. Peygamber ve ashâb arasındaki savaş planı hazırlığı hakkındaki fikir alışverişi, savaşta zaferin etkenlerindedir. Ahzâb Gazvesinde olan durumda bu idi. Hz. Peygamber (s.a.v) grupların toplandığını ve Medine'ye gireceklerini duyduğunda, ashâbı ile istişâre etti. Hendek çukurunu kazma fikrini Selmân-ı Fârisî verdi ve bu görüş kabul gördü.¹⁰¹

3) Daha önce bahsi geçtiği üzere; Nesaî'nin Berâ'dan rivâyet ettiği bir hadiste: “Resûlullâh hendek kazdığı esnada kayaya üç kere vurdu. Birinci darbeye Kısra'nın şehirleri ve onun etrafı aydınlandı. İkincisinde Kayser'in şehirleri ve etrafı aydınlandı. Üçüncüsünde Habeş şehirleri ve onun etrafı aydınlandı. Selmân bunu gözü ile gördü. Bu yerlerin fethini müjdelemesi, Hz. Peygamber'in bir mucizesidir.”¹⁰²

2.4.4. Dördüncü Konu: Hendek Savaşından Sahneler

قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الْمُعَوِّقِينَ مِنْكُمْ وَالْقَائِلِينَ لِإِخْوَانِهِمْ هَلُمَّ إِلَيْنَا وَلَا يَأْتُونَ الْبَأْسَ إِلَّا قَلِيلًا (18) أَشِحَّةً عَلَيْكُمْ فَإِذَا جَاءَ الْخَوْفُ رَأَيْتَهُمْ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ تَدُورُ أَعْيُنُهُمْ كَالَّذِي يُغْشَىٰ عَلَيْهِ مِنَ الْمَوْتِ فَإِذَا ذَهَبَ الْخَوْفُ سَلَفُوكُمْ بِالْأَسِنَّةِ جِدَادٍ أَشِحَّةً عَلَى الْخَيْرِ أُولَٰئِكَ لَمْ يُؤْمِنُوا فَأَحْبَطَ اللَّهُ أَعْمَالَهُمْ وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا (19) يَحْسَبُونَ الْأَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُوا وَإِن يَأْتِ الْأَحْزَابُ يَوَدُّوا لَوْ أَنَّهُمْ بَادُونَ فِي الْأَعْرَابِ يَسْأَلُونَ عَنْ أَنْبَائِكُمْ وَلَوْ كَانُوا فِيكُمْ مَا قَاتَلُوا إِلَّا قَلِيلًا (20) لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُو اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا (21) وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ قَالُوا هَذَا مَا وَعَدَنَا اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَصَدَقَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَمَا زَادَهُمْ إِلَّا إِيمَانًا وَتَسْلِيمًا (22) مَن الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ فَمِنْهُمْ مَّن قَضَىٰ نَحْبَهُ وَمِنْهُمْ مَّن يَنْتَظِرُ وَمَا بَدَّلُوا

¹⁰⁰ Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 21: 280.

¹⁰¹ Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 21: 281.

¹⁰² Tabersî, *Mecme'u'l-Beyân*, 98; Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 21: 242.

تَبْدِيلاً (23) لِيَجْزِيَ اللَّهُ الصَّادِقِينَ بِصِدْقِهِمْ وَيُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ إِنْ شَاءَ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ إِنْ كَانَ اللَّهُ رَحِيمًا (24) وَرَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِغَيْظِهِمْ لَمْ يَنَالُوا خَيْرًا وَكَفَى اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ الْقِتَالَ وَكَانَ اللَّهُ قَوِيًّا عَزِيزًا (25)

18. Allah, içinizden (savaştan) alıkoyanları ve yandaşlarına: «Bize katılın» diyenleri gerçekten biliyor. Zâten bunların pek azı savaşa gelir.19. (Gelseler de) size karşı pek hâsistirler. Hele korku gelip çattı mı, üzerine ölüm baygınlığı çökmüş gibi gözleri dönerek sana baktıklarını görürsün. Korku gidince ise, mala düşkünlük göstererek sizi sivri dilleri ile incitirler. Onlar imân etmiş değillerdir; bunun için Allah onların yaptıklarını boşa çıkarmıştır. Bu, Allah'a göre kolaydır. 20. Bunlar, düşman birliklerinin bozulup gitmedikleri evhamı içindedirler. Müttefikler ordusu yine gelecek olsa, isterler ki, çölde göçebe Araplar içinde bulunsunlar da sizin haberlerinizi (uzaktan) sorsunlar. Zâten içinizde bulunsalardı dahi pek savaşacak değillerdi.21. Andolsun ki, Resûlullâh, sizin için, Allah'a ve ahiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok zikredenler için güzel bir örnektir. 22. Mü'minler ise, düşman birliklerini gördüklerinde: İşte Allah ve Resûlü'nün bize vâdettiği! Allah ve Resûlü doğru söylemiştir, dediler. Bu (orduların gelişi), onların ancak imânlarını ve Allah'a bağlılıklarını arttırdı.23. Mü'minler içinde Allah'a verdikleri sözde duran nice erler var. İşte onlardan kimi, sözünü yerine getirip o yolda canını vermiştir; kimi de (şehitliği) beklemektedir. Onlar hiçbir şekilde (sözlerini) değiştirmemişlerdir.24. Çünkü Allah sadâkat gösterenleri sadâkatları sebebiyle mükâfatlandırarak, münâfiklara -dilerse- azâp edecek yahut da (tevbe ederlerse) tevbelerini kabul edecektir. Şüphesiz Allah, bağışlayandır, esirgeyendir.25. Allah, o inkâr edenleri hiçbir fayda elde edmeden öfkeleri ile geri çevirdi. Allah (ın yardımı) savaşta mü'minlere yetti. Allah güçlüdür, mutlak gâliptir.

2.4.4.1. Âyetlerin Tefsiri

18) قَدْ يَعْلَمُ اللَّهُ الْمُعَوِّقِينَ مِنْكُمْ وَالْقَائِلِينَ لِإِخْوَانِهِمْ (18) Allah (c.c); sizden birilerinin, diğerlerini Hz. Peygamber (s.a.v) ile birlikte savaşmaktan alıkoyduğunu ve onların kardeşlerine şöyle dediğini de bilir: “Bizimle gelin, onlarla beraber savaşmayınız ta ki öldürülmeyesiniz. Biz sizin öldürülmenizden korkuyoruz.” O yüzüstü bırakanlar,

çok azı hariç savaşa gelmez ve iştirâk etmezler. Onlar da nefislerindeki utancı def etmek için gelir, Allah ve Resûl'üne yardım etmek için değil.¹⁰³

19) أَشِحَّةً عَلَيْكُمْ فَإِذَا جَاءَ الْخَوْفُ رَأَيْتَهُمْ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ Ey mü'minler! Size karşı, malları hususunda cimridirler. Onlar size mallarını harcıyıp da yardım etmezler. Nefisleri hususunda da cimridirler. Bundan dolayı sizinle beraber savaşmazlar. Sevgileri hususunda da cimridirler ve sizinle dostluk kurmazlar. Düşmanla karşılaştıklarında korku gelip çattığında, (Ey Resûl!) korkaklıklarından gözleri dönmüş olarak sana baktıklarını görürsün. Öyle ki ölüm sekerâtı çeken birinin gözlerinin dönmesi misâli gibidir. Onlardan korku gittiğinde ve huzura erdiklerinde, sivri dilleriyle ve sözleriyle size eziyet ederler. Ganimet mallarına karşı çok düşkündürler; hemen onları araştırırlar. Onlar bu sıfatla vasıflanmış, gerçekten imân etmeyen kişilerdir. Bunun için Allah onların yaptıklarının sevâbını boşa çıkarmıştır. Bu iptâl (hükümsüz kılma) Allah'a kolaydır.¹⁰⁴

20) يَحْسَبُونَ الْأَحْزَابَ لَمْ يَذْهَبُوا وَإِنْ يَأْتِ الْأَحْزَابُ O korkaklar, Hz. Peygamber ve mü'minlerle savaşmak için toplanan grupların, mü'minlerin kökünü kurutmadan gitmeyeceklerini zannettiler. Savaşmak için toplanan gruplar tekrardan gelmeye güç yetirseler, o münâfiklar bedevîlerle beraber Medine'den çıkmak isterler. Onlar sizin durumunuzu sorarlar: "Düşmanınızla savaştan sonra size ne oldu?" Şâyet onlar sizin içinizde olsalardı, onların çok azı sizinle beraber savaşırdı. Bundan dolayı onları önemsemeyin ve onlar için üzülmeyin.¹⁰⁵

21) لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ Hz. Peygamber'in söylediği ve yaptığı şeylerde sizler için güzel bir örnek vardır. O kendisini savaşa hazırlamış ve savaşa bizzât katılmıştır. Bu durumda iken kendi nefsiniz konusunda nasıl cimrilik yaparsınız? Bu davranış, Hz. Peygamber'i mutlu etmez, onu mutlu edecek şey ahirete kavuşmayı umanların yaptıkları şeyler ve Allah'ı çokça anmaktır. Ahirete kavuşmayı ummayanlara gelince, onlar Allah'ı çokça zikretmezler ve onlar Resûlullâh'a da bir teselli vermezler.¹⁰⁶

¹⁰³ Makdisî, *Fethurrahmân fi Tefsiri'l-Kur'ân*, 5:350; Şa 'râvî, *Tefsirü's-Şa 'râvî*, 19: 11968.

¹⁰⁴ İbn Kesîr, *Tefsirü'l-Kur'ân'il-Azîm*, 6:390; Zühaylî, *Tefsirü'l-Vasît*, 3: 2061.

¹⁰⁵ Suyûtî, *Tefsirü'l-Celâleyn*, 552; Heyet, *Tefsirü'l-Muyesser*, 420.

¹⁰⁶ es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 2: 478.

22) وَلَمَّا رَأَى الْمُؤْمِنُونَ الْأَحْزَابَ Mü'minler kendileri ile savaşmak için toplanan grupları görünce şöyle dediler: “İşte bu Allah'ın ve Resûlünün bize vadettiği, imtihan ve zaferin olduğu durumdur. Allah ve Resûlü doğru söylemiştir. Mü'minlerin kendilerine karşı toplanan o grupları görmeleri, ancak onların Allah'a olan imân ve teslimiyetlerini arttırmıştır.”¹⁰⁷

23) مِنَ الْمُؤْمِنِينَ رِجَالٌ صَدَقُوا مَا عَاهَدُوا اللَّهَ عَلَيْهِ 23) Mü'minlerden Allah'a söz vermiş öyle insanlar vardır ki; onlar Allah yolunda savaşma konusunda gösterdikleri sabır ve sebâtle verdikleri sözleri tutmuşlardır. Onlardan bazıları ölmüş veya şehit edilmiştir. Bir kısmı da Allah yolunda şehit edilmeyi beklemektedir. Bu mü'minlerin dışındakiler, Allah'a bir söz vermemiştir.¹⁰⁸

24) لِيَجْزِيَ اللَّهُ الصَّادِقِينَ بِصِدْقِهِمْ وَيُعَذِّبَ الْمُنَافِقِينَ إِنْ شَاءَ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ Allah kendisine verilen sözleri tutanları, doğru söylediklerinden ve sözlerinde durduklarından dolayı karşılıklarını verecektir. Sözlerinde durmayan münâfikları ise cezâlandıracaktır. Şâyet dilerse, onlar inkârları konusunda tövbe etmeden önce onların canını alacak ya da onların tövbe etmelerini sağlayarak onların canını alacaktır. Allah tövbeleri çok kabul edendir.¹⁰⁹

25) وَرَدَّ اللَّهُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِغَيْظِهِمْ لَمْ يَنَالُوا خَيْرًا 25) Allah (c.c), Kureyş'e, Gatafân'a ve onlarla birlikte olanlara, düşündükleri şeyleri gerçekleştiremediklerinden dolayı içine düştükleri sıkıntı ve kederle cevap vermiştir. Onlar, mü'minlerin köklerini kurutma isteklerini gerçekleştiremediler. Allah (c.c) mü'minlere düşmanları ile olan savaşta, gönderdiği fırtına ve indirdiği meleklerle yardım etmiştir. Allah (c.c) güç ve kudret sahibidir, onu kimse mağlup edemez.¹¹⁰

2.4.4.2. Âyetlerden Çıkarılan Hükümler ve Hikmetler

1) Savaşa katılmaktan alıkoyan her şey, ihlâslı mü'minleri kötü etkilediğinden dolayı hayırlı değildir. Bu durumdaki insanlar Allah'tan uzaktır.

¹⁰⁷ Makdisî, *Fethurrahmân fi Tefsiri'l-Kur'ân*, 5: 353; Şa 'râvî, *Tefsirü's-Şa'râvî*, 19: 11981.

¹⁰⁸ İbn Kesîr, *Tefsirü'l-Kur'ân'il-Azîm*, 6: 392.

¹⁰⁹ Suyûtî, *Tefsirü'l-Celâleyn*, 553; Heyet, *Tefsirü'l-Muyesser*, 421.

¹¹⁰ es-Sa'dî, *Teysiru'l-Kerîmi'r-Rahmân fi Tefsiri'l-Kelâmi'l-Mennân*, 665.

2) Hz. Peygamber, Müslümanlar için, sabır, cesaret, ağırbaşlılık, sıkıntılara katlanma konularında tam bir örnektir. Hz. Peygamber'e uymanın göstergesi, Allah'tan bir karşılık beklemek ve onun vereceği sevâbı arzulamaktır.

3) Olaylar şiddetlendiğinde, mü'minin imânı artar ve Allah'ın rahmeti konusundaki güveni ortaya çıkar.¹¹¹

2.4.5. Beşinci Konu: Sözlerinde Durmayan Beni Kurayza Kabîlesinin Sonu

وَأَنْزَلَ الَّذِينَ ظَاهَرُوهُمْ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ صَيَاصِيهِمْ وَقَذَفَ فِي قُلُوبِهِمُ الرُّعْبَ فَرِيقًا تَقْتُلُونَ وَتَأْسِرُونَ فَرِيقًا (26) وَأَوْرَثَكُمْ أَرْضَهُمْ وَدِيَارَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ وَأَرْضًا لَّمْ تَطَّوُّهَا وَكَانَ اللَّهُ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرًا (27)

“26. Allah, ehl-i kitaptan, onlara (müşrik ordularına) yardım edenleri kalelerinden indirdi ve kalplerine korku düşürdü; bir kısmını öldürüyor, bir kısmını da esir alıyordunuz. 27. Allah, onların yerlerine, yurtlarına, mallarına ve ayak basmadığınız topraklara sizi mirâsçı yaptı. Allah'ın her şeye gücü yeter.”

2.4.5.1. Âyetlerin Tefsiri

26) وَأَنْزَلَ الَّذِينَ ظَاهَرُوهُمْ مِّنْ أَهْلِ الْكِتَابِ مِنْ صَيَاصِيهِمْ Allah (c.c), içine sığındıkları kalelerdeki Yahûdîlerden düşmana yardım edenlerin içlerine bir korku indirdi. Bunun üzerine mü'minler onların bir kısmını öldürdü, bir kısmını da esir yaptı.¹¹²

27) وَأَوْرَثَكُمْ أَرْضَهُمْ وَدِيَارَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ وَأَرْضًا لَّمْ تَطَّوُّهَا Allah (c.c), onların helâk edilmesinden sonra, içlerinde ekinler ve hurmalar olan yerlerini, size verdi. Bununla beraber onların diğer evlerine ve mallarına da sizleri varis kıldı. Ayrıca daha ayak basmadığınız Hayber topraklarına da sizi varis kıldı. Bu mü'minler için bir vaat ve müjdedir. Allah her şeye güç yetirir, hiçbir şey onu aciz bırakamaz.¹¹³

2.4.5.2. Âyetlerden Çıkarılabilecek Hükümler ve Hikmetler

1) Allah (c.c) kulunun elinden tutup onu en zayıf düştüğü durumların içinden bile kurtarabilir.

¹¹¹ Tabersî, *Mecme 'u'l-Beyân*, 99.

¹¹² İbn Kesîr, *Tefsirü'l-Kur'ân'il-Azîm*, 6: 398; Zühaylî, *Tefsirü'l-Vasît*, 3: 2065.

¹¹³ Suyûtî, *Tefsirü'l-Celâleyn*, 553; Heyet, *Tefsirü'l-Muyesser*, 421

2) Batıl olan taraf her ne zaman güçlenirse, onun yok olması yakındır. Zafer sonuçta, doğrunun olacaktır. Bu durum Allah'ın kudretine işâret etmektedir. ¹¹⁴

2.4.6. Altıncı Konu: Hz. Peygamber'in Eşleri

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لِأَزْوَاجِكَ إِنْ كُنْتُمْ تُرِيدُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا فَتَعَالَيْنَ أُمَتِّعَنَّ وَأَسْرَحَنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا (28) وَإِنْ كُنْتُمْ تُرِيدُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالْدارَ الْآخِرَةَ فَإِنَّ اللَّهَ أَعَدَّ لِلْمُحْسِنَاتِ مِنْكُنَّ أَجْرًا عَظِيمًا (29) يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ مَنْ يَأْتِ مِنْكُنَّ بِفَاحِشَةٍ مُبَيَّنَةٍ يُضَاعَفْ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ وَكَانَ ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ يَسِيرًا (30) وَمَنْ يَقْنُتْ مِنْكُنَّ لِلَّهِ وَرَسُولِهِ وَتَعْمَلْ صَالِحًا نُؤْتِهَا أَجْرَهَا مَرَّتَيْنِ وَأَعْتَدْنَا لَهَا رِزْقًا كَرِيمًا (31) يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ إِنْ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَخْضَعْنَ بِالْقَوْلِ فَيَطْمَعَ الَّذِي فِي قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَعْرُوفًا (32) وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِينَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا (33) وَادْكُرْنَ مَا يُتْلَى فِي بُيُوتِكُنَّ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ وَالْحِكْمَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ لَطِيفًا خَبِيرًا (34)

28. Ey Peygamber! Eşlerine şöyle söyle: Eğer dünya dirliğini ve süsünü (refâhını) istiyorsanız, gelin size boşanma bedellerinizi vereyim de sizi güzellikle salıvereyim. 29. Eğer Allah'ı, Peygamberini ve ahiret yurdunu diliyorsanız, bilin ki, Allah, içinizden güzel davrananlar için büyük bir mükâfat hazırlamıştır. 30. Ey peygamber hanımları! Sizden kim açık bir hayâsızlık yaparsa, onun azâbı iki katına çıkarılır. Bu, Allah'a göre kolaydır. 31. Sizden kim, Allah'a ve Resûlü'ne İtâat eder ve yararlı iş yaparsa ona mükâfatını iki kat veririz. Ve ona (cennette) bol rızık hazırlamışızdır. 32. Ey Peygamber hanımları! Siz, kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer (Allah'tan) korkuyorsanız, (yabancı erkeklere karşı) çekici bir eda ile konuşmayın; sonra kalbinde hastalık bulunan kimse ümide kapılır. Güzel söz söyleyin. 33. Evlerinizde oturun, eski Câhiliye âdetinde olduğu gibi açılıp saçılmayın. Namazı kılın, zekâtı verin, Allah'a ve Resûlü'ne İtâat edin. Ey Ehl-i Beyt! Allah sizden, sadece günahı gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor. 34. Evlerinizde okunan Allah'ın âyetlerini ve hikmeti hatırlayın. Şüphesiz Allah, her şeyin iç yüzünü bilendir ve her şeyden haberi olandır.

¹¹⁴ Tabersî, Mecme 'u'l-Beyân, 100.

2.4.6.1. Âyetlerin Sebeb-i Nüzûlü

Müslim 'in, Hz. Cabir'den (r.a) naklettiği bir rivâyet şöyledir: "Hz. Ebû Bekr, Resûlullâh'ın (s.a.v) yanına girmek için izin istedi. Ebû Bekr'e girmesi için izin verilmedi. Sonra Hz. Ömer geldi ve Hz. Peygamber'in (s.a.v) yanına girmek için izin istedi, ona da izin verilmedi. Biraz sonra ikisine de izin verildi ve Hz. Peygamber'in (s.a.v) yanına girdiler. Allah'ın Resûlü (s.a.v), çevresinde eşleri olmak üzere oturuyordu ve susmuştu, konuşmuyorlardı. Ömer der ki: Kendi kendime: "Bir söz etsem de Peygamber'i güldürsem." dedim. Sonra: "Ey Allah'ın elçisi, görüyor musun, Zeyd'in kızı -hanımını kastediyor- biraz önce benden nafaka istedi, ben de onu dövüp kafasını yardım." dedim. Bunun üzerine Allah'ın Resûlü, ön dişleri görünecek kadar güldü ve: "İşte şunlar da benim etrâfımda oturmuşlar, benden nafaka istiyorlar." buyurdu. Hz. Ebû Bekr kalkıp kızı Âişe'yi, Ömer de kalkıp kızı Hafsa'yı dövmek istediler. İkisi de: "Peygamber'in sahip olmadığı şeyi ondan istiyorsunuz ha?!" dediler. İşte bunun üzerine Allah (c.c), muhayyerlik âyetini indirdi ve Hz. Peygamber (s.a.v), Hz. Âişe'den başlayarak dedi ki: "Ben, sana bir durumu hatırlatacağım. Ancak annen ve babanla istişâre etmeden çabucak cevap vermeni istemem." Hz. Âişe: "Neymiş o?" dedi, Hz. Peygamber (s.a.v): "Ey Peygamber, eşlerine söyle: Eğer dünya hayatını ve süslerini istiyorsanız gelin size bağışta bulunayım. Yok eğer Allah'ı, Resûl'ünü ve âhiret yurdunu istiyorsanız muhakkak ki Allah, içinizden ihsân sahibi hanımlara büyük bir mükâfat hazırlamıştır." âyet-i kerîmesini okudu.

Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v): "Doğrusu Allah Taalâ beni zorlayıcı ve sıkıştırıcı olarak göndermemiştir. Beni öğretici ve kolaylaştırıcı olarak göndermiştir. Eşlerimden hangisi neyi tercih ettiğini söylerse ben de onu kendilerine hemen veririm."¹¹⁵

2.4.6.2. Âyetlerin Tefsiri

28) يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لَأَزُوجِكُمْ إِن كُنْتُمْ تُرِيدُونَ الْحَيَاةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا Ey Peygamber! Eşlerin senden sahip olmadığın bir nafaka hususunda bolluk istediklerinde, onlara şöyle söyle: Eğer dünya dirliğini ve içindeki süsünü (refâhını) istiyorsanız, gelin size

¹¹⁵ Müslim, *Sahihu Müslim*, "et-Talâk", Hadis no: 1478, 2: 1104,1105.

boşanma bedellerinizi vereyim de zarar ve eziyet olmaksızın güzellikle sizi boşayayım.¹¹⁶

29) *وَإِنْ كُنْتُمْ تُرِيدُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالذَّارَ الْآخِرَةَ* Eğer Allah'ın ve Peygamberinin rızasını ve ahiret yurdundan da cenneti diliyorsanız, hâliniz üzere sabredin, Allah, içinizden sabırla ve güzel huylulukla davrananlar için büyük bir mükâfat hazırlamıştır.¹¹⁷

30) *يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ مَنِ يَاْتِ مِنْكُمْ بِفَاحِشَةٍ مُّبَيَّنَةٍ* Ey peygamber hanımları! Sizden kim açık bir günah işlese, onların konumu, dereceleri ve Peygamberin muhâfazasından dolayı, kıyâmet gününde onun azâbı iki katına çıkarılır. Bu iki kat azâp, Allah'a göre kolaydır.¹¹⁸

31) *وَمَنْ يَفْعَلْ مِنْكُمْ خَيْرًا* Sizden kim, Allah'a ve Resûlü'ne İtâat eder ve yararlı iş yaparsa ona mükâfatını iki kat veririz. Ve ona (cennette) bol rızık hazırlamışızdır.¹¹⁹

32) *يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ* Ey Peygamber hanımları! Siz, diğer kadınlardan, şeref ve fazîlet noktasında herhangi biri gibi değilsiniz. Bilakis siz Allah'ın emirlerine uyup yasaklarından sakındığınız müddetçe; şeref ve fazîlet noktasında, diğerlerinin ulaşamayacağı bir mevkedesiniz. Yabancı erkeklerle konuşurken, sesinizi yumuşatarak ve incelterek konuşmayın; sonra kalbinde, nifâk ve harâm a karşı şehvet hastalığı bulunan kimseler ümide kapılırlar. İhtiyaç miktarınca, şaka yapmadan ciddiyetle ve şüpheden uzak söz söyleyin.¹²⁰

33) *وَقَرْنَ فِي بُيُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِيَّةِ الْأُولَى* Evlerinizde oturun, ihtiyaç dışında dışarı çıkmayın. İslâm'dan önce kadınların yaptıkları gibi, erkeklere meyledip güzelliklerini gösterdikleri gibi siz de açılıp saçılmayın. En güzel şekilde namazı kılın ve mallarınızın zekâtını verin, Allah'a ve Resûlü'ne İtâat edin. Ey Peygamber eşleri ve ey Ehl-i Beyt! Allah sizden, sadece sıkıntıyı ve fena şeyleri

¹¹⁶ İbn Kesîr, *Tefsirü'l-Kur'an'il-Azîm*, 6: 401; Zühaylî, *Tefsirü'l-Vasît*, 3: 2066.

¹¹⁷ es-Sa'dî, *Tefsirü'l-Kerîmi'r-Rahman fî Tefsiri Kelâmi'l-Mennân*, 662; Tantâvî, *Tefsirü'l-Vasît*, 11: 200.

¹¹⁸ Makdisî, *Fethurrahmân fî Tefsiri'l-Kur'an*, 5:360-361; Şa 'râvî, *Tefsirü's-Şa'râvî*, 19: 12008.

¹¹⁹ es-Sâbûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, 2: 480.

¹²⁰ Suyûtî, *Tefsirü'l-Celâleyn*, 554; Heyet, *Tefsirü'l-Muyesser*, 422.

gidermek ve sizleri kötü ahlâktan kurtarıp güzel ahlâkla süslemek ister. Bu şekilde sizi tertemiz yapar ve kirden eser kalmaz.¹²¹

34) وَأَذْكُرَنَّ مَا يُنْتَلَىٰ فِي بُيُوتِكُنَّ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ وَالْحِكْمَةِ Evlerinizde okunan Allah tarafından Hz. Peygamber'e indirilmiş âyetleri ve onun sünnetini hatırlayın. Ey Peygamber eşleri! Sizin Hz. Peygamberin evinde olmanız, Allah tarafından size verilen bir lütuftur. O sizi Hz. Peygamber'e eş seçtiğinde, sizlerin durumlarından haberdardır. Ayrıca O, sizleri Hz. Peygamberin ümmetinden olan mü'minlerin anneleri olarak seçmiştir.¹²²

2.4.6.3. Âyetten Çıkarılan Hükümler ve Hikmetler

Allah (c.c) bu âyetlerde, Hz. Peygamberin eşlerine ve ümmetin kadınlarına şu yedi âdâbı emretmektedir:

1) Allah'a ve Resûlü'ne İtâat ile birlikte, amel-i sâlih konusunda Peygamber eşlerine kat kat sevâp ve değerli bir rızık vardır. O da cennettir.

2) Peygamberin eşleri diğer bütün kadınlara karşı mümtazdırlar. Onların özel konumu, yüksek değeri ve yüce bir şerefleri vardır. Bu derece takvâyâ bağlanmıştır. Bu durum onların makâmlarının yüksekliğinin göstergesidir. Aynı şekilde ümmetin kadınları da diğerlerinden takvâ ve sâlih amel ile ayrılmaktadır. Fakat onların dereceleri Hz. Peygamber'in eşleri olan ümmetin annelerinkinden daha düşüktür.

3) Peygamber eşlerinin konuşma üslûbunun; yumuşaklıktan uzak, güçlü ve kesin olması gerekir. Arapların kadınlarının adamlarla, seslerini kalınlaştırarak konuşması gibi. Kötü kadınların konuşmasında olduğu gibi sesin inceltilmesi ise; sadece Hz. Peygamberin eşleri hakkındaki bir yasak değildir, bütün mü'min kadınlar için geçerli bir yasaktır.¹²³

4) Allah (c.c), Hz. Peygamberin eşlerine evde kalmalarını emredip, açılıp saçılmalarını yasaklamıştır. Bu emir, Hz. Peygamberin eşlerine yönelik olsa da aynı şekilde diğer kadınlar için de geçerlidir. Çünkü din, kadınların evlerine bağlı olmalarını ve zarûret dışında oradan çıkmamalarını pek çok sefer tekrarlamaktadır. Öncelikli olarak Hz. Peygamber'in eşlerine hitâp edilmesinin sebebi, onların temizlik, iffet ve muhâfaza noktasında ümmetin kadınlarına önder olmalarıdır.

¹²¹ İbn Kesîr, *Tefsirü'l-Kur'ân'il-Azîm*, 6: 409.

¹²² Suyûtî, *Tefsirü'l-Celâleyn*, 554; Heyet, *Tefsirü'l-Muyesser*, 422.

¹²³ Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 22: 12.

5) Namazı kılma, zekâtı verme ve her türlü emir ve yasakta Allah ile Resûlü'ne İtâat etmek.¹²⁴

6) Bu emir ve adap Hz. Peygamberin ev ahâlisini, günahın kirinden ve çirkin işlerin pisliğinden temizlemeye yöneliktir. Böylece onlar, muhâfaza, iffet ve Allah ile Peygamberine İtâat konusunda, kadınların öncüsü yapılmıştır.¹²⁵

7) Hz. Peygamber'in eşlerine Allah tarafından verilen nimetlerinden ibret almaları hatırlatılmaktadır. Zira, Allah (c.c), onlara Kur'ân'ın ve Hz. Peygamberin sözlerinin okunduğu evlerde olma nimetini bahşetmiştir. Allah'ın emir ve yasaklarını ezberlemeleri, insanlara bildirmeleri, onlara uymaları ve amel etmeleri için insanlara ulaştırmaları emredilmiştir.¹²⁶

2.4.7. Yedinci Konu: Allah'ın Hükmü Karşısında Müminin Tercih Hakkı Yoktur

إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللَّهَ كَثِيرًا وَالذَّاكِرَاتِ أَعَدَّ اللَّهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَأَجْرًا عَظِيمًا (35) وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُبِينًا (36)

35. Müslüman erkekler ve Müslüman kadınlar, mü'min erkekler ve mü'min kadınlar, taata devam eden erkekler ve taata devam eden kadınlar, doğru erkekler ve doğru kadınlar, sabreden erkekler ve sabreden kadınlar, mütevazi erkekler ve mütevazi kadınlar, sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar, oruç tutan erkekler ve oruç tutan kadınlar, ırzlarını koruyan erkekler ve (ırzlarını) koruyan kadınlar, Allah'ı çok zikreden erkekler ve zikreden kadınlar var ya; işte Allah, bunlar için bir mağfîret ve büyük bir mükâfat hazırlamıştır. 36. Allah ve Resûlü bir işe hüküm verdiği zaman, inanmış bir erkek ve kadına o işi kendi isteklerine göre seçme hakkı yoktur. Her kim Allah ve Resûlü'ne karşı gelirse, apaçık bir sapıklığa düşmüş olur.

¹²⁴ Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 22: 13.

¹²⁵ Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 22: 13-14.

¹²⁶ Tabersî, *Mecme 'u'l-Beyân*, 104; Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 22: 14-15.

2.4.7.1. Âyetlerin Sebeb-i Nüzûlü

Tirmizî ve Hasan, Ümmü Umâre el-Ensârî'den (r.a) aktarılan bir rivâyeti şöyle nakletmektedir: O, Hz. Peygamber'e gelerek şöyle dedi: "Ey Allah'ın Resûlü, dedim, Her meselede erkeklerin zikredildiğini görüyorum. Hiçbir şekilde kadınların zikredildiğini görmüyorum." Bunun üzerine şu âyet indi: "Doğrusu, erkek ve kadın Müslümanlar, erkek ve kadın mü'minler..." (Ahzâb, 33/35)¹²⁷

Taberânî'nin, İbn Abbâs'tan rivâyet ettiği bir hadiste şöyle denilmektedir: Kadınlar: "Ey Allah'ın Resûlü! Kur'an'da neden mü'min erkeklerden bahsediliyor da mü'min kadınlar zikredilmiyor." dedi ve bunun üzerine bu âyet nâzil oldu.¹²⁸

36. âyetin (وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مِؤْمِنَةٍ) sebeb-i nüzûlü şöyledir:

Taberânî doğru bir senetle Katâde'den şu rivâyeti nakletmektedir: Hz. Peygamber (s.a.v) Hz. Zeyneb'i Hz. Zeyd'e istemiştir. Hz. Zeynep Hz. Peygamber'in onu kendisi için istediğini zannetti. Daha sonradan Hz. Zeyd için istediğini anladığında bunu reddetti. Bunun üzerine Allah (c.c) "Allah ve Resûlü bir işe hüküm verdiği zaman, inanmış bir erkek ve kadına o işi kendi isteklerine göre seçme hakkı yoktur." âyetini indirdi. O da razı olup kabul etti.¹²⁹

2.4.7.2. Âyetlerin Tefsiri

35) إِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ Allah'a ibâdet ederek boyun eğen erkek ve kadınlar, Allah'ı tasdik eden erkekler Allah'ı tasdik eden kadınlar, Allah'a İtâat eden erkekler ve Allah'a İtâat eden kadınlar, imânları ve sözleri hususunda doğru sözlü erkekler ve doğru sözlü kadınlar, günahlara ve imtihânlara karşı Allah'a İtâat üzere sabreden erkekler ve sabreden kadınlar, mallarından farz ve nâfile sadaka veren erkekler ve sadaka veren kadınlar, Allah için farz ve nâfile orucu tutan erkekler ve kadınlar, namuslarını koruyan erkekler ve mahrem yerlerini bakmaları helâl olmayan kişilere karşı örterek, zinâ veya zinâyâ götüren şeylerden uzak kalarak namusunu koruyan kadınlar, gizli ve

¹²⁷ Tirmizî, Muhammed b. İsâ b. Sevra b. Mûsâ b. ed-Dehhâk, *Sünen'üt-Tirmizî*, 1. bs. (Beyrût: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1998), Kitâbu Fedâilî'l-Kur'an, Bâbu Sûretu'l-Ahzâb, Hadis no: 3211, 5: 207.

¹²⁸ Taberânî, Ebu Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyüb, *Mu'cemü'l-Kebîr*, thk. Hamdî Abdulmecîd es-Seflî (Kâhire: Mektebetü İbn Teymiyye, ts.), 12: 108.

¹²⁹ Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, 24: 45; Vâhidî, *Esbâbü'n-Nüzûl*, 610.

açık dilleri ve kalpleri ile çokça Allah'ı zikreden erkekler ve kadınlar için Allah günahlarından bir bağışlanma ve kıyâmet gününde büyük bir sevâp (cennet) hazırlamıştır.¹³⁰

36) Allah ve Resûlü bir konuda *وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا لِمُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا* hüküm verdiğinde; mü'min erkek ve mü'min kadının onu reddetmeleri uygun değildir. Kim Allah ve Resûlü'ne isyân ederse apaçık doğru yoldan sapmış olur.¹³¹

2.4.7.3. Âyetten Çıkarılan Hüküm ve Hikmetler

1) Sözlü ve amelî olarak dinin hükümlerine uymak ve Allah'ın emrine teslim olup boyun eğmek.

2) Din, hükümler ve ahlâk hakkında Allah'tan (c.c) gelmiş olan şeyleri tam olarak doğrulayıp onlara imân etmek.¹³²

3) Söz ve fiillerde doğru olmak gerekir. Bu durum, övülen vasıflardan olup imânın delilidir. Aksi durumdaki yalan ise yerilen özelliklerden olup münâfıkların sıfatlarındandır. Kunût mertebesinde olan kişi, imân eder ve sâlih amel yapar. Bu şekilde kâmil imâna ulaşır ve başkalarını da kâmil imâna ulaştırır. İyiliği emreder ve kardeşine doğru olma nasihatinde bulunur.¹³³

4) Musîbetlere karşı sabır; ibâdetleri eda etme, günahlardan kaçınma konusundaki zorluklara tahammül. Takdir edilmiş şeylerin kesin olarak olacağını bilmek, onlara karşı sabır ve sebât göstermeye sevk eder. Sabır Musîbetlerden gelen ilk darbenin geldiği andadır.¹³⁴

5) Huşû'; sükûnet, huzur, ağırbaşlılık, Allah'a karşı kalben ve davranışlarda tevazulu olmak, azâbından ve sorguya çekmesinden korkmaktır.¹³⁵

6) Farz ve nâfile oruç tutmak O maddi bağılıklardan ruhu kurtarma ve Allah'a ibâdete yönlendirme amacı taşımaktadır. Ayrıca o, şehvetin hiddetini azaltma konusunda en büyük yardımcılarıdır. Bununla alakalı İbn Mesûd yoluyla şöyle bir hadis nakledilmektedir: "Ey gençler topluluğu! Aranızdan evlenmeye gücü yetenler evlensinler. Çünkü evlenmek, gözü harâmdan korumak ve iffeti muhâfaza etmek için

¹³⁰ Makdisî, *Fethurrahmân fi Tefsiri'l-Kur'an*, 5: 365; Şa 'râvî, *Tefsirü's-Şa'râvî*, 19: 12031.

¹³¹ Suyûtî, *Tefsirü'l-Celâleyn*, 555; Zühaylî, *Tefsirü'l-Vasît*, 3: 2071.

¹³² Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 22: 18.

¹³³ Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 22: 18-19.

¹³⁴ Tabersî, *Mecme'u'l-Beyân*, 109; Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 22: 19.

¹³⁵ Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 22: 19.

en iyi yoldur. Buna güç yetiremeyenler oruç tutsunlar. Çünkü kişinin şehvetini kıran bir kalkandır.” Ayrıca oruç, bedeni temizler. İbn Mâce'nin rivâyet ettiği bir hadiste şöyle söylediği gibi: “Oruç, beden zekatıdır.”¹³⁶

7) İffet ve namusu harâmlardan ve günahlardan korumak. Kim namusunu harâm bir yolla kirletirse ve zinâ ederse, ona dinin yasakladığı bütün harâmlar kolaylaşır. Kim namusunu muhâfaza edip iffetli olursa, Allah'ın rızâsını kazanan tertemiz mü'minlerden olur.¹³⁷

8) Allah'ı çokça zikretmek: Sâmi bir niyetle kalben Allah'ın büyüklüğünü hatırlamak ve dil ile onu bütün noksan sıfatlardan tenzih edip mükemmel sıfatlarla nitelemektir.¹³⁸

Bütün bu âdâba dair meseleler zikirle bitirilmekte, çünkü İslâm, imân, Allah'a ihlâsla boyun eğmek, doğruluk, huşû', sadaka, oruç ve Allah'ın zikri gibi dinî işlerin hepsinin sıhhati niyet ile dir.

2.4.8. Sekizinci Konu: Evlathğın Eşi

إِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ وَتُخْفِي فِي نَفْسِكَ مَا اللَّهُ مُبْدِيهِ وَتَخْشَى النَّاسَ وَاللَّهُ أَحَقُّ أَنْ تَخْشَاهُ فَلَمَّا قَضَى زَيْدٌ مِنْهَا وَطَرًا زَوَّجْنَاكَهَا لِكَيْ لَا يَكُونَ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ حَرَجٌ فِي أَزْوَاجِ أَدْعِيَائِهِمْ إِذَا قَضَوْا مِنْهُنَّ وَطَرًا وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ مَفْعُولًا (37) مَا كَانَ عَلَى النَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ فِيمَا فَرَضَ اللَّهُ لَهُ سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ وَكَانَ أَمْرُ اللَّهِ قَدَرًا مَقْدُورًا (38) الَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَالَاتِ اللَّهِ وَيَخْشَوْنَهُ وَلَا يَخْشَوْنَ أَحَدًا إِلَّا اللَّهَ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ حَسِيبًا (39) مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَكِن رَّسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ ۗ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا (40)

37. (Resûlüm!) Hani Allah'ın nimet verdiği, senin de kendisine iyilik ettiğin kimseye: Eşini yanında tut, Allah'tan kork! diyordun. Allah'ın açığa vuracağı şeyi, insanlardan çekinerek içinde gizliyordun. Oysa asıl korkmanâ lâyük olan Allah'tır. Zeyd, o kadından ilişkisini kesince biz onu sana nikâhladık ki evlâtlıkları, karılarıyla ilişkilerini kestiklerinde (o kadınlarla evlenmek isterlerse) mü'minlere bir güçlük olmasın. Allah'ın emri yerine getirilmiştir. 38. Allah'ın, kendisine helâl kaldığı şeyde Peygamber'e herhangi bir vebâl yoktur. Önce gelip geçenler arasında da Allah'ın

¹³⁶ Zühaylî, et-Tefsirü'l-Münîr, 22: 20.

¹³⁷ Tabersî, Mecme 'u'l-Beyân, 112; Zühaylî, et-Tefsirü'l-Münîr, 22: 20.

¹³⁸ Zühaylî, et-Tefsirü'l-Münîr, 22: 21.

âdeti böyle idi. Allah'ın emri mutlaka yerine gelecek, yazılmış bir kaderdir. 39. O peygamberler ki Allah'ın gönderdiği emirleri duyurlar, Allah'tan korkarlar ve O'ndan başka kimseden korkmazlar. Hesap görücü olarak Allah (herkese) yeter. 40. Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat o, Allah'ın Resûlü ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah her şeyi hakkıyla bilendir.

2.4.8.1. Âyetlerin Sebeb-i Nüzûlü

Buhârî'nin Hz. Enes'ten rivâyet ettiği bir hadiste: "Allah'ın açığa vuracağı şeyi de içinde saklıyordun." âyetinin Zeyneb bt. Cahş ve Zeyd b. Hârise'nin durumu hakkında nâzil olduğu söylenmektedir. Hâkim'in Hz. Enes'ten rivâyet ettiği başka bir hadiste ise şöyle geçer: "Zeyd b. Hârise, Hz. Peygamber'e gelip Zeynep bt. Cahş'ı şikâyet etti. Hz. Peygamber ona: 'Aileni nikâhın altında tut' dedi. Sonrasında, bu âyet nâzil oldu."¹³⁹

Müslim bu âyetin iniş sebebi hakkındaki şöyle nakletmektedir: "Zeyneb bt. Cahş, kocası Zeyd'den boşandıktan sonra iddeti sona erince Allah'ın Resûlü (s.a.v) Zeyd'e: "Zeyneb'e git ve onu benim için iste." buyurdular. Zeyd, Zeyneb'e gidip durumu anlattı. Hz. Zeynep: "Rabbime danışmadan bir şey yapacak değilim." dedi ve evindeki mescide yöneldi. İşte o sırada Allah'ın Resûlü'ne (s.a.v) "Zeyd, onunla bağıni koparıdıktan sonra onu seninle evlendirdik..." âyet-i kerîmesi nâzil oldu. Râvi şöyle söylemektedir: Resûlullâh Zeyneb'e geldi ve izin istemeden yanına girdi. Sonra Resûlullâh bize düğün yemeği olarak ekmek ve et yedirdi. Yemek yiyenler birer birer çıktılar ama bazı kişiler yemekten sonra çıkmayıp orada konuşmaya daldılar. Allah'ın Resûlü onların yanından ayrılıp dışarı çıktı, ben de peşinden çıktım. Hanımlarına uğrayıp birer birer onlara selâm verdi. Sonra Hz. Peygamber'in (s.a.v) odasında konuşmaya dalanların oradan ayrılıp gittiklerini haber verdim. Hz. Peygamber yeni eşinin yanına döndü. Ben de peşinden odasına girmek istedim de benimle arasına perdeyi çekti ve o sırada "Hicâp âyeti" nâzil oldu da Hz. Peygamber ashâbına daha önce yaptığı gibi vaz-u nasihat eyledi ve kendisine inen âyeti okudu: "Ey imân edenler, Peygamber'in evlerine size izin verilmeden girmeyin."¹⁴⁰

40. âyetin (... ما كان محمد) sebeb-i nüzûlü:

¹³⁹ Buhârî, *Sahihu'l-Buhârî*, et-Tevhît, 13: 404.

¹⁴⁰ Müslim, *Sahihu Müslim*, el-Îmân, 1: 160.

Tirmizî'nin Hz. Âişe'den naklettiği bir rivâyette şöyle söylenmektedir: “Hz. Peygamber (s.a.v) Zeynep'le evlendiğinde oğlunun eşiyle evlendi dediler. Bunun üzerine şu âyet indi: “*Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Fakat o, Allah'ın Resûlü ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah her şeyi hakkıyla bilendir.*”¹⁴¹

2.4.8.2. Âyetlerin Tefsiri

37) إِذْ تَقُولُ لِلَّذِي أَنْعَمَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَأَنْعَمْتَ عَلَيْهِ أَمْسِكْ عَلَيْكَ زَوْجَكَ وَاتَّقِ اللَّهَ (Ey Resûl!)

Hani Allah'ın İslâm nimeti ile nimet verdiği, senin de kendisini azât ederek iyilik ettiğin kimseye (Zeyd b. Hârise kastedilir), eşi Zeynep bt. Cahş ile boşanma durumu hakkında seninle istişâre için geldiğinde, ona: “Eşini yanında tut, onu boşama. O'nun emirlerine uyarak, yasaklarından sakınarak Allah'tan kork!” diyordun. Allah'ın sana vahyetmesiyle bildiğin Zeynep bt. Cahş ile evliliği, insanlardan çekinerek içinde gizliyordun. Fakat Allah, Zeyd'in onunla boşanmasını açığa çıkaracaktı, sonra seninle nikâhlayacaktı. Oysa bu konuda, asıl korkmanâ lâyük olan Allah'tır. Zeyd'in nefsi arındığında ve onu istemediğinde; biz onu sana nikâhladık ki evlâtlıkları, karılarıyla boşandıklarında ve iddetleri bittiğinde (o kadınlarla evlenmek isterlerse) mü'minlere bir günah olmasın. Allah'ın emri yerine getirilmiştir. Ve ona engel ve mâni olacak yoktur.¹⁴²

38) مَا كَانَ عَلَى النَّبِيِّ مِنْ حَرَجٍ فِيمَا فَرَضَ اللَّهُ لَهُ (Allah'ın, kendisine helâl kıldığı evlatlığının eşi ile evlenme hususunda, Peygamber'e herhangi bir vebal ve baskı olamaz. Senden önce gelmiş peygamberlerin tabi olduğu yol da bu idi. Sen o Resûllerden sonra bir bidat çıkarmış değilsin. Allah'ın evlatlığın eşi ile evlenme hükmünün tamamlanması mutlaka yerine gelecek, yazılmış bir kaderdir. Peygamberin seçimi veya görüşü olmasa da bu geçerli bir hükümdür ve onu geri çevirecek yoktur.¹⁴³

39) الَّذِينَ يُبَلِّغُونَ رِسَالَاتِ اللَّهِ وَيَخْشَوْنَهُ (O peygamberler ki Allah'ın gönderdiği emirleri ümmetlerine duyururlar, Allah'tan başka kimseden korkmazlar Allah'ın onlara helâl kıldığı şeyleri yaptığından dolayı başkalarının ne dediğine dikkatini

¹⁴¹ Tirmizî, *Sünen'üt-Tirmizî*, Kitâbu Fedâili'l-Kur'ân, Bâbu Suretu'l-Ahzâb, Hadis no: 3207, 5: 205.

¹⁴² Suyûtî, *Tefsirü'l-Celâleyn*, 556.

¹⁴³ Heyet, *Tefsirü'l-Muyesser*, 423.

verme, aldırış etme. Kullarının amellerinin hesaplarını görmek üzere, Hâfiz (muhâfaza eden) olarak Allah (herkese) yeter.¹⁴⁴

40) مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ Muhammed, sizin erkeklerinizden hiçbirinin babası değildir. Yani o, Zeyd'in babası değildir ki eşini boşadığında onunla evlenmesi harâm olsun. Fakat o, Allah'ın Resûlü ve peygamberlerin sonuncusudur. Ondan sonra gelecek nebî yoktur. Allah her şeyi hakkıyla bilendir. Kullarının işlerinden O'na hiçbir şey gizli kalmaz.¹⁴⁵

2.4.8.3. Âyetlerden Çıkarılacak Hüküm ve Hikmetler

1) Resûlullâh (s.a.v) bir şeyde hüküm verdiği zaman, mü'min erkeğin ve mü'min hanımın bir başka şeyi seçmesi câiz değildir. Zira "mâ kâne" lafızları ile menetme ve yasaklama kastedilir.

2) Allah (c.c), Zeyneb'in Zeyd ile evlenme imtihânını, insanların Câhiliye asabiyetinden, derece ve soy üstünlüğünden kurtarmak için olmasını istedi. Böylece üstünlüğün temeli İslâm ve takvâ yapılmıştır. Bu âyet cumhura muhâlif olarak "Denklik, nesebde değil, din konusunda itibara alınır." diyen Malikîlerin delilidir. Çünkü âzâdlı köleler Kureyşlilerle evlenmişlerdir. Zeyd, Zeynep bt. Cahş ile; Mikdâd b. Esved, Dubâa bt. Zübeyr ile; Ebû Huzeyfe'nin âzâdlı kölesi Sâlim, Fatıma bt. Velîd b. Utbe ile; Bilâl, Abdurrahman b. Avf in kız kardeşiyle evlenmişti.¹⁴⁶

3) Bir Müslüman için, Allah'ın ve Resûlünün emrine uymak zorunludur. Zira Allah kendisine ve Resûlü'ne karşı isyân edenin, hidâyet yolundan sapmış olacağını haber vermektedir. Kurtubî diyor ki: "Bu, fıkıhçıların büyük çoğunluğunun, İmâm Şafî'ye tabi alimlerin ve bazı usûlcülerin ileri sürdükleri emir sığasının asıl konuluş itibariyle "vâcip" manâsı taşıdığı şeklindeki görüşün en açık delilidir. Çünkü Cenâb-ı Hak mükellefin Allah'ın ve Resûlünün emrini duyunca seçim hakkı olamayacağını bildirdi. Sonra da emir sadır olduktan sonra, tercih ortaya koyanların günah işleyeceğini bildirdi. Daha sonra da bu günahı sapıklığa bağladı. Dolayısıyla emrin, farz manâsında anlaşılması şarttır.¹⁴⁷

¹⁴⁴ İbn Kesîr, *Tefsîrû'l-Kur'ân'il-Azîm*, 6: 427; Zühaylî, *Tefsîrû'l-Vasît*, 3: 2073.

¹⁴⁵ Suyûtî, *Tefsîrû'l-Celâleyn*, 556; Heyet, *Tefsîrû'l-Muyesser*, 423.

¹⁴⁶ Zühaylî, *et-Tefsîrû'l-Münîr*, 22: 33

¹⁴⁷ Kurtubî, *el-Câmi 'u li Ahkâmi'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Abdülalîm el-Burdûnî, 2. bs. (Kâhire: Dâru's-Şa 'b, 1372), 14: 188; Zühaylî, *et-Tefsîrû'l-Münîr*, 22: 33.

4) Allah (c.c) *Hani Allah'ın nimet verdiği,* " (Ahzâb, 33/37) âyetindeki uyarı ile ilâhi hükümleri beyân ederken, peygamberlerin ısrarlı olmalarını ve içleriyle dışlarının aynı olmasını murad etti.¹⁴⁸

5) Siyerde, Peygamberimiz (s.a.v)'in Hz. Zeyneb'le evlenmesi olayı bazı şer'î hükümleri beraberinde getirmiştir. Bunlardan biri; önemli işlerde, Cenâb-ı Hak'tan o işin hayırlı olmasını talep etmektir (istihâre). Zeyd, Zeyneb'e gelip ona Peygamberimiz (s.a.v) için talepte bulununca Zeyneb sevindi ve şöyle dedi: "Ben Rabbimle istişârede bulunmadıkça hiçbir şey yapmam". Sonra namaza kalktı. Bunun üzerine âyet indi.¹⁴⁹

6) Peygamberimiz'in (s.a.v) Allah tarafından evlendirilen tek kişi olması: Zeyneb, işinde Allah'ı vekil edip bu konuyu Allah'a havâle edince, Allah da onu evlendirmeyi üstlendi. Allah, Resûl'üne bunu bildirince, Resûlullâh (s.a.v) izin istemeden, mehir tayin etmeden ve bizim nikâhlarımızda şart olan şeylerden hiçbiri bulunmaksızın Zeyneb'in yanına girdi. Bunun için Hz. Zeyneb, Peygamberimiz (s.a.v)'in diğer hanımlarına karşı bununla övünüyordu. Enes b. Malik'ten nakledilen bir hadiste de: "Hz. Zeyneb, Peygamberimiz (s.a.v)'in diğer hanımlarına karşı övünüyor: "Beni Allah semâdan nikâhladı." diyordu.¹⁵⁰

7) Bu âyette; kendisine nimet verildiğinden bahsedilen kişi, Zeyd b. Hârise'dir. Zira Zeyd, babası ve amcasına karşı Peygamberimiz (s.a.v)'i tercih edip onunla birlikte kalmayı arzu edince, Peygamberimiz (s.a.v) Zeyd'i âzâd etmiş ve: "Siz şahid olun ben ona, o da bana mirâsçı olacaktır" demişti. Bunun üzerine Zeyd'e "Muhammed'in oğlu Zeyd" denilmeye başlandı. Nihâyet Cenâb-ı Hakk'ın "Onları hakiki babalarıyla çağırın." ve "Muhammed adamlarınızdan hiçbirinin babası değildir." âyetleri nâzil oldu.

8) Allah'ın (c.c) "seni onunla nikâhladık" sözü, nikâhta velinin bulunması gerektiğine delildir.¹⁵¹

9) "Muhammed, adamlarınızdan hiçbirinin babası değildir." Bu âyet, Hz. Muhammed'in (s.a.v)'in Zeyd'in babası olmadığına dinen delildir. Zeyd de onun oğlu olmadığı için, Zeyd'in boşandığı eşi, evlenme konusunda Peygamber'e (s.a.v)'e

¹⁴⁸ Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 22: 34,35.

¹⁴⁹ Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 22: 36.

¹⁵⁰ Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 22: 36,37.

¹⁵¹ Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 22: 37.

harâm değildir. Fakat o, hürmet ve saygı konusunda ümmetinin babası gibidir; bundan dolayı da hanımları ümmetine harâmıdır. Allah da bu âyetle münâfıkların gönüllerinde meydana gelen düşünceyi ve "Peygamber, oğlunun hanımıyla evlendi." diyerek yaptıkları itirazı ortadan kaldırdı ve Muhammed'in kendisine muasır olan adamlardan herhangi birinin gerçekten babası olmadığını bildirdi.

10) Gerçekten Muhammed, Allah'ın Resûlü ve Nebîlerin sonuncusudur. "Hâtem" kelimesi, nebîlerin kendisiyle mühürlendiği kişi demektir. Resûlullâh (s.a.v) peygamberler için bir mühür ve damga gibidir. "Hâtim" şeklindeki okunuşuna göre manâsı ise, o onları sona erdirmiştir, yani onların sonuncusu olarak gelmiştir.¹⁵²

2.4.9. Dokuzuncu Konu: Allah'ın Müminlere Verdiği Nimetler

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا (41) وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا (42) هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ لِيُخْرِجَكُم مِّنَ الظُّلُمَاتِ إِلَى النُّورِ وَكَانَ بِالْمُؤْمِنِينَ رَحِيمًا (43) تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُ سَلَامٌ وَأَعَدَّ لَهُمْ أَجْرًا كَرِيمًا (44) يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا (45) وَدَاعِيًا إِلَى اللَّهِ بِإِذْنِهِ وَسِرَاجًا مُنِيرًا (46) وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ بِأَنَّ لَهُم مِّنَ اللَّهِ فَضْلًا كَبِيرًا (47) وَلَا تَطْعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ وَدَعْ أَذَاهُمْ وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَكِيلًا (48)

41. Ey inananlar! Allah'ı çokça zikredin.42. Ve O'nu sabâh-akşam tesbîh edin. 43. Sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için üzerinize rahmetini gönderen O'dur. Melekleri de size istiğfâr eder. Allah, mü'minlere karşı çok merhametlidir. 44. Kendisine kavuştukları gün, Allah'ın onlara iltifatı, «selâm» dir. Allah onlara çok değerli mükâfat hazırlamıştır.45. Ey Peygamber! Biz seni hakikaten bir şahit, bir müjdeleyici ve bir uyarıcı olarak gönderdik.46. Allah'ın izniyle, bir davetçi ve nûr saçan bir kandil olarak (gönderdik).47. Allah'tan büyük bir lütfâ ereceklerini mü'minlere müjdele.48. Kâfirlere ve münâfıklara boyun eğme. Onların eziyetlerine aldırma. Allah'a güvenip dayan, vekîl ve destek olarak Allah yeter.

2.4.9.1. Âyetlerin Sebeb-i Nüzûlü

“Sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için...” âyetinin nüzûl sebebiyle ilgili olarak Abd b. Humeyd'in, Mücahid'den rivâyet ettiği bir rivâyette: “Şüphesiz ki Allah ve melekleri, Peygamber'e rahmet eder.” (Ahzâb, 33/56) âyeti nâzil olunca Hz. Ebûbekir (r.a): “Ey Allah'ın Resûlü! Allah (c.c) sana hiçbir hayır indirmede ki bizi de

¹⁵² Zühaylî, et-Tefsirü'l-Münîr, 22: 38.

o hayrın içine katmış olmasın!” dedi. Bunun üzerine “Sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için Allah size rahmet bahşeder. Melekler de duâ eder...” âyeti nâzil oldu.¹⁵³

“Allah’tan kendilerine büyük bir lütuf olduğunu müjdele.” âyetinin nüzûl sebebiyle ilgili olarak Taberî; İkrime ve Hasan el-Basrî yoluyla, onların şöyle dediğini söylemektedir: "Senin geçmiş ve gelecek günahını mağfiret etmek için" (Fetih, 48/2) âyeti nâzil olduğu zaman, mü'minlerden bazı kimseler: “Ey Allah’ın Resûlü! Seni tebrik ederiz. Sana nasıl davranacağımızı öğrendik. Peki, bizim için ne yapılacak?” dediler. Bunun üzerine Allah (c.c): “Mü'min erkekleri ve mü'min hanımları cennetlere sokmak için...” (Fetih, 48/5) âyetini ve “Allah’tan kendilerine büyük bir lütuf (verilecek) olduğunu mü'minlere müjdele.” (Ahzâb, 33/47) âyetini indirdi.¹⁵⁴

2.4.9.2. Âyetlerin Tefsiri

41) يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اذْكُرُوا اللَّهَ ذِكْرًا كَثِيرًا "Ey imân edenler ve dinîn belirlediği kurullarla amel edenler! Allah’ı dillerinizle, kalplerinizle ve bütün azalarınızla Allah’ı çokça zikredin.¹⁵⁵

42) وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلًا Allah’ı tesbîh ve kelime-i tevhît ile gündüzün başında ve sonunda, noksan sıfatlardan tenzîh edin.¹⁵⁶

43) هُوَ الَّذِي يُصَلِّي عَلَيْكُمْ وَمَلَائِكَتُهُ Allah size rahmet eder, sizleri över ve melekler, inkârın karanlıklarından çıkmanız için size duâ ederler. Allah mü'minlere karşı çok merhametlidir. Onlar Allah’a İtâat ettiklerinde, emrine uyup yasakladıklarından kaçındıklarında, Allah onlara azâp etmez.¹⁵⁷

44) تَحِيَّتُهُمْ يَوْمَ يَلْقَوْنَهُ سَلَامٌ وَأَعَدَّ لَهُمْ أَجْرًا كَرِيمًا Mü'minler Rablerine kavuştukları gün, bütün kötülüklerden emniyet ve güven içinde selâmlanırlar. Allah

¹⁵³ Suyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, thk. Abdullâh b. el-Muhsin et-Türkî, 1. bs. (Kâhire: Merkezu hicre li'l-Buhûs ve'd-Dirâsâti'l-Arabiyyeti'l-İslâmiyye, 2003), 6: 622.

¹⁵⁴ Taberî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, Bâbu Suret'l-Fetih, Hadis no: 3263, 5: 239.

¹⁵⁵ Suyûtî, *Tefsirü'l-Celâleyn*, 556; Heyet, *Tefsirü'l-Muyesser*, 423.

¹⁵⁶ İbn Kesîr, *Tefsirü'l-Kur'ân'il-Azîm*, 6: 436; Zühaylî, *Tefsirü'l-Vasît*, 3: 2074.

¹⁵⁷ es-Sa'dî, *Teysirü'l-Kerîmi'r-Rahman fî Tefsiri Kelâmi'l-Mennân*, 667; Tantâvî, *Tefsirü'l-Vasît*, 11: 219.

onlar için değerli bir mükâfât hazırlamıştır. Bu mükâfât, onların Allah'a olan İtâatlerinin ve günahlardan uzak durmalarının karşılığı olan cennettir.¹⁵⁸

45) يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا وَمُبَشِّرًا وَنَذِيرًا Ey Peygamber! Biz seni, insanlara, senin kendisiyle gönderildiğin şeyleri onlara tebliğ eden şahit, Allah'ın mü'minler için hazırladığı cenneti müjdeleyici ve kâfirler için hazırlanan azâbı uyarıcı olarak gönderdik.¹⁵⁹

46) وَدَاعِيًا إِلَى اللَّهِ بِإِذْنِهِ وَسِرَاجًا مُنِيرًا ve biz seni Allah'ın birliğini kabule ve emirlerine İtâat etmeye çağırان bir davetçi olarak gönderdik. Ayrıca seni, hidâyeti isteyen herkesi aydınlatan Nûr saçan bir kandil olarak gönderdik.¹⁶⁰

47) وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ بِأَنَّ لَهُمْ مِنَ اللَّهِ فَضْلًا كَبِيرًا Kendileri için belirlenmiş olan, hükümleri bilen Allah'a inanan mü'minlere, onları sevindirecek olan Allah'ın büyük lütfunu haber ver. Bu lütf onlara dünyada zaferi, ahirette cennete girerek elde edecekleri başarıyı kapsar.¹⁶¹

48) وَلَا تُطِعِ الْكَافِرِينَ وَالْمُنَافِقِينَ Allah'ın dininden seni yüz çevirmeye davet ettiklerinde kâfirlere ve münâfıklara uyma ve onlardan yüz çevir. Umulur ki senin getirdiğin şeylere imân etmeleri konusunda en iyi davet olur. Her işinde Allah'a dayan, düşmanlarına karşı zafer kazanma konusunda O'na dayan. Dünya ve ahiret işlerinin hepsinde, kullarına destek olan Allah, vekil olarak yeter.¹⁶²

2.4.9.3. Âyetlerden Çıkarılan Hüküm ve Hikmetler

1) Allah'ı zikretme, O'nun nimetlerine şükretme, bu işin kula kolay gelmesi ve bu hususta büyük ecir kazanmak için belirli bir miktar takdir etmeksizin, bir şeyle sınırlamaksızın, bütün hâllerde tesbîh, kelime-i tevhît, hamdetme ve tekbîr getirme sûretiyle Allah'ı tenzîh etmeye teşvik etme vardır.¹⁶³

¹⁵⁸ Şa 'râvî, *Tefsirü's-Şa 'râvî*, 19: 12073.

¹⁵⁹ Makdisî, *Fethurrahmân fi Tefsiri'l-Kur'an*, 5: 372

¹⁶⁰ es-Sa'dî, *Tefsirü'l-Kerîmi'r-Rahman fi Tefsiri Kelâmi'l-Mennân*, 667.

¹⁶¹ Suyûtî, *Tefsirü'l-Celâleyn*, 557.

¹⁶² Heyet, *Tefsirü'l-Muyesser*, 424.

¹⁶³ Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 22: 43.

2) Mü'minlere ilâhî rahmetin bolca verilmesi, mü'minlerin hidâyet bulmaları, küfür ve cehâletin karanlığından hidâyetin ve imânın nuruna çıkartılmaları için istiğfâr etmek üzere meleklerin mü'minlerin hizmeti için görevlendirilmesi.¹⁶⁴

3) “Sizi karanlıklardan aydınlığa çıkarmak için”, yani sapıklıktan hidâyete çıkarmak için demektir. Bunun anlamı; hidâyet üzerine sâbit kılmak demektir. Çünkü onlar bu âyete muhatap oldukları zaman, zaten hidâyet üzerine idiler.

“Allah mü'minlere çok merhametlidir.” ifâdesi Allah (c.c) mü'minlere olan rahmetini haber vermektedir. O mü'minleri hak yola hidâyet etmek sûretiyle dünyada onlara rahmetle muamele eder ve kıyâmet günü Allah'ın azâbından onları emin kılar. Kıyâmet günü cennete girdikten sonra Allah'ın kendilerini selâmlaması "selâm", yani Allah'ın azâbından selâmette olun şeklindedir. Zayıf bir görüşe göre: Ölüm anında ve ruhun kabzedilmesi esnasında selâmlanırlar.¹⁶⁵

2.4.10. Onuncu Konu: Cinsi Münasebetten Önce Boşanmış Kadının İddeti

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ فَمَا لَكُمْ عَلَيْهِنَّ مِنْ عِدَّةٍ تَعْتَدُونَهَا فَمَنْعُوهُنَّ وَسَرَخُوهُنَّ سَرَاحًا جَمِيلًا (49)

“Ey imân edenler! Mü'min kadınları nikâhlayıp da henüz zifafa girmeden onları boşarsanız, onları sayacağınız bir iddet süresince bekletme hakkınız yoktur. O hâlde onları (bir bağışla) memnun edin ve onları güzel bir şekilde serbest bırakın.”

2.4.10.1. Âyetlerin Tefsiri

49) يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمْسُوهُنَّ Ey Allah'a imân edenler ve dinîn emirleri ile amel edenler! Mü'min hanımlara nikâh akdi yaptığınız, sonra da kendilerini cinsi münasebetten önce boşadığınız zaman ister ay olarak olsun ister temiz kalma sûresi olsun, sizin onların üzerinde iddet sayma hakkınız yoktur. Onların rahimlerinin temiz olup olmadığını bilmek için yapılan bir uygulamadır bu. Fakat sizin bir beraberliğiniz olmadığı için buna gerek yoktur. Boşanmadan dolayı kırılan kalplerini hoş tutmak için kendilerine, zenginliğinize göre

¹⁶⁴ Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 22: 43.

¹⁶⁵ Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 22: 44.

malınızdan verin. Boşadığınız hanımları, herhangi bir sıkıntı vermeden ailelerine gönderin.¹⁶⁶

2.4.10.2. Âyetten Çıkarılan Hüküm ve Hikmetler

1) Cinsi münasebetten önce, boşanan kadının Kur'ân'ın âyeti ve ümmetin icmâsı ile bekleyeceği iddet yoktur. Eğer cinsi münasebet olmuşsa, boşanmış kadının icma ile iddet bekleme mecburiyeti vardır.

Fıkıh âlimlerince meşhur olan görüşe göre, iddet sadece kul hakkı ile ilgili olmayıp hem Allah'ın hakkı hem de kul hakkı ile ilgilidir. Zira nesillerin karıştırılması sûretiyle meydana gelecek sıkıntının engellenmesi Allah'ın da hakkıdır. Boşayan, iddeti kaldırdığı zaman, iddet düşmez. Çünkü o, nasslar ile sâbittir. Dinen iddet; rahminin hamilelikten uzak olduğunu bilmek için, ya da Allah'a kulluk etmek için yahut ölen kocaya ağıt yakmak için boşanan kadının beklediği müddettir.

2) "Nikâh" kelimesinin sadece nikâh akdi için kullanılması: Bu hususta Kur'ân'da bu âyetten daha açık bir âyet yoktur. Âlimler burada nikâhtan muradın, nikâh akdi olduğunda ittifâk etmişlerdir. Allah'ın kitabında "nikâh" lafzı sadece nikâh akdi manâsında kullanılmıştır. Nikâhın hakiki manâsı aslında cinsî münâsebettir. Fakat Kur'ân'ın edebî esâslarından biri, cinsi münasebet ve cimânın; mülâmese (dokunmak), mümasse (temas etmek), kurban (yaklaşmak), tegaşşî (kaplamak), ityan (gelmek) lafızlarıyla kinaye olarak belirtilmesidir. İçkinin günah işlemeye sebep olduğu için "günah" diye adlandırılması gibi; nikâha giden yol olduğu için nikâh akdi, nikâh diye adlandırılmıştır.¹⁶⁷

3) Cinsi münasebetten önce kadını, boşamanın mubâh oluşu: Bu âyet; Kur'ân'daki: "Boşanan kadınlar, kendi kendilerine üç hayız müddeti beklerler." (Bakara, 2/228) âyetini ve "Âdetten kesilen kadınlarınızın iddetinde şüphe ederseniz bilin ki onların iddeti üç aydır." (Talak, 65/4) âyetlerdeki hükme istisnâ edilerek husûsleştirilmiştir.

4) Cenâb-ı Hakk'ın "el-Mü'minat" ifâdesi mü'minlerin genellikle mü'min hanımlarla evlendikleri için kullanılmıştır. Ancak evlenmenin ittifâkla mubâh olması

¹⁶⁶ Suyûtî, *Tefsirü'l-Celâleyn*, 557; Heyet, *Tefsirü'l-Muyesser*, 424.

¹⁶⁷ Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 22: 54.

konusunda mü'mine ve Ehl-i Kitap kadın arasında hüküm hususunda hiçbir fark yoktur.¹⁶⁸

5) İçlerinde İmâm Şafî ile İmâm Ahmed b. Hanbel'in de bulunduğu âlimlerin çoğunluğu âyetteki: "Mü'min hanımlarla evlenip de sonra onları boşadığınız zaman" âyetini, (sümme) kelimesi kullanılması sebebiyle, boşamanın ancak nikâhtan sonra olacağına, nikâhtan önce boşama olmayacağına delil olarak getirmişlerdir.¹⁶⁹

6) Hasan el-Basrî ve Ebû'l-Âliye "O kadınlara boşanma bedellerini verin." âyetinin zahirini, cinsi münasebetten önce boşanan kadın için mehir belirlense de belirlenmesede, boşanma bedeli verilmesinin vâcib olduğuna delil getirmişlerdir. "Boşanan kadınların örfе göre boşanma bedeli alma hakları vardır. Bu takvâ sahipleri üzerine bir borçtur." (Bakara, 2/241) âyetini bu görüşü desteklemektedir.¹⁷⁰

Bu aynı zamanda Şafîilerin görüşüdür. Fakat onlar kendisi için mehir belirlenen ve cimadan önce boşanmış olan kadını, bundan istisnâ etmektedirler. Zira onun sadece "yarım mehir" hakkı vardır. Boşanma bedeli sünnettir, müstehaptır. Delilleri Cenâb-ı Hakk'ın "Eğer kadınlara mehir takdir ettiğiniz hâlde onlara dokunmadan boşarsanız takdir ettiğiniz mehrin yarısı (onların hakkıdır.)" (Bakara, 2/237) âyet-i kelimesidir. Zira bu âyette müt'a boşanma bedeli zikredilmemiştir. Said b. Müseyyeb diyor ki: "Bu âyet: "Onlara boşanma bedeli verin" şeklindeki Ahzâb âyetini nesh etmektedir."¹⁷¹

Hanefîler ve Hanbelîler; kendisi için mehir takdir edilmemiş olan boşanmış kadına, boşanma bedeli verilmesi vâciptir, bunun dışındaki kadın için sünnettir, görüşündedirler. Bunların delili şu âyettir: "Kadınlara yaklaşımdan ve onlara mehir takdir etmeden boşarsanız, sizin için bir sorumluluk yoktur. Bu durumda zengin kendi imkânına göre, fakir de kendi imkânına göre usûlüne uygun bir şekilde olmak üzere boşadığınız kadınlara faydalanacakları bir şeyler verin. Bu iyiliksever kimseler üzerine bir borçtur." (Bakara, 2/236).¹⁷²

Malikîler boşanma bedelini (mut'a), boşanan her kadın için müstehap bir sünnet olarak kabul etmişlerdir. Çünkü onlar "Usûlüne uygun bir şekilde

¹⁶⁸ Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 22: 54.

¹⁶⁹ Cessâs, Ahmed b. Ali er-Râzî, *Ahkâmü'l-Kur'an*, thk. Abdüsselam Muhammed Ali Şâhîn, 1. bs. (Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994), 3: 364; Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 22: 56.

¹⁷⁰ Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 22: 57.

¹⁷¹ Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 22: 56-57.

¹⁷² Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 22: 58.

faydalanacakları bir şeyler verin. Bu iyiliksever kimseler üzerine bir borçtur." (Bakara, 2/236) âyetinin açık manâsından dolayı, müt'a hakkında zikredilen emirlerin tamamını, mendûp ve müstehap manâsına almışlardır.

Kısaca, Bakara âyetiyle Ahzâb âyeti arasında ilk bakışta çelişki varmış gibi görünmektedir. Bazı âlimler Bakara âyetinin Ahzâb âyetini tahsis ettiği, ya da umumunu neshettiği şeklinde kabul ederek bu çelişkiyi kaldırmışlardır. Buna göre manâ, kendilerine nikâh akdinde mehir takdir edilmeyen kadınlara müt'a (boşanma bedeli) verin, şeklinde olmaktadır. Hanefilerin ve Şâfîilerin görüşü budur.¹⁷³

7) Müt'a (boşanma bedeli), tam bir elbisedir. Buhârî, Sehl b. Sa'd ve Ebî Üseyd (r.a)'den gelen bir nakilde şöyle demektedir: "Hz. Peygamber (s.a.v) Ümeyme bt. Şerâhîl ile evlendi. Ümeyme, Hz. Peygamber (s.a.v)'in yanına girince, Hz. Peygamber (s.a.v) ona elini uzattı. Ümeyme bu durumdan pek hoşlanmamıştı. Ebî Üseyd'e, Ümeyme'ye iki razikî elbisesi almasını (ve bu şekilde ailesine geri göndermesini) emretti.¹⁷⁴

2.4.11. On birinci Konu: Allah'ın Hz. Peygamber'e Evlenme Hususunda Helâl Kıldığı Hanımlar

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَحَلَّلْنَا لَكَ أَزْوَاجَكَ اللَّاتِي آتَيْتَ أُجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ مِمَّا أَفَاءَ اللَّهُ عَلَيْكَ وَبَنَاتِ عَمَّاتِكَ وَبَنَاتِ خَالَكَ وَبَنَاتِ خَالَاتِكَ اللَّاتِي هَاجَرْنَ مَعَكَ وَامْرَأَةً مُؤْمِنَةً إِنْ وَهَبَتْ نَفْسَهَا لِلنَّبِيِّ إِنْ أَرَادَ النَّبِيُّ أَنْ يَسْتَنْكِحَهَا خَالِصَةً لَّكَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ قَدْ عَلِمْنَا مَا فَرَضْنَا عَلَيْهِمْ فِي أَزْوَاجِهِمْ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ لِكَيْلَا يُغْنِيَكَ عَلَيْكَ حَرْجٌ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا (50)

تُرْجِي مَنْ تَشَاءُ مِنْهُنَّ وَتُؤْوِي إِلَيْكَ مَنْ تَشَاءُ وَمَنْ ابْتِغَيْتَ مِمَّنْ عَزَلْتَ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكَ ذَلِكَ أَدْنَى أَنْ تَقْرَءَ أَعْيُنُهُنَّ وَلَا يَحْزَنَّ وَيَرْضَيْنَ بِمَا آتَيْتَهُنَّ كُلَّهُنَّ وَاللَّهُ يَعْلَمُ مَا فِي قُلُوبِكُمْ وَكَانَ اللَّهُ عَلِيمًا حَلِيمًا (51) لَا يَحِلُّ لَكَ النِّسَاءُ مِنْ بَعْدُ وَلَا أَنْ تَبَدَّلَ بِهِنَّ مِنْ أَزْوَاجٍ وَلَوْ أَعْجَبَكَ حُسْنُهُنَّ إِلَّا مَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ ۗ وَكَانَ اللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ رَقِيبًا (52)

50)Ey Peygamber! Mehirlerini verdiğin hanımlarını, Allah'ın sana ganimet olarak verdiği ve elinin altında bulunan cariyeleri, amcanın, hâlanın, dayının ve teyzenin seninle beraber göç eden kızlarını sana helâl kıldık. Bir de Peygamber kendisiyle evlenmek istediği takdirde, kendisini Peygamber'e hibe eden mü'min

¹⁷³ Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 22: 58.

¹⁷⁴ Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 22: 59.

kadını, diğer mü'minlere değil, sırf sana mahsus olmak üzere (helâl kıldık). Kuşkusuz biz, hanımları ve ellerinin altında bulunan cariyeleri hakkında mü'minlere neyi farz kıldığımızı biliriz. (Bu hususta ne yapmaları lâzım geldiğini onlara açıkladık) ki, sana bir zorluk olmasın. Allah bağışlayandır, merhamet edendir. 51. Onlardan dilediğini geriye bırakır, dilediğini de yanına alırsın. Bıraktığın hanımlarından arzu ettiğini tekrar yanına almanda, senin üzerine bir günah yoktur. Böyle yapman onların mutlu olmalarına, üzülmemelerine ve hepsinin, senin verdiklerine razı olmalarına daha uygundur. Allah, kalplerinizde olanı bilir. Allah hakkıyla bilendir, hâlîmdir. 52. Bundan sonra artık başka kadınlarla evlenmen, elinin altında bulunan cariyeler hariç, güzellikleri hoşuna gitse bile, bunların yerine başka hanımlar alman sana helâl değildir. Allah her şeyi gözetler.

2.4.11.1. Âyetlerin Sebeb-i Nüzûlü

(يا أيها النبي إنا أحلنا لك) Âyetinin Sebeb-i Nüzûlü:

Tirmizî'nin "hâsen", Hâkim'in "sahîh" dediği, İbn Abbâs kanalıyla nakledilen bir rivâyette Ümmü Hanî bt. Ebî Tâlib'den şöyle aktarılmaktadır: “Resûlullâh (s.a.v) bana evlilik talebinde bulundu. Ben mazeret beyân ettim. O da beni mazur gördü. Bunun üzerine Allah (c.c): “Ey peygamber! Mehirleri verdiğin hanımlarını...” âyetini indirdi. Buna göre ben ona helâl olmuyordum. Çünkü ben hicret etmedim.”¹⁷⁵

(ترجي من تشاء) Âyetinin Sebeb-i Nüzûlü

Buhârî ve Müslim'in rivâyet ettiği hadiste; Hz. Âişe: “Bir kadın kendisini bağışlamaktan utanmıyor mu?” diyordu. Bunun üzerine Allah (c.c): “Hanımlarından dilediğini geri bırakır, dilediğini yanına alabilirsin.” âyetini indirdi. Hz. Âişe: “Görüyorum ki Rabbin senin arzunu derhâl gerçekleştiriyor” dedi.¹⁷⁶

(لا يحل لك النساء من بعد) Âyetinin Sebeb-i Nüzûlü

İbn Sad'ın aktardığı bir hadiste, İkrime şöyle rivâyet eder: “Hz. Peygamber (s.a.v) hanımlarını Allah ve Resûlü hususunda muhayyer kılınca, Allah (c.c), “Artık bundan sonra senin için...” âyetini indirdi.”¹⁷⁷

¹⁷⁵ Suyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 6: 628.

¹⁷⁶ Buhârî, *Sahihu'l-Buhârî*, “en-Nikâh” 9: 164; Müslim, *Sahihu Müslim*, Hadis no: 1464, 2: 1085-1086.

¹⁷⁷ İbn Hâcer, *Fethu'l-Bârî*, thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, (Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1379), 8: 526.

2.4.11.2. Âyetlerin Tefsiri

50) يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَحْلَلْنَا لَكَ أَزْوَاجَكَ اللَّاتِي آتَيْتَ أُجُورَهُنَّ وَمَا مَلَكَتْ يَمِينُكَ Ey Nebî!

Biz ücretlerini (mehirlerini) verdiği hanımları sana helâl kıldık. Yani Allah, ganimet mallarından aldığı cariyeleleri sana mubâh kıldı. Seninle birlikte Mekke'den Medine'ye hicret eden amca kızları, hâla kızları, dayı kızları ve teyze kızlarını sana helâl kıldık. Ayrıca, eğer evlenmeyi dersen, mehirsiz olarak kendisini sana hibe eden mü'min kadını da nikâhlaman, sana helâldir. Bu şekilde mehirsiz hibe nikâhı, sadece Hz. Peygamber'e özeldir. Ümmetten diğer kişilere câiz değildir. Mü'min erkeklere eşleri konusunda dört eş sınırını aşmalarının câiz olmadığı bilinmektedir. Aynı sınır, cariyeler hususunda konulmamıştır. Onlar herhangi bir sayı ile sınırlı olmaksızın, cariyelerinden faydalanırlar. Senin için zorluk ve sıkıntı olmasın diye, senin dışında başkaları için mubâh olmayan şeyleri, sana mubâh kıldık. Allah kullarından tövbe edenlere karşı, merhametli ve bağışlayıcıdır.¹⁷⁸

51) تُرْجِي مَنْ تَشَاءُ مِنْهُنَّ وَتُؤْوِي إِلَيْكَ مَنْ تَشَاءُ وَمَنِ ابْتَغَيْتْ Ey Peygamber!

Onlardan (zevcelerinden) dilediğini nöbetinden ircâ' eder, geri bırakır, yani onunla gecelemezsin. Onlardan dilediğini de yanına alırsın, kendine katarsın ve onunla gecelersin. Kendilerini sıraya koymaktan beri tuttuğun kadınlardan arzu ettiğin istediğin varsa, onu arzu etmen konusunda üzerinde bir vebal yoktur. Bu muhayyer oluşun, onların gözlerinin aydın olup, üzülmemelerine ve kendilerine verdiği sözü edilen; şahsının muhayyer olduğu uygulama ile hepsinin hoşnut olmalarına en elverişli, en yakın yoldur. Senin üzerine vâcip olan bir şeyi terk etmeyeceğini ve cimrilik yapmayacağını, hanımların da bilir. Ey erkekler! Allah (c.c), kadınlar konusunda kalplerinizde bulunanı ve onların bir kısmına olan meylinizi bilir. Yüce Allah kullarının amellerini en iyi bilendir. O'na hiçbir şey gizli kalmaz. Tövbe ederler diye, onları cezâlandırma konusunda acele etmediğinden dolayı Allah hilm sahibidir.¹⁷⁹

52) لَا يَحِلُّ لَكَ النِّسَاءُ مِنْ بَعْدُ Bundan sonra, senin koruman altındaki

eşlerinden başka kadınlar sana helâl olmaz. Meselâ onların tamamını yahut bir kısmını boşayıp, boşadığın kadının yerine bir başkasını nikâhlaman sûreti ile onları başka zevcelerle değiştirmen de olmaz. Velew ki, güzellikleri hoşuna gitmiş olsun.

¹⁷⁸ Suyûtî, *Tefsirü'l-Celâleyn*, 558.

¹⁷⁹ Heyet, *Tefsirü'l-Muyesser*, 425.

Fakat; sahip olduğun cariyeler müstesnâ! Bunlar sana helâldir, Yüce Allah, her şeyi muhâfaza eden Hafîz'dir. Bu hüküm; mü'minlerin annelerinin fazîletine işârettir. Çünkü onları boşamak ve üzerlerine evlenmek de yasaklanmıştır.¹⁸⁰

2.4.11.3. Âyetten Çıkarılan Hüküm ve Hikmetler

1) Hz. Peygamber'e (s.a.v) bir genişlik olması ve risâleti tebliğ hususunda kendisine kolaylık sağlanması için, dört sınıf kadınla evlenmesi ona mubâh olmuştur. Bu dört sınıf kadın şunlardır:

a) Harâm olanlar dışında, mehirlerini verdiği bütün kadınlar: Bu âlimlerin çoğunluğunun görüşüdür.¹⁸¹

b) Cariyeler, dünyada esir olmanın ya da köle olmanın meşru olduğu bir vâkitle, Hâkimiyet ve galibiyet yoluyla alınan savaş ganimetlerinden Allah'ın, Hz. Peygamber'e (s.a.v) verdiği cariyelerdir.¹⁸²

c) Hz. Peygamber (s.a.v) ile birlikte Mekke'den Medine'ye hicret eden amca, dayı, hâla ve teyze kızları gibi yakın akrabaları: Peygamberimiz (s.a.v)'in yanında beş Kureyşli kadın vardı. Onun yanında dayı ve teyze çocuklarından hiçbir kimse yoktu.¹⁸³

d) Mehirsiz olarak kendi nefislerini Peygamberimiz (s.a.v)'e hibe eden kadınlar. Bunlar dört kişiydi: Meymûne bt. Hâris, Zeyneb bt. Huzeyme Ümmü'l-Mesâkîn el-Ensârîyye, Ümmü Şerîk bt. Câbir ve Havle bt. Hâkim. Fakat kendi nefislerini Hz. Peygamber'e (s.a.v) hibe eden bu kadınlardan hiçbiri, Hz. Peygamber'in (s.a.v) yanında değillerdi. Zira Hz. Peygamber (s.a.v) onlardan hiçbirini kabul etmemişti.

2) Âyette geçen "mü'min bir kadın" ifâdesi daha önce beyân ettiğimiz gibi kâfir bir kadının Hz. Peygamber'e (s.a.v) helâl olmadığına delildir. Cenâb-ı Hakk'ın "Eğer nefisini hibe ederse" ifâdesi, bu nikâhın özel nitelikleriyle bir "muâvaza akdi" olduğuna delildir.¹⁸⁴

Allah'ın: "Eğer Peygamber onu nikâhlamak isterse" ifâdesi hibenin ancak Hz. Peygamber'in (s.a.v) kabulüyle tamamlanacağına delildir. O kabul ederse, o

¹⁸⁰ Şa 'râvî, *Tefsirü's-Şa'râvî*, 19: 12118.

¹⁸¹ Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 22: 69.

¹⁸² Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 22: 70.

¹⁸³ Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 22: 69.

¹⁸⁴ Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 22: 70.

kadın ona helâl olur. Kabul etmezse bu lüzumlu değildir. Nitekim bir adama bir şeyi hibe ettiğin zaman onu kabul etmesi vâcib değildir.

Allah'ın (c.c) "sana mahsus olarak" ifâdesi hibe lafzıyla yapılan nikâhın geçerli olmasının Hz. Peygamber'in (s.a.v) husûsîyetlerinden olduğuna, nikâh hibesinin Hz. Peygamber'den (s.a.v) sonra hiçbir kimseye helâl olmadığına ve hiçbir kadının nefsinin bir adama hibe etmesinin helâl olmadığına delildir. Bu âlimlerin cumhurunun görüşüdür.

Hanefiler ve Malikîler şöyle demişlerdir: Hz. Peygamber'den (s.a.v) başkaları için hibe lafzıyla nikâh geçerlidir. Bu durumda akitte tesmiye edilen mehir kadının hakkıdır, hiçbir şey tesmiye edilmemişse, mehr-i misil kadının hakkıdır. Mufavaza; kadının cinsi münasebetten önce mehir talep etmesi, cinsi münasebetten sonra da mehr-i misil talep etmesi hakkıdır.

İhtilâfın kaynağı "Bu (hüküm) mü'minlerden ayrı olarak, sadece sana mahsustur." (Ahzâb, 33/50) âyetinin manâsı konusundadır. Bir grup âlim, bu husûsîyetin Hz. Peygamber (s.a.v) için hibe lafzıyla nikâhın geçerli olması konusunda olduğu görüşüne varmışlardır. "Peygamber onu nikâhlamak isterse" ve "kadın nefsinin Peygamber'e hibe ederse" âyetleridir. Bu, cumhurun görüşüdür.¹⁸⁵

3) İbnü'l-Arabî ve Kurtubî bu husûsîyet münasebetiyle, Allah'ın, Resûlü'ne hâs kıldığı; farz, harâm, mubâh gibi dindeki bazı hükümleri zikretmişlerdir. Başkalarına farz kılınmayan bazı şeyler, Hz. Peygamber'e (s.a.v) farz kılınmış, başkalarına harâm olmayan bazı davranışlar ona harâm kılınmış, başkalarına mubâh olmayan bazı şeyler ona mubâh kılınmıştır.¹⁸⁶

4) Hanımlar arasında geceleri kalma sırasını bölüştürme ve bu taksimi terk etme hususunda kendisine bir genişlik ile izin verilerek bu durum ona mubâh kılınmıştır. O, hanımları arasında muhayyer idi. Bununla birlikte Peygamberimiz (s.a.v) hanımlarının gönüllerini almak için ve onları lâyük olmadıkları duruma götüren kıskançlıklardan korumak için, kendisine farz olmadığı hâlde hanımları arasında geceleri taksim ediyordu. Bu, zikredilen âyette ifâde edilen ibareden çıkarılacak manâların en doğrusudur.¹⁸⁷

¹⁸⁵ Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 22: 71.

¹⁸⁶ Cessas, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 3: 1549-1553; Kurtubî, *el-Câmi 'u li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 14: 211-213

¹⁸⁷ Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 22: 74.

5) Cenâb-ı Hakk'ın: "Bu, (Peygamber'in) hanımlarının gözlerinin aydın olması (sevinmeleri) için en elverişli yoldur." âyeti Peygamberimizin geceleri taksimde muhayyer kılınmasının hikmetini beyân etmektedir.¹⁸⁸

6) Erkek, hanımları arasında her birine bir gün ve bir gece olmak üzere adâletli olmak zorundadır. Kadının hastalığı ve hayızlı olması onun hakkını düşürmez. Erkeğin, kadının günü ve gecesinde onun yanında kalması gerekir. Yine kocanın hanımları arasında sağlığında davrandığı gibi kendi hastalığında da adâletli olması gerekir. Ancak hareketten aciz kalması müstesnâ. O durumda hastalığın ağırlaştığı yerde kalır.¹⁸⁹

2.4.12. On ikinci Konu: Hz. Peygamberin Evine Girerken İzin İstemek

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَى طَعَامٍ غَيْرٍ نَاظِرِينَ إِنَاهُ
وَلَكِنْ إِذَا دُعِيتُمْ فَادْخُلُوا فَإِذَا طَعِمْتُمْ فَانْتَشِرُوا وَلَا مُسْتَأْنِسِينَ لِحَدِيثٍ إِنَّ ذَلِكُمْ كَانَ يُؤْذِي النَّبِيَّ
فَيَسْتَحْيِي مِنْكُمْ وَاللَّهُ لَا يَسْتَحْيِي مِنَ الْحَقِّ وَإِذَا سَأَلْتُمُوهُنَّ مَتَاعًا فَاسْأَلُوهُنَّ مِنْ وَرَاءِ حِجَابٍ ذَلِكُمْ
أَطْهَرُ لِقُلُوبِكُمْ وَقُلُوبِهِنَّ وَمَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا أَنْ تُنْكِحُوا زُوجَهُ مِنْ بَعْدِهِ أَبَدًا إِنَّ
ذَلِكُمْ كَانَ عِنْدَ اللَّهِ عَظِيمًا (53) إِنْ تُبْدُوا شَيْئًا أَوْ تُخْفُوهُ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا (54) لَا
جُنَاحَ عَلَيْهِنَّ فِي آبَائِهِنَّ وَلَا أَبْنَائِهِنَّ وَلَا إِخْوَانِهِنَّ وَلَا أَبْنَاءَ إِخْوَانِهِنَّ وَلَا أَخَوَاتِهِنَّ وَلَا نِسَائِهِنَّ
وَلَا مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُنَّ وَاتَّقِينَ اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ كَانَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدًا (55)

53. Ey imân edenler! Siz, bir yemeğe çağırılmadıkça, zamanını gözetmeksizin, Peygamber'in evlerine girmeyin. Ancak davet edildiğiniz vâkit girin. Yemeği yediğinizde hemen dağılın, sohbeta dalmayın. Çünkü bu hareketiniz Peygamber'i üzmemekte, fakat o (size bunu söylemekten) utanmaktadır. Ama Allah, hakkı söylemekten çekinmez. Peygamber'in hanımlarından bir şey istediğiniz zaman perde arkasından isteyin. Bu hem sizin kalpleriniz, hem de onların kalpleri için daha temiz bir davranıştır. Sizin Allah'ın Resûlünü üzmeniz ve kendisinden sonra onun hanımlarını nikâhlananız asla câiz olamaz. Çünkü bu, Allah katında büyük (bir günah) tır. 54. Bir şeyi açığa vursanız da gizleseniz de şüphe yok ki Allah, her şeyi gâyet iyi bilmektedir. 55. Onlara (Peygamber'in hanımlarına) babaları, oğulları, kardeşleri, kardeşlerinin oğulları, kız kardeşlerinin oğulları, kadınları (mü'min

¹⁸⁸ Zühaylî, et-Tefsirü'l-Münîr, 22: 74-75.

¹⁸⁹ Zühaylî, et-Tefsirü'l-Münîr, 22: 75.

kadınlar) ve ellerinin altında bulunan cariyelerinden dolayı bir günah yoktur. (Ey Peygamber hanımları!) Allah'tan korkun; şüphesiz Allah, her şeye şahittir.

2.4.12.1. Âyetlerin Sebeb-i Nüzûlü

“Ey imân edenler! Peygamberin evlerine...” âyetinin (53. âyet) nüzûl sebebi ile ilgili olarak İmâm Ahmed, Buhârî, Müslim, İbn Cerîr, Beyhakî ve İbni Merdüveyh’in Enes b. Malik (r.a)’den rivâyet ettiklerine göre; Peygamberimiz (s.a.v) Zeyneb bt. Cahş ile evlenince ashâbı çağırdı. Ashâb-ı Kirâm yemek yediler. Sonra da konuşmaya oturdular. Ayağa kalkar gibi davranınca onlar kalkmadılar. Peygamberimiz (s.a.v) bunu görünce kalktı, topluluktan da bazıları kalktılar. Üç kişi oturdu. Sonra onlar da kalktılar. Ben geldim, Peygamberimiz’e (s.a.v) üç kişinin de kalktığını bildirdim. Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.v) gelip içeri girdi. Ben de içeri girmek için gittim. Benimle onun arasına perde çekildi. Cenâb-ı Hak "Ey imân edenler! Peygamber’in evlerine ... girip de" mealindeki 53. âyeti indirdi.¹⁹⁰

Tirmizî’nin Enes’ten rivâyet edip "hasendir" dediği hadis-i şerifte Enes anlatıyor: "Resûlullâh (s.a.v) ile beraberdim. Zifâfa gireceği hanımının kapısına geldi. O anda orada bir grup insan vardı. Bunun üzerine Peygamberimiz (s.a.v) gidip sonra tekrar geldi, bu grup çıkmıştı. Peygamberimiz içeri girdi. Benimle kendisi arasında perde indirdi. Bu durumu Ebû Talha’ya anlattım. Ebû Talha: “Eğer durum senin söylediğin şekilde ise bu konuda mutlaka bir şey nâzil olacaktır, dedi. Bunun üzerine hicâp âyeti nâzil oldu.”¹⁹¹

Âyetin iniş sebebi yemek yeme, Hz. Peygamber’in eşi Zeyneb’in yanında düşün yemeğinde oturma âdâbı konusundadır.

Hicâp âyetinin iniş sebebi ise Hz. Zeyneb’in evinde Hz. Peygamber’i (s.a.v) rahatsız edecek kadar oturulmasıdır.

2.4.12.2. Âyetlerin Tefsiri

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَدْخُلُوا بُيُوتَ النَّبِيِّ إِلَّا أَنْ يُؤْذَنَ لَكُمْ إِلَى طَعَامٍ غَيْرَ نَاظِرِينَ إِنَاهُ (53)

Ey Allah’a imân edip onun koyduğu kuralları uygulayanlar! Peygamberin evlerine girmeyin! Ancak yemeğe davet edildiğinizde girmenize izin verilmiştir. Bu durumda girebilirsiniz. Ayrıca onun pişmesini beklemeyin. Fakat çağrıldığınız vâkit girin.

¹⁹⁰ Buhârî, *Sahihu'l-Buhârî*, “en-Nikâh”, Bâbu'l-Velîme Hakkun, 9: 230.

¹⁹¹ Tirmizî, *Sünen'üt-Tirmizî*, Kitâbu Fedâilî'l-Kur'an, Bâbu Suretu'l-Ahzâb, Hadis no: 3217, 5: 209.

Yemeği yediğinizde de hemen dağılın. Birbirinizden dinleyeceğiniz sözlere kulak vermek için dahi beklemeyin. Çünkü bu bekleyişiniz, Peygamber'e sıkıntı veriyor; fakat O, çıkmanızı istemeyi söylemekten utanıyordu. Ama yüce Allah gerçekten, sizi çıkartmaktan utanmaz. Yani onu beyân etmeyi terk etmez. Hem o kadınlardan yani Peygamberin eşlerinden, kap kaçak vs. bir şey istediğiniz zaman, perde arkasından isteyin, onları gözlerinizle görerek yani yüz yüze istemeyin. Böyle yapmanız hem sizin kalpleriniz hem de onların kalpleri için töhmet altında bırakan kötü düşüncelerden daha temizdir. Böyle yaparsanız; şeytân sizin ve onların kalplerine bir vesvese vermeye, kötü bir şeyi süslemeye imkân bulamaz. Ey mü'minler! Sizin konuşmaya dalarak Peygamber'in evinde kalıp, Ona eziyet vermemeniz gerekir. Ölümünden sonra da zevcelerini de ebedîyyen nikâh edemezsiniz! Çünkü onlar mü'minlerin anneleridir. Hiçbir kimsenin de annesiyle evlenmesi câiz olmaz. Böyle yapmanız, yüce Allah katında pek büyük bir günah olmaktadır.¹⁹²

54) *Amellerinizden bir şeyi açığa vursanız da içinizde gizleseniz de şüphesiz ki Allah her şeyi çok iyi bilir. O'na amellerinizden ve başka şeylerden hiçbir şey gizli kalmaz. Amellerinizden hayıra hayır olarak, şerre de şer karşılığını verir.*¹⁹³

55) *"Mü'min hanımların; babalarına, oğullarına, kardeşlerine, erkek ve kız kardeşlerinin oğullarına hicâp olmaksızın görünmeleri ve konuşmalarında günah yoktur. Mü'minlerin hanımlarına ve sahip oldukları kölelere de hicâpsız konuşmalarında hiçbir günah yoktur. Ey mü'min hanımlar! Emrolduğunuz şeylerde ve yasakladığı şeyler hakkında Allah'tan korkun. Şüphesiz ki Allah, sizin ortaya koyduğunuz ve sizden sadır olan her şeye şahittir.*¹⁹⁴

2.4.12.3. Âyetten Çıkarılan Hüküm ve Hikmetler

1- Hz. Peygamber'in (s.a.v) evine izni alınmaksızın girmek câiz değildir. Yemek vb. sebepler dışında girmek harâmıdır. Âyetin zahirî manâsı, ev sahibine eziyet verdiği durumda; davetlinin yemek yedikten sonra eğer kalması ev sahibini rahatsız ediyorsa, beklemesinin harâm olduğu şeklindedir. Bu yasağın içine, diğer

¹⁹² Zühaylî, *Tefsirü'l-Vasît*, 3: 2082.

¹⁹³ Makdisî, *Fethurrahmân fi Tefsiri'l-Kur'ân*, 5:385; Şa 'râvî, *Tefsirü's-Şa'râvî*, 19: 12137.

¹⁹⁴ Heyet, *Tefsirü'l-Muyesser*, 426.

mü'minlerin evleri de girmektedir. Dolayısıyla bu evlere yemeği beklemek için, yemekten önce girmek câiz olmayıp sadece yeme esnasında izin alarak girmek câizdir.¹⁹⁵

2- 'Yemeği yiyince de hemen dağılın.' âyetine dayanarak; yemek yeme vb. bittikten sonra, yani asıl amacın gerçekleşmesinden sonra evden ayrılıp dağılmak gerekir. Âyette bu emirle kast edilen şey; yemekten asıl amacın bitmesi durumunda evden çıkma zorunluluğudur. Bunun delili şudur; izinsiz giriş, sadece yemek için câizdir, bunun dışında harâmıdır. Yemek sona erince bu mubâh olan sebep ortadan kalkmış olur ve harâm olma hükmü geri döner.

3- Cenâb-ı Hakk'ın "Peygamberin evleri" ifâdesi, evin erkeğe ait olduğuna delildir. Bu âyetle, bu hüküm ortaya konulmaktadır. Zira; Allah (c.c) "ev"in sahibi olarak Hz. Peygamber'i söylemektedir. Yani erkeğe izafe etmektedir. "Ey Peygamber'in hanımları! Evlerinizde okunan Kur'ân'ı zikredin." (Ahzâb, 33/34) âyetinde evlerin kadınlara nispet edilmesi ise, mahalle yapılan nispettir, sahibi olduklarını göstermez. Bunun delili, buradaki iznin Hz. Peygamber'e (s.a.v) ait olmasıdır. Yani izin, ev sahibinin hakkıdır.¹⁹⁶

Hz. Peygamber'in (s.a.v) hanımlarının onun hayatında ve ölümünden sonra, sahipleri olmaksızın, onun evlerinde kalmaları, doğru olan görüşe göre haklarıdır. Çünkü bunlar; günlük nafakaları gibi Resâlullâh'ın (s.a.v) hanımları için ayırdığı evlerdir. Nitekim Resâlullâh (s.a.v); İmâm Ahmed, Buhârî, Müslim, Ebû Davûd, Tirmizî ve Nesaî'nin Hz. Ömer ve Hz. Osman'dan rivâyet ettikleri şu hadis-i şeriflerinde hanımlarının nafakalarını istisnâ kılmıştır: "Benim mirâsçılarım dinâr ve dirhemi paylaşmazlar. Ailemin nafakasından ve memurlarımın maaşları dışında bıraktığım mal sadakadır."

Hz. Peygamber'in (s.a.v) hanımlarının; evlerini, mirâsçılara mirâs bırakmamaları da buna delildir. Bu evler onların mülkleri olsaydı, hiç şüphesiz mirâsçılara onlara varis olurlardı. Mirâsçı olmamaları bu evlerin onların mülkü olmadığına delildir. Bu evler, sadece hayatları boyunca oturdukları yerler olmuştur. Vefât ettikleri zaman da evleri, Müslümanların hepsinin istifâdesini kapsayan Mescid-i Nebevî'ye ilâve edilmiştir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v)'in hanımlarına

¹⁹⁵ Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 22: 89-90.

¹⁹⁶ Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 22: 90.

ait nafakalar, Res lull h (s.a.v)'in mir sına katıldı. Dolayısıyla bu malın aslına ilâve edildi. Sonunda; bütün Müslümanların yararlanması için harcandı.¹⁹⁷

4- ‘‘Ancak davet edildiğiniz zaman girin.’’ âyeti Hz. Peygamber (s.a.v)'in evine giriş vaktini, izinli olmak ve edeple girmekle sınırlamaktadır. İbnü'l-Arabî diyor ki: ‘‘Bu cümle Őunu kastetmektedir; ancak davet edildiğiniz ve girmenize izin verildiği zaman girin, Şeklindedir. Aksi takdirde; sadece davet olunmak, eve giriş için yeterli bir izin değildir.’’¹⁹⁸

5- ‘‘Yemeği yiyince de dağılın.’’ âyeti, yemeğin bitiŐinden sonra, evden çıkıŐın gerekli olduğu meselesinin dışında, ayrıca mis firin kendi malından yemeyip ev sahibinin malından yediğine delildir.  unk ;  yet ‘‘yemeği yiyince de dağılın’’ demekle, mis fire yemekten daha fazla bir hak tanımamakta, yemeği ondan başkasına nisbet etmemekte ve böylece mülk asıl sahibinde kalmaktadır.

6- ‘‘Orada sohbeta dalmayın’’ âyeti, yemekten sonra, sohbet etmek üzere evde kalmanın istenilen bir Şey olmadığına ve uygulanması gerekli bir edep olduğuna delildir.

7- ‘‘Allah, hakkı söylemekten  ekinmez.’’ Yani hakkı beyân edip ortaya koymaktan çekinmez, âyeti dinin hükümlerinin bilinmesi, açıklanmasında utanmamanın gerekliliğine delildir.¹⁹⁹

9- ‘‘Onlardan perde arkasından isteyin.’’ Bu  yet ortaya çıkan bir ihtiyaç için, ya da kendilerinden fetva istenilen bir mesele için, Peygamberimiz (s.a.v)'in hanımlarından istekte bulunmaya, Allah'ın izin verdiğine delildir. Bu hükme, man  itibariyle bütün kadınlar girmektedir. Kadının kendi aleyhine yapılan Şahitlik, bedeninde bulunan bir hastalık ya da kadının meydana gelen olayı sorması ve cevap anında kadının orada bulunma mecburiyeti gibi önemli durumlar haricinde, vücudundan herhangi bir yerini a ması câiz değildir.²⁰⁰

11- Örtünme; kalbin kötü duygulardan ve kötü düşüncelerden temizlenmesi hususunda hem erkekler hem de kadınlar için çok faydalı bir yoldur. Hic p; kuŐkuyu ortadan kaldırır, s -i zanni uzaklaŐtırır, har mlardan korunma konusunda daha etkilidir. Bu emir; hiçbir kimsenin kendisine helâl olmayan kimseyle, baŐ baŐa

¹⁹⁷ Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 22: 90.

¹⁹⁸ Cessas, *Ahk m 'l-Kur' n*, 3: 1565.

¹⁹⁹ Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 22: 91.

²⁰⁰ Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 22: 91-92.

bulunma hususunda, kendi nefesine güvenmemesi gerektiğine delildir. Zira böyle bir şeyden kaçınmak onun durumu için daha güzel, nefsi için daha koruyucu ve iffetini koruması için daha iyidir.

12- “Sizin Peygamber’e eziyet etmeniz câiz değildir.” âyeti, hükümlerin illetlerinin açıklanmasının, câiz olduğuna işâret etmektedir. Ayrıca illetin açıklanması ve onun tekrarı, dinî hükümlerin istenilen meseleye, arzulanan şeyler konusundaki delilini kuvvetlendirir.²⁰¹

13- Resâlullâh’e (s.a.v) rahatsızlık vermek ya da onun hanımlarıyla evlenmek büyük günahlardandır. Bundan büyük bir günah da yoktur.

14- Allah Taalâ, Hz. Peygamber’in (s.a.v) hanımlarına farz kıldığı hicâp emrinden, soy veya süt yoluyla mahrem olan akrabalarını yani babalar, oğullar, erkek kardeşler, erkek kardeşlerin oğulları, kız kardeşlerin oğulları ve mü’min hanımları istisnâ etti. Bu İbn Abbâs ve Mücâhid’in görüşüdür. Mü’min hanımların, Hz. Peygamber’in (s.a.v) hanımlarına nispet edilmeleri, bu hanımların onların dinî üzere olmaları itibariyledir. Bu Hz. Peygamber’in (s.a.v) hanımlarının, kâfir kadınların yanında örtünmesinin gerekliliğine delildir.²⁰²

15- Allah (c.c) örtünme ve mahremlerin istisnâ edilmesi âyetini takvâ emriyle taçlandırdı. Cenâb-ı Hak sanki şöyle buyurmaktadır: “Bunlarla yetinin, bunları aşma konusunda Allah’tan korkun.” demektedir.²⁰³

2.4.13. On üçüncü Konu: Hz. Peygamber’e Salât Etme Emri

(56) إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا

“Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamber’e salât ediyorlar. Ey imân edenler! Siz de ona salât edin, selâm edin.”

2.4.13.1. Âyetlerin Tefsiri

56) إِنَّ اللَّهَ وَمَلَائِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى النَّبِيِّ Şüphesiz Allah, melekleri yanında Peygamber’e senâ eder. Melekler de ona duâ ederler. Ey Allah’a imân edenler ve O’nun kullarına koyduğu kurallara uyanlar! Siz de ona salât ve selâm edin.²⁰⁴

²⁰¹ Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 22: 92.

²⁰² Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 22: 93.

²⁰³ Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 22: 94.

²⁰⁴ Suyûtî, *Tefsirü'l-Celâleyn*, 559; Heyet, *Tefsirü'l-Muyesser*, 426.

2.4.13.2. Âyetlerden Çıkarılan Hüküm ve Hikmetler

1) Peygamberimiz'e (s.a.v) salavât getirilmesini emreden âyet, onun dünyadaki ve vefâtından sonraki saygınlığını açıklamaya, onun yüce mertebesine ve konumuna işâret etmektedir. Salâtn Allah'tan olması; rahmet ve rızâsına nâil eylemesidir. Salâtn meleklerden olması, duâ ve istiğfâr etmeleridir. Salâtn ümmetten olması ise, duâ etmeleri ve onun emrine hürmet etmeleri anlamına gelir.

2) Allah (c.c) kullarına, Peygamberi Hz. Muhammed'in (s.a.v) saygınlığını ifâde etmek üzere, diğer peygamberlerden farklı olarak, ona salavât getirmelerini emretti. Bu salâtn; ömürde bir defa yapılmasının farz olduğunda, Müslümanın terk etmesinin câiz olmadığı ve her zaman da getirilmesinin sünnet-i müekkelede olduğu konularında, hiçbir ihtilâf yoktur. Bundan ancak, kendisinde hayır olmayan kimseler gâfil olurlar.²⁰⁵

2.4.14. On Dördüncü Konu: Hz. Peygamber'e ve Müminlere Eziyet Etmenin Harâm Olması

إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأَعَدَّ لَهُمْ عَذَابًا مُّهِينًا (57)
(58) وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بَغَيْرِ مَا اكْتَسَبُوا فَقَدْ احْتَمَلُوا بُهْتَانًا وَإِثْمًا مُّبِينًا

57. Allah ve Resûlünü incitenlere Allah, dünyada ve ahirette lânet etmiş ve onlar için horlayıcı bir azâp hazırlamıştır. 58. Mü'min erkeklere ve mü'min kadınlara, yapmadıkları bir şeyden dolayı eziyet edenler, şüphesiz bir iftirâ ve apaçık bir günah yüklenmişlerdir.

2.4.14.1. Âyetlerin Sebeb-i Nüzûlü

Cüveybir, Dahhak'tan aldığı, onun da İbni Abbâs'ın kanalı ile zikrettiği bir rivâyette şöyle diyor: "Bu âyet, Abdullâh b. Übeyy ile onunla birlikte Hz. Âişe'ye iftirâda bulunanlar hakkında nâzil oldu. Peygamberimiz (s.a.v) hutbe okuyup: "Beni inciten ve evinde beni incitenle beraber olan kimse hakkında kim bana mazerette bulunabilir?" dedi ve bunun ardından bu âyet nâzil oldu."²⁰⁶

Başka bir rivâyette; bu âyet, Hz. Ali'ye eziyet eden bazı münâfiklar hakkında nâzil olmuştur.²⁰⁷ Bazı rivâyetlerde geçtiği üzere; ifk ahâlisi hakkında nâzil olmuştur.

²⁰⁵ Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 22: 102.

²⁰⁶ Vâhidî, *Esbâbü'n-Nüzûl*, 420; Suyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 6: 659.

²⁰⁷ Vâhidî, *Esbâbü'n-Nüzûl*, 420; Kurtubî, *el-Câmi 'u li Ahkâmi'l-Kur'an*, 14: 420.

Kadınlar kendilerinden hoşlanmadıkları hâlde bu kadınların peşine düşen zinâkâr kişilerin hakkında nâzil olduğu söylemektedir.

(والذين يؤذون المؤمنين) Âyetinin Sebeb-i Nüzûlü

İbni Abbâs'tan rivâyetle: "Bu âyet, Abdullâh b. Übeyy ile onunla beraber Hz. Âişe'ye iftirâda bulunan bazı kişiler hakkında nâzil oldu. Peygamberimiz (s.a.v) hutbe okuyup: "Beni inciten ve evinde beni incitenle beraber olan kimse hakkında kim bana mazerette bulunabilir?" dedi ve bunun ardından bu âyet nâzil oldu."²⁰⁸

2.4.14.2. Âyetlerin Tefsiri

57. إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ Allah ve Resûlünü, söz veya davranışları ile incitenlere Allah, dünyada ve ahirette lânet etmiş, rahmet dairesinden kovmuştur. Peygamber'e ezâ ederek yaptıklarından dolayı, onlar için ahirette horlayıcı bir azâp hazırlamıştır.²⁰⁹

58. وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ بَغَيْرِ مَا كُتِبُوا Mü'min erkekleri ve kadınları, yapmadıkları bir şeyden dolayı, söz ve fiilleriyle ezaya lâyık görüp, onlara eziyet edenler, şüphesiz bir iftirâ ve apaçık bir günah yüklenmişlerdir.²¹⁰

2.4.14.3. Âyetlerden Çıkarılan Hüküm ve Hikmetler

1) Kim Allah ve Resûlünü incitirse, bunların hepsinin üzerine lanet olur ve Allah'ın rahmetinden kovulurlar. Allah'a eziyet edilmesi, ya da Allah'ın incitilmesi; inkâr etmek ve şirk koşmaktır. Buhârî'de, Ebû Hureyre'den, merfû olarak nakledilen bir kutsî hadiste şöyle buyurulmaktadır: "Allah (c.c) buyuruyor ki: Âdemoğlu zamanâ söverek beni incitir. Halbuki zaman benim. Gece ve gündüzü ben çekip çeviriyorum."²¹¹

2) Çirkin söz veya davranışlar ile haksız yere mü'min erkek ve kadınlara eziyette bulunmak; apaçık bir günah ve iftirâdır. Bu eziyet çeşitleri arasında yerilmiş bir soy, kötü bir meslek ya da duyduğu zaman kendine ağır gelen bir şeyle ayıplama ve benzeridir.²¹²

²⁰⁸ Vâhidî, *Esbâbü'n-Nüzûl*, 420; Suyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, 6: 659.

²⁰⁹ Şa 'râvî, *Tefsirü's-Şa 'râvî*, 19: 12149.

²¹⁰ Heyet, *Tefsirü'l-Muyesser*, 426.

²¹¹ Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 22: 104.

²¹² Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 22: 105.

2.4.15. On Beşinci Konu: Hicâp (Örtü)

يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لَأَزْوَاجِكُمْ وَبَنَاتِكُمْ وَنِسَاءَ الْمُؤْمِنِينَ يُدْنِينَ عَلَيْهِنَّ مِنْ جَلَابِيبِهِنَّ ذَلِكَ أَدْنَىٰ
(59) أَنْ يُعْرَفْنَ فَلَا يُؤْذَيْنَ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا

“59. Ey Peygamber! Hanımlarına, kızlarına ve mü’minlerin kadınlarına (bir ihtiyâç için dışarı çıktıkları zaman) dış örtülerini üstlerine almalarını söyle. Onların tanınması ve incitilmemesi için en elverişli olan budur. Allah bağışlayandır, esirgeyendir.”

2.4.15.1. Âyetin Sebeb-i Nüzûlü

Buhârî’nin rivâyetle, Hz. Âişe şöyle naklediyor: Hz. Sevede örtüsüne büründükten sonra, ihtiyâcı için dışarı çıktı. Hz. Sevede, iri yapılı bir kadın olup, kendisini tanıyan kimseler için gizlenemeyecek durumda idi. Hz. Ömer (r.a) kendisini görmüş ve ona: “Ya Sevede! Vallahi bize karşı kendinî gizleyemiyorsun. Nasıl dışarı çıkacağına dikkat et.” dedi. Hz. Sevede diyor ki: Eve döndüm. O sırada Resûlullâh (s.a.v) evde idi, akşam yemeği yiyordu. Elinde bir et parçası vardı. İçeri girdim. Peygamberimiz’e (s.a.v): “Ey Allah’ın elçisi! Ben ihtiyâcım için dışarı çıktım. Bana Ömer şöyle şöyle dedi, dedim. Hz. Sevede devam ediyor: Bunun üzerine Allah ona vahiy indirdi. Az sonra vahiy hâli kalktı. Et parçası hâlâ elinde idi. Onu yere koymamıştı. Peygamberimiz (s.a.v) buyurdu ki: “Size izin verildi. Ancak ihtiyâcınız için dışarı çıkabilirsiniz.”²¹³

2.4.15.2. Âyetlerin Tefsiri

59) يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ قُلْ لَأَزْوَاجِكُمْ وَبَنَاتِكُمْ وَنِسَاءَ الْمُؤْمِنِينَ Ey Peygamber! Kadınlarına, kızlarına ve mü’minlerin kadınlarına söyle; yabancı erkeklere harâm olan yerleri görünmeyecek şekilde, dış örtülerini giyinsinler. Bu, onların hür olduklarının anlaşılması ve böylece hiç kimsenin, onları bir sataşmayla rahatsız etmemelerine daha elverişlidir. Allah (c.c) kullarından günahlardan tövbe edenlere karşı çok bağışlayıcı ve onlara çok merhametlidir.²¹⁴

²¹³ Buhârî, *Sahihu’l-Buhârî*, Kitabu’t-Tefsir, Hadis no: 4517.

²¹⁴ Suyûtî, *Tefsirü’l-Celâleyn*, 560; Heyet, *Tefsirü’l-Muyesser*, 426.

2.4.15.3. Âyetlerden Çıkarılan Hüküm ve Hikmetler

1) Dış elbisesi ve tesettür emri; bütün kadınları içine alan genel bir emirdir. Burada, Hz. Peygamber'in hanımları ve kızlarının husûsî olarak zikredilmesine gelince; bu durum, kişinin davete (tebliğe) ilk kendi nefsinden başlamasının gerekliliğine delildir.²¹⁵

2) Hür olanlara tesettürün emredilmesindeki hikmet ise, bunların cariyelerle karışmamaları içindir. Bu bilindiği zaman, hürriyet mertebesine riâyet etmek için, en küçük bir sarkıntılıkla karşılaşmamış olacaktırlar. Böylece; hür kadınlara dair harâm arzu besleme duygusu ortadan kalkacaktır.

3) Âyette: "Allah çok bağışlayan, çok merhamet edendir." buyurması, bu dinî emir gelmeden önceki dış elbiselerin terki konusunda, kadınları teselli etme mahiyetindedir.²¹⁶

2.4.16. On altıncı Konu: Allah Katında Münâfıklar

لَئِن لَّمْ يَنْتَهِ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ وَالْمُرْجِفُونَ فِي الْمَدِينَةِ لَنُغْرِبَنَّكَ بِهِمْ ثُمَّ لَا يُجَاوِرُونَكَ فِيهَا إِلَّا قَلِيلًا (60) مَلْعُونِينَ أَيْنَمَا تُقِفُوا أُخِذُوا وَقُتِلُوا تَقْتِيلًا (61) سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِن قَبْلُ وَلَن تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا (62)

60. Andolsun, iki yüzlüler, kalplerinde hastalık bulunanlar (fuhuş düşüncesi taşıyanlar), şehirde kötü haber yayanlar (bu hâllerinden) vazgeçmezlerse, seni onlara Mûsâllat ederiz (onlarla savaştımanı ve onları şehirden sürüp çıkarmanı sana emrederiz); sonra orada, senin yanında ancak az bir zaman kalabilirler.61. Hepsi de lânetlenmiş olarak nerede ele geçirilirse, yakalanır ve mutlaka öldürülürler.62. Allah'ın önceden geçenler hakkındaki kanunu budur. Allah'ın kanununda asla bir değişiklik bulamazsın.

2.4.16.1. Âyetlerin Tefsiri

60) لَئِن لَّمْ يَنْتَهِ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِم مَّرَضٌ Yemin olsun ki; eğer ikiyüzlüler yani Müslümanmış gibi görünüp içlerinde küfrü gizleyenler, nifâklarından; shevi duyguları ile alakalı kalplerinde küfür bulunanlar ve mü'minleri ayrıştırmak için şehre gelip yalan haberler yayanlar bu davranışlarından vazgeçmezlerse; (ey Resûl)

²¹⁵ Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 22: 109.

²¹⁶ Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 22: 110.

seni onlara Mûsâllat ederek, onları cezâlandırmanı emrederiz. Sonra; yeryüzünde fesât çıkarmaları sebebiyle kovulmaları veya helâk olmalarından dolayı seninle o şehirde, az bir zamandan fazla kalamazlar.²¹⁷

61. مَلْعُونِينَ أَيْنَمَا تَقِفُوا أُخِذُوا وَقُتِلُوا تَبْدِيلًا Allah'ın rahmetinden kovulmuş olarak; nerede ele geçirilirse, nifâklarından ve yeryüzünde fesâdı yaydıklarından dolayı yakalanır ve mutlaka öldürülürler.²¹⁸

62. سُنَّةَ اللَّهِ فِي الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلُ وَلَنْ تَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ تَبْدِيلًا Nifâkı ortaya çıktığında münâfiklar hakkında Allah'ın kanunu budur. Allah'ın kanununda asla bir değişiklik bulamazsın.²¹⁹

2.4.16.2. Âyetlerden Çıkarılan Hüküm ve Hikmetler

1) Fitne yayararak eziyet etme ve kadınların görülmesi harâm olan yerlerini görmeye çalışma münâfikların sıfatlarından bir sıfattır.²²⁰

2) Münâfiklara; yaptıklarının cezâsı olarak, imân ve hak ehli musallat edilir. Tâ ki bunlar öldürülüp tamamen helâk edilsin ve İslâm beldelerinden kovulsunlar.

3) Bu cezâ; peygamberlere korku vermek isteyen ve nifâkını ortaya koyanlar için; hemen yakalanmaları ve öldürülmeleri şeklindeki ilâhî kanundur. Allah'ın kanununda ve hükmünde hiçbir değiştirme ve ortadan kaldırma yoktur. Bu kanunu ne O değiştirir ne de başkası buna güç yetirebilir.²²¹

4) Fakat bu cezânın uygulanmasının geciktirilmesi câizdir. Bu, anında verilen bir cezâ değildir. Kurtubî diyor ki: “Âyet, söz verilen tehdidi yerine getirmenin, câiz olduğuna delildir. Peygamberimiz (s.a.v) ile birlikte onun vefâtına kadar, münâfikların cezâlandırılmamaları buna delildir. Lütuf ehlinden de sözlerini yerine getirmeleri ve tehditlerini geciktirmeleri beklenir”.²²²

²¹⁷ Suyûtî, *Tefsirü'l-Celâleyn*, 560; Heyet, *Tefsirü'l-Muyesser*, 426.

²¹⁸ es-Sa'dî, *Tefsirü'l-Kerîmî'r-Rahman fî Tefsiri Kelâmi'l-Mennân*, 671; Tantâvî, *Tefsirü'l-Vasît*, 11: 249.

²¹⁹ es-Sâbûnî, *Safvetü't- Tefâsîr*, 2: 494.

²²⁰ Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 22: 113.

²²¹ Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 22: 114.

²²² Kurtubî, *el-Câmi 'u li Ahkâmi'l-Kur'ân*, 14: 248; Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 22: 114.

2.4.17. On Yedinci Konu: Kâfirlerin Kıyâmetin Yakın Olmasıyla Tehdit Edilmeleri ve Cezâlarının Cinsinin Açıklanması

يَسْأَلُكَ النَّاسُ عَنِ السَّاعَةِ فَلَنْ إِنَّمَا عَلِمَهَا عِنْدَ اللَّهِ وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ السَّاعَةَ تَكُونُ قَرِيبًا (63) إِنَّ اللَّهَ لَعَنَ الْكَافِرِينَ وَأَعَدَّ لَهُمْ سَعِيرًا (64) خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا لَا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا (65) يَوْمَ تُقَلَّبُ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ يَقُولُونَ يَا لَيْتَنَّا أَطَعْنَا اللَّهَ وَأَطَعْنَا الرَّسُولَ (66) وَقَالُوا رَبَّنَا إِنَّا أَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكُبَرَاءَنَا فَأَضَلُّونَا السَّبِيلَا (67) رَبَّنَا آتِنَا مِنِ الْعَذَابِ وَالْعَنْتُمْ لَعْنَا كَبِيرًا (68)

63. İnsanlar sana kıyâmetin zamanını soruyorlar. De ki: Onun bilgisi Allah katındadır. Ne bilirsin, belki de zamanı yakındır. 64. Şu muhakkak ki, Allah kâfirleri rahmetinden kovmuş ve onlara çalgın bir ateş hazırlamıştır. 65. (Onlar) orada ebedî olarak kalacaklar, (kendilerini koruyacak) ne bir dost ne de bir yardımcı bulacaklardır. 66. Yüzleri ateşte evrilip çevrildiği gün: Eyvah bize! Keşke Allah'a İtâat etseydik, Peygamber'e de İtâat etseydik! derler. 67. Ey Rabbimiz! Biz reislerimize ve büyüklerimize uyduk da onlar bizi yoldan saptırdılar, derler. 68. Rabbimiz! Onlara iki kat azâp ver ve onları büyük bir lânetle rahmetinden kov.

2.4.17.1. Âyetlerin Tefsiri

63) يَسْأَلُكَ النَّاسُ عَنِ السَّاعَةِ (Ey Peygamber!) Müşrikler ve Yahûdiler, yalanlamak ve inkâr etmek imasıyla, sana kıyâmeti ve onun ne zaman kopacağını soruyorlar. Onlara de ki: “Onun ilmi ancak Allah katındadır. Sen onu ne bileceksin? Belki de Kıyâmetin kopması yakındır.”²²³

64) إِنَّ اللَّهَ لَعَنَ الْكَافِرِينَ وَأَعَدَّ لَهُمْ سَعِيرًا Muhakkak ki, Allah kâfirleri rahmetinden uzak tutmuştur ve kıyâmette onları bekleyen alevli bir ateş hazırlamıştır.²²⁴

65) خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا لَا يَجِدُونَ وَلِيًّا وَلَا نَصِيرًا Onlar için hazırlanmış bu ateşte, ebedî kalacaklardır. Kendilerine orada fayda sağlayacak bir dost bulamayacaklar ve de onları azâptan kurtaracak bir yardımcı da bulamayacaklardır.²²⁵

66) يَوْمَ تُقَلَّبُ وُجُوهُهُمْ فِي النَّارِ يَقُولُونَ يَا لَيْتَنَّا أَطَعْنَا اللَّهَ وَأَطَعْنَا الرَّسُولَ O gün, yüzleri cehennem ateşi içinde çevrilirken, üzüntüden ve pişmanlıktan dolayı: “Ah,

²²³ Suyûtî, *Tefsirü'l-Celâleyn*, 560; Heyet, *Tefsirü'l-Muyesser*, 427.

²²⁴ İbn Kesîr, *Tefsirü'l-Kur'ân'il-Azîm*, 6: 483.

²²⁵ Zühaylî, *Tefsirü'l-Vasît*, 3: 2090.

keşke dünya hayatında, emirlerine uyarak ve yasaklarından sakınarak Allah'a itâat etseydik, keşke Peygamber'e ve onun rabbinden getirdiği şeylere itâat etseydik” derler.²²⁶

67) وَقَالُوا رَبَّنَا إِنَّا أَطَعْنَا سَادَتَنَا وَكُبَّرَاءَنَا فَأَضَلُّونَا السَّبِيلَا Onlar, batıl ve zayıf delilerle gelerek şöyle derler “Ey Rabbimiz! Biz, kavmimizin reislerine ve büyüklerine itâat ettik. Onlar da bizi doğru yolundan saptırdılar.²²⁷

68) Ey Rabbimiz! Bizi doğru yoldan saptıran, küfrün bu önderlerine ve büyüklerine; bizi saptırmalarından dolayı, bizim azâbımızın iki mislini ver ve onları, rahmetinden tamamen uzaklaştır.²²⁸

2.4.17.2. Âyetten Çıkarılan Hüküm ve Hikmetler

1) Kıyâmetin bilgisi, sadece Allah'ın bileceği gaybî bir bilgidir. Dolayısıyla bunun Resûlün'den gizli kalması, onun peygamberliğini ortadan kaldıracak bir şey değildir. Allah'ın öğretmesi olmaksızın gaybı bilmek, Peygamberliğin şartı değildir.

2) Kıyâmetin vaktinin gizlenmesi; kulun daima ondan korkması ve ona hazırlıklı olması amacını taşımaktadır.

3) Kâfirlerin varacağı yer alevli bir cehennemdir. Onlar için bir kurtarıcı yoktur. Çünkü onlar ebedî azâp içinde, Allah'ın rahmetinden kovulmuştur.²²⁹

4) Kâfirler ahirette, dünyada yaptıkları ameller karşısında pişmanlık duymaktadırlar. Onlar cehennemde azâp içindeyken; keşke Allah'a ve Hz. Peygamber'e uyup, Allah'ın birliğini kabul edip, Hz. Peygamber'in son peygamber olduğuna inanıp, farzları yerine getirip Allah'a karşı amellerimizde ihlâslı olsaydık diye temenni ederler.

5) Ayrıca Kâfirler İlâhî emirlere uymayıp sultânlar ve küfrün önderlerine tabi olmalarına, Allah'ın birliğini kabul etmenin gerekli olduğu, doğru yoldan ayrılmalarına pişmanlık duymaktadırlar.

6) Onlar kendilerini doğru yoldan saptıran ve sapkın durumdaki küfrün bu önderlerinden intikâm almak için, onlara iki kat azâp edilmesini istemektedirler.²³⁰

²²⁶ es-Sa'dî, *Tefsîrû'l-Kerîmi'r-Rahman fî Tefsiri Kelâmi'l-Mennân*, 672.

²²⁷ Tantâvî, *Tefsîrû'l-Vasît*, 11: 250.

²²⁸ Zühaylî, *Tefsîrû'l-Vasît*, 3: 2090.

²²⁹ Zühaylî, *et-Tefsîrû'l-Münîr*, 22: 118.

²³⁰ Zühaylî, *et-Tefsîrû'l-Münîr*, 22: 119.

2.4.18. On Sekizinci Konu: Hz. Peygamber’i (s.a.v) Sıkıntıya Sokmanın Yasaklanması ve İnsanın 2) Emâneti Yüklenmesinin İzâhı

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ آدُوا مُوسَىٰ فَبَرَّأَهُ اللَّهُ مِمَّا قَالُوا وَكَانَ عِنْدَ اللَّهِ وَجِيهًا (69) يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا (70) يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فَازَ فَوْزًا عَظِيمًا (71)

69. Ey imân edenler! Siz de Mûsâ’ya eziyet edenler gibi olmayın. Nihâyet Allah onu, dedikleri şeyden temize çıkardı. O, Allah yanında şerefli idi.70. Ey imân edenler! Allah’tan korkun ve doğru söz söyleyin.71. (Böyle davranırsanız) Allah işlerinizi düzeltir ve günahlarınızı bağışlar. Kim Allah ve Resûlü’ne İtâat ederse büyük bir kurtuluşa ermiş olur.

2.4.18.1. Âyetlerin Tefsiri

69) يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ آدُوا مُوسَىٰ Ey imân edenler ve O’nun koyduğu kanunlarla amel edenler! Sizler de Hz. Mûsâ’yı ayıplayarak sıkıntı verenlerin yaptığı gibi, Peygamberinize eziyet vermeyin. Sonunda yüce Allah Onu, onların söylediklerinden temize çıkardı ve böylece onlara söyledikleri şeyin doğru olmadığını ortaya çıkardı. Onun, Allah katında yüce bir makâmı vardı, isteği geri çevrilmez ve çabaları da boşa çıkmazdı.²³¹

70) يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللَّهَ وَقُولُوا قَوْلًا سَدِيدًا Ey imân edenler ve O’nun koyduğu kanunlarla amel edenler! Allah’ın emirlerine uyma ve yasaklarından kaçınma konusunda Allah’tan korkun ve dosdoğru sözlü olun.²³²

71) يُصْلِحْ لَكُمْ أَعْمَالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ Siz Allah’tan korkar ve doğru söz söylerseniz; Allah amellerinizi islâh eder ve onları kabul eder. Bununla beraber günahlarınızı bağışlar ve onlardan dolayı sorguya çekmez. Kim Allah’a ve Peygamberine itâat ederse, ondan daha büyük bir kazanç yoktur. O kazanç; Allah’ın rızâsı ve cennete girmedir.²³³

²³¹ Suyûtî, *Tefsirü’l-Celâleyn*, 561; Heyet, *Tefsirü’l-Muyesser*, 427.

²³² İbn Kesîr, *Tefsirü’l-Kur’ân’il-Azîm*, 6: 487.

²³³ es-Sa’dî, *Teysirü’l-Kerîmi’r-Rahman fî Tefsiri Kelâmi’l-Mennân*, 673.

2.4.18.2. Âyetten Çıkarılan Hüküm ve Hikmetler

1- Kur'ân'ın uyarısı, insanlardan sadece bir gruba ait olmamıştır, o bütün insanları kapsamaktadır. Ancak öncelikli olarak Resûlullâh'a ve mü'minlere eziyette bulunan münâfiklar ve kâfirler kastedilmiştir. Aynı şekilde; Resûlullâh'a eziyet etme konusunda mü'minler de uyarılmış ve Hz. Mûsâ'ya sıkıntı veren İsrailoğulları'na benzemekten sakındırılmışlardır.²³⁴

2- Hz. Mûsâ (a.s) Allah nezdinde değerli, itibarlı, şerefli bir kimse idi. Her ne zaman Allah'tan bir şey isterse, ona istediği verilirdi.

3- Allah (c.c) Resûlullâh'a sıkıntı vermeyi yasaklayıp, bütün davranışlarda hayırla davranmayı ve takvâ sahibi olmayı, sözlerde ise doğruluğu farz kılmıştır.

4- Allah (c.c); yaptığı sâlih amellerde takvâlı davrananlara, karşılık olarak, günahlarını affedeceği sözü vermiştir.

5- Emrettiği ve yasakladığı hususlarda Allah'a ve Resûlû'ne İtâat eden kişi, daimî bir kazanç olan cenneti kazanmış ve ateşten kurtulmuş olur.²³⁵

2.4.19. On Dokuzuncu Konu: İnsana Emânetin Yüklenmesinin İzâhı

إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا
الْإِنْسَانُ إِنَّهُ كَانَ ظَلُومًا جَهُولًا (72) لِّيَعَذَّبَ اللَّهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ
وَيَتُوبَ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا رَحِيمًا (73)

72. Biz Emâneti, göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler, (sorumluluğundan) korktular. Onu insan yükledi. Doğrusu o çok zâlim, çok Câhildir.73. (Allah bu Emâneti insana vermek sûretiyle), münâfik erkeklere ve münâfik kadınlara, müşrik erkeklere ve müşrik kadınlara azâp edecek, inanan erkeklerin ve inanan kadınların da tevbesini kabul buyuracaktır. Allah bağışlayandır, merhamet edendir.

2.4.19.1. Âyetlerin Tefsiri

72) إِنَّا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ Biz; sırlar ve malların korunması ve dinî mükellefiyetleri, göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler, sonucundan korktular. Onu insan yükledi. Doğrusu o

²³⁴ Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 22: 123.

²³⁵ Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 22: 124.

nefsine karşı çok zâlim, sorumluluğu yüklediği şeyin akibetini bilme konusunda çok Câhildir.²³⁶

73) لِيُعَذِّبَ اللَّهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ Allah'ın takdiri ile bu 2) Emâneti insan yüklendi. Allah (c.c) münâfiklardan, müşriklerden olan kadın ve erkeklere, nifâkları ve şirkleri sebebiyle azâp edecektir. Dinî sorumlulukları yüklenme konusunda ise güzel davranan mü'minleri ise af edecektir. Allah (c.c) kullarına karşı çok merhametlidir ve kullarından tevbe edenleri af etme konusunda çok bağışlayıcıdır.²³⁷

2.4.19.2. Âyetlerden Çıkarılan Hükümler ve Hikmetler

1) Bu kapsamlı sûre, birçok mesele hakkındaki hükümlere değinilerek bitirilmektedir. Bunlar; İlâhî emirlere uymanın zorunluluğuna, dinî âdâba ve güzel öğütlere dair meselelerdir.

2) Emânet; dinî vazifelerin ve mükellefiyetlerin tamamını kapsamaktadır. Bu yükümlülükler kolay değildir ve büyük bir sorumluluktur. Bu yüzden; gökler, yer ve dağlar onu yüklenmekten kaçınmıştır.²³⁸

3) Gökler, yer ve dağlara emâneti teklif etmek; mecâzî yahut hakikattir.

Bu âyette ulaştırılmak istenen mesaj; bu dinî yükümlülüklerin büyüklüğünü ve ağırlığını beyân etmek, insanın bu yükümlülükler karşısındaki sorumluluğuna ve bu konuda ihmâlkâr olmamasına dikkat çekmektir. İnsanoğlu iki tercih arasında bırakılmıştır ya isyân edip azâba yahut itâat edip sevâba nâil olacaktır.²³⁹

4) Emâneti yüklenen insan ifâdesi ister mü'min ister kâfir ister isyânkar ister münâfik olsun insan türünün hepsini kapsamaktadır. Zayıf bir görüşe göre; burada insandan maksat, Hz. Adem'dir.

5) Âyet; insanı yükümlülükler açısından iki kısma ayırmıştır. Bunlar isyânkârlar ve İtâatkarlardır. İnsan emâneti yüklenmiştir. İnsanlar bu emâneti yerine getirdiklerinde Allah onları cennetle mükâfâtlandıracaktır. Bu emâneti hakkıyla yerine getiremeyen diğer gruba gelince; Allah onları cehennemle azâp edecektir.²⁴⁰

²³⁶ Zühaylî, *Tefsirü'l-Vasît*, 3: 2059; es-Sa'dî, *Tefsirü'l-Kerîmî'r-Rahman fî Tefsiri Kelâmi'l-Mennân*, 673.

²³⁷ Suyûtî, *Tefsirü'l-Celâleyn*, 562; Heyet, *Tefsirü'l-Muyesser*, 427.

²³⁸ Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 22: 128.

²³⁹ Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 22: 128-129.

²⁴⁰ Zühaylî, *et-Tefsirü'l-Münîr*, 22: 130.

SONUÇ

Ahzâb sûresinin, çeşitli dinî hükümlerle beraber Müslümanların özel, genel hayatlarını ve özellikle de aile hayatını ele aldığı görülmektedir. Kur'ân; geçmişten mirâs alınan bazı gelenekleri iptâl ederek, ebedî saadete götüren hükümler ortaya koymuştur. Toplumda var olan evlât edinme, zihâr, her insanda iki kalbin bulunduğu inanma gibi meseleler örnek olarak verilebilir. Böylece Kur'ân getirdiği hükümlerle Câhiliyenin geri kalmış artıklarından toplumu temizlemiştir.

1) Sûre; Hz. Peygamber'in takvâya, Allah'a tevekküle ve Kur'ân'ın öğretilerine tabi olamaya dair davetiyle başlamış, sonrasında âyetler; Zihârın harâm olması, evlatlıkların gerçek babaları dışında birine nispetinin yasaklanması, Peygamberin, mü'minlerin kendi nefislerinden daha tercihe şayan olmasının açıklanması, peygamberin eşlerinin sevgi ve hürmet noktasında mü'minlerin annesi konumunda olmasının açıklaması ile devam etmiştir. Bütün bu konular birinci âyet ile sekizinci âyet arasında işlenmiştir.

2) Âyetler, titizlikle ve ayrıntılarıyla Hendek savaşından bahsedip münâfikların sırlarını ortaya koyarak onlar hakkında mü'minleri uyarmaktadır. Münâfiklar hakkında gizli kalmış pek çok şey sûrenin dokuzuncu âyetinden yirminci âyetine kadar olan bölümde ortaya koyulmuştur.

3) Mü'minlere fedakârlık konusunda Hz. Peygamber'e (s.a.v) uymaları emredilmektedir. Sonra Hz. Peygamber'in eşlerinin dünyalık isteklerinden uzak durmalarından bahsedilmektedir. Bu konular, yirmi birinci ve otuz beşinci âyetler arasında işlenmektedir.

4) Bunun devamında Hz. Peygamber'e İtâatin Allah'a İtâat manâsına geldiği açıklanıp, Hz. Zeyd'in durumundan bahsedilmektedir. Sonraki âyetlerde, Hz. Zeyd'in Zeynep bt. Cahş'ı boşamasından sonra, evlatlıkların eski eşleriyle evlenme konusunda diğer mü'minlere örnek olması için Hz. Peygamber'in Hz. Zeynep ile evlenmesinin uygun olduğu açıklanmaktadır. Bu âyetler; Hz. Peygamber'in, soy olarak Hz. Zeyd'in veya herhangi bir evlatlığın babası olarak kabul edilmemesini belirtmektedir. Bu konular otuz altıncı ve kırkıncı âyetler arasında ele alınmaktadır.

5) 45.-52. âyetler insanları, Allah'ı (c.c) çokça anıp onu noksan sıfatlardan tenzîh etmeye çağırıp peygamberlerin gönderiliş sebebini açıklamaktadır.

6) Sûrenin elli üçüncü âyetinden elli sekizinci âyetine kadar olan bölümde, Hz. Peygamber'in (s.a.v) evlerine girerken mü'minlerin, izin alma ve rahatsızlık vermeme konularında takınmaları gereken ahlâkî davranışlardan bahsedilmektedir. Ayrıca Hz. Peygamber'e (s.a.v), Allah (c.c) ve melekler tarafından Salât ve selâm getirildiğinden bahsedilerek onun değeri ortaya koyulmaktadır.

7) Sûrenin elli dokuzuncu âyetinden sonuncu âyeti olan yetmiş üçüncü âyetine kadar olan bölümde ise, Allah'ın (c.c) mü'min hanımlara örtünme konusundaki emri zikredilip, devamında Müslümanlar hakkında kurdukları tuzaklardan dolayı Allah'ın münâfıklara lanet ettiğine değinilmektedir. Sûre kıyâmetin zamanı, kıyâmette yaşanacak korkunç hadiseler, iyi ve kötü kişilerin durumları gibi konulardan bahsedilerek bitirilmektedir.

Sûre'de işlenen konularla alakalı ortaya koyulan bu özet bilgilerden sonra, çalışmada elde edilen en önemli sonuçları şu şekilde sıralayabiliriz:

1- İnsanın hayatı, ancak Allah'a karşı olan sorumluluklarını yerine getirdiğinde istikâmet üzere gider. Ayrıca insan, yaptığı işlerde ihlâslı olup niyetini temiz tutarsa Allah'ın rızâsını kazanabilir.

2- Takvâ ehli ve dinî sorumluluk sahibi kişilerin, fert ve toplum hayatını oldukça etkilediği görülmektedir.

3- Toplumun fertleri arasında soya dayanan bir övünmenin İslâm'da yeri yoktur. İslâm dininde üstünlük ve övgü sebebi ancak takvâdır.

4- Yalan haberlerin yayılması toplum için ölümcül bir zehirdir. Yalanın itibarı güçlenince herkesçe talep edilen bir meta hâline dönüşür. Ahzâb sûresinde yalan haberleri yayanlar konusunda mü'minler uyarılmaktadır.

5- Kardeşlik meselesinde, İslâm kardeşliğinin soy kardeşliğinden üstün olduğu görülmektedir.

6- Dinen câiz olan ve olmayan zanlar açıklığa kavuşturulmuştur.

7- Son olarak; İslâm'ın ve imânın tarifi yapılarak İslâm'ın hakikati, imân ile İslâm'ın birleştiği ve ayrıldığı noktalar ve âlimlerin bu husustaki görüşleri ele alınmıştır.

KAYNAKÇA

Albânî, Muhammed Nâsiruddîn. *Sahîhü't-Tergîb ve't-Terhîb*. 1. bs. Riyâd: Mektebetü'l-Me'ârif, 2000.

Ali, Cevâd. *el-Mufasssal fî Tarihi'l-Arab Kable'l-İslâm*. 1. bs. Beyrût: Dâru's-Sâkî, 2001.

Bağdâdî, Şihabüddin Ebû Abdullâh Yakut. *Mucemü'l-Buldân*. 1. bs. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1989.

Bedr, Abdülbâsit. *et-Tarihu's-Sâmîl li'l-Medineti'l-Münevvere*. 3. bs. Medine: Dâru'l-Kütüb, 1993.

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fî. *Sahîhu'l-Buhârî*. 1. bs. thk. Muhammed Zuheyr b. Nâsir. Beyrût: Dâru Tavku'n-Necât, 1422.

Cessâs, Ahmed b. Ali er-Râzî. *Ahkâmü'l-Kur'ân*. thk. Abdüsselâm Muhammed Ali Şâhîn. 1. bs. Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994.

Cürcânî, Ali b. Muhammed. *et-Ta'rîfât*. thk. İbrahim el-Ebyârî. 1. bs. Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1405.

Dânî, Osmân b. Sa'id. *el-Beyânü fî Adedi Ayâti'l-Kur'ân*. thk. Gânim Kudûrî, Kuveyt: y.y., 1999.

Fîrûzâbâdî, Mecdüddîn b. Muhammed b. Ya'kub. *el-Kâmûsu'l-Mûhît*. thk. Muhammed b. Naîm el-'Arkasvesî. 8. bs. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, 2005.

Hâlid, Hâsen. *Muctemeu'l-Medine Kable'l-Hicre ve Ba'deha*. 1. bs. Beyrût: Dâru'n-Nahda el-Arabiyye, 1986.

Heyet, *Tefsirü'l-Muyesser*. 2.bs. Suudi Arabistan: Mecme'u'l-Melik Fahd li't-Tibâ'ati'l-Mushâfi's-Şerîf, 2009.

Heysemî, Nûreddin Ali b. Ebî Bekr. *Mecmau'z-Zevâid*. 1.bs. Beyrût: Dâru'l-Fikr, 1412.

Hicâzî, Muhammed Mahmûd. *et-Tefsiru'l-Vâdih*. 10. bs. Beyrût: Dâru'l-Cebeli'l-Cedîd, 1453.

İsfahânî, Ebû'l-Kâsım el-Hüseyn b. Muhammed. *el-Müfredât fî Garîbi'l-Kur'ân*. thk. Safvân Adnân ed-Dâvudî. 1. bs. Şam-Beyrût: Dâru'l-Kalem-Dâru'ş-Şamiyye, 1412.

İbn Âşûr, Muhammed et-Tâhir. *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*. 1. bs. Tunus: Dâru's-Sahnûn, 1997.

İbn Atiyye, Ebû Muhammed Abdulhak b. Gâlib b. Abdurrahman b. Temmâm el-Endulusî el-Muhâribî. *Muharraru'l-Vecîz fî Tefsiri'l-Kitâbi'l-'Azîz*. thk. Abdusselâm Abduşşâfi Muhammed. 1. bs. Beyrût: Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2001.

İbn Hâcer, Ebû'l-Fadl Ahmed b. Muhammed b. Ahmed el-Askalânî. *el-İcâb fî Beyâni'l-Esbâb*. thk. Abdulhakîm Muhammed Enîs. Suudi Arabistan: Dâru İbn Cevzî, 1997.

İbn Hâcer, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muhammed b. Ahmed el-Askalânî. *Fethu'l-Bari Şerhu Sahîhi'l-Buhârî*. 1. bs. Beyrût: Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, 1989.

İbn Hâcer, *Fethu'l-Bârî*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî. Beyrût: Dâru'l-Ma'rife, 1379.

İbn Hanbel, Ahmed Ebû Abdullâh Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî. *Müsned*. Kâhire: Müessesetu Kurtuba, ts.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâleddin Abdülmelik. *es-Siretü'n-Nebeviyye*. thk. Mustafâ es-Sakâ. 2. bs. Kâhire: Mustafa Matbaatü'l-Bâbi'l-Halebî, 1955.

İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ' İmâdüddîn İsmâil b. Şihâbiddîn Ömer el-Kureşî el-Busrâvî ed-Dımaşkî. *Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm*. thk. Muhammed Hüseyin Şemseddîn. Beyrût: Dâru'l-Kütubi'l-İlmiyye, 1419.

İbn Kesîr, *Tefsiru'l-Kur'an'il-Azîm*. thk. Sâmî b. Muhammed Salâma. 2. bs. Riyâd: Dâru'l-Tıybe, 1999.

İbn Manzûr, Muhammed b. Mûkerrem b. Ali el-Ensârî. *Lisânü'l- Arab*. 1. bs. Beyrût: Dâru's-sadr, 1990.

İsmâil, Muhammed b. Bekr. *Dirâsâtün fî Ulûmi'l-Kur'an*. 2. bs. Kâhire: Dâru'l-Menâr, 1999.

Kattân, Mennâ ' . *Mebâhisün fî Ulûmi'l-Kur'an*. 11. bs. Kâhire: Mektebetü Vehbe, 2000.

Kefevî, Ebû'l-Bekâ Eyyüb b. Mûsâ el-Hüseynî. *el-Külliyât Mu'cemun fî'l-Mustalahât ve'l-Furûki'l-Lügaviyye*. thk. Adnân Dervîş ve Muhammed el-Mısrî. Beyrût: Müessesetü'r-Risâle, ts.

Kurtubî, Ebû Abdullâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh. *el-Câmî'u li Ahkâmi'l-Kur'an*. thk. Sıdkî Cemîl el- 'Attâr. Beyrût: Dâru'l-Fıkr, 1423/2003.

Kurtubî, *el-Câmî 'u li Ahkâmi'l-Kur'an*. thk. Ahmed Abdulalîm el-Burdûnî. 2. bs. Kâhire: Dâru'ş-Şa 'b, 1372.

Mahmûd, Ali Abdulhâlîm. *et-Terbiyetü'l-İslâmiyye fî Sûreti'l-Ahzâb*. 1. bs. Dâru't-Tevzî 've'n-Neşri'l-İslâmî, 1996.

Mahmûd, Mahmûd Arafa. *el-Arabu Kable'l-İslâm*. 1. bs. Kâhire: Ayn li'd-Dirasât ve'l-Buhûsi 'l-İnsaniyye, ve'l-İctimaiyye, 1995.

Makdisî, Mucirü'd-Din b. Muhammed el-'Alimî el-Makdisî el-Hanbalî. *Fethurrahmân fî Tefsiri'l-Kur'an*. Araştırma ve kayıt ve düzenleme: Nûreddin Tâlib. 1. bs. Suriye: Dâru'n-Nevâdir, 2009.

Mezînî, Hâlîd. *el-Muharraru fî Esbâbi'n-Nüzûl*. 1. bs. Suudi Arabistan: Dâru İbni'l-Cevzî, 1427/2006.

Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. el-Haccâc b. Müslim el-Kuşeyrî. *Sahîhu Müslim*. thk. Muhammed Fuad Abdulbaki. Beyrut: Dâru İhyau't-Turasi'l-Arabî, ts.

Nazzâl, Umrân Semîh. *el-Vahdetü't-Târihiyye li's-Süveri'l-Kur'âniyye*. 1. bs. Ürdün: Dâru'l-Kurrâ, 1427/2006.

Reşîd, 'Îmâdüddîn Muhammed. *Esbâbü'n-Nuzûl ve Eseruhâ fî Beyâni'n-Nusûs*. 1.bs. Şam: Dâru'ş-Şihâb, 1999.

Sa'dî, Abdurrahman b. Nâsir. *Teysiru'l-Kerîmi'r-Rahmân fî Tefsiri'l-Kelâmi'l-Mennân*. tah. Abdurrahman b. Ma'ala el-Luvâhik. 1. bs. Beyrût: er-Risâle, 2000.

Sâbûnî, Muhammed Ali. *Safvetu't-tefâsîr*. 1. bs. Kâhire: Dâru's-Sâbûnî, 1997.

Sefîr, Ali Şevkî Hasan Ali. Medhâl li Dirâseti Esbâbi'n-Nüzûl. *Mecelletü Endülüsi li'l-Ulûli'l-İnsaniyye ve'l-İctimâiyye*, 17/17, 136.

Suyûtî, Ebü'l-Fadl Celâleddîn b. Ebî Bekr. *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*. 1. bs. Suudi Arabistan: Mecme 'u'l-Melik Fahd li't-Tibâ'ati'l-Mushâfi'ş-Şerîf, 1426.

Suyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*. thk. Abdullâh b. el-Muhsin et-Türkî. 1. bs. Kâhire: Merkezu hicre li'l-Buhûs ve'd-Dirâsâti'l-Arabiyyeti'l-İslâmiyye, 2003.

Şa'râvî, Muhammed Mütevellî eş-Şa'râvî. *Tefsirü'ş-Şa'râvî*. Mısır: el-ahbâr el-yevm, ts.

Şeriatî, Ali. "*İslâm Sosyolojisi Üzerine*". Trc. Kâmil Can. 2. bs. İstanbul: Düşünce Yayınları, 1980.

Taberânî, Ebû Kâsım Süleymân b. Ahmed b. Eyyüb. *Mu'cemü'l-Kebîr*. thk. Hamdî Abdulmecîd es-Seflî. Kâhire: Mektebetü İbn Teymiyye, ts.

Taberî, Ebû Cafer İbn Cerîr Muhammed b. Cerîr b. Yezîd. *Câmi 'u'l-Beyân 'an Te'vîli Ayi'l-Kur'ân*. thk. Abdullâh b. Abdulmuhsin et-Türkî. 1. bs. Medine: Dâru'l-Meâsir, 1999.

Tabersî, Emînü'l-İslâm Ebî Ali el-Fadl b. Hasan. *Mecme'u'l-Beyân fî Tefsiri'l-Kur'ân*. 1. bs. Beyrût: Dâru'l-Murtazâ, 2006.

Tantâvî, Muhamed Seyyid. *et-Tefsirü'l-Vasît*. Kâhire: Dâru'n-Nahda, 1998.

Tirmizî, Muhammed b. İsâ b. Sevra b. Mûsâ b. ed-Dehhâk. *Sünenü't-Tirmizî*. 1. bs. Beyrût: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1998.

Vâhidî, Ebû'l-Hasan Ali b. Ahmed. *Esbâbü'n-Nüzûl*. Haz. Mervân Nûreddîn Sevâr. 10. bs. Şam: Dâru'l-Fecri'l-İslâmî, 2002.

Zebîdî, Muhammed Murtazâ el-Hüseynî. *Tâcu'l-'Arûs min Cevâhiri'l-Kâmûs*. thk. Abdüssettâr Ahmed Ferrâc. Kuveyt: Matbaatü Kuveyt, 1965.

Zerkânî, Muhammed Abdülazîm. *Menâhilü'l-İrfân fî Ulûmi'l-Kur'ân*. thk. Fevvâz Ahmed Zemirlî. 1. bs. Beyrût: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1995.

Ziriklî, Hayruddîn b. Mahmûd b. Muhammed b. Ali b. Fâris ed-Dımaşkî. *el-A'lâm*. 5. bs. Beyrût: Dâru'l-İlm li'l-Melâyîn, 1980.

Zühaylî, Vehbe b. Mustafa. *et-Tefsirü'l-Münîr*. 2. bs. Beyrût: Dâru'l-Fikri'l-Mu'âsır, 1418/1998.